

АЙЗАК АЗИМОВ

СТОМАНЕНИТЕ ПЕЩЕРИ

АЙЗЪК АЗИМОВ

СТОМАНЕНИТЕ ПЕЩЕРИ

Превод: Огняна Иванова

chitanka.info

ОГНЯНА ИВАНОВА

ПЪРВОРОДСТВОТО НА ФАНТАСТИКАТА

„Първите футуролози са писателите-фантасти, първата футурология е научната фантастика и писателите в този жанр не са забравили своето първородство. Трудно е да се намери футуролог, който да не се увлича от научна фантастика. Това, естествено, е неизбежно. Човекът, който не се интересува от бъдещето и смята научната фантастика за глупост, неизменно ще стигне до атрофия на въображението и никога няма да може да види какво го очаква по-нататък.“

Тези думи принадлежат на американския учен и писател Айзак Азимов. Роден през 1920 година, той още като дете открива научната фантастика от списанията, които се продават в бащиното му магазинче за бонбони, и остава завинаги верен на тази своя първа любов. Започва да пише разкази на осемнадесетгодишна възраст и макар че завършва специалността химия в Колумбийския университет и се заема с научна и преподавателска дейност, като работи в експериментален институт и изнася лекции по биохимия, през 1958 година напуска работа, за да се отдаде изцяло на интереса си към литературата. От времето, когато публикува първия си разказ, в който излага станалите вече класически три закона на роботиката (разказа „Лъжец“, 1941 г.), до наши дни, шестдесет и две годишният сега писател е автор на 170 книги — както научнофантастични, така и популяризаторски, върху различни аспекти на науката. Основни теми в творчеството му са отношенията робот — човек (сборниците разкази „Аз, роботът“ и „Останалите работи“, романите „Стоманените пещери“, „Голото слънце“ и др.), проблемите на галактическата цивилизация, пътуването във времето и неговите парадокси, появата на мутанти (разказа „Свечеряване“, смятан за един от най-добрите в научната фантастика изобщо, романите „Край на вечността“, „Самите богове“ и много други). Плодотворната му дейност е отличена с големите национални награди за научнофантастична литература „Хюго“ и „Небюла“. От 1958 година

писателят води постоянна рубрика в „Списание за фантазия и научна фантастика“, а през 1963 година списанието също получава наградата „Хюго“ — „за добавяне на наука към научната фантастика“. През 1976 година Айзак Азимов започва да издава свое списание „Научна фантастика“, в което отново продължава щастливата симбиоза между ерудиран учен и талантлив писател.

Романът „Стоманените пещери“ е важен крайъгълен камък в неговото творчество. Големият град, а още повече свръхградът, всъщност представлява модел на човешкото общество. Фантастиката в това произведение не е самоцелна, а се опира на явления от настоящето, от нашата действителност. Още през 50-те години в списанието „Америка“ се появява предсказанието, че самата дума „град“ ще изчезне от речта, както е изчезнала думата „дилижанс“, защото хаотичното разрастване на градовете е започнало да прилича на стихийно бедствие. Знаем, че вече наричат Токио „болното сърце на Япония“, а Венеция — „умиращата красавица на Адриатика“, че Ню Йорк излива отпадъците си в река Хъдсън, че организации, комитети и цели правителства в последните години все повече и повече се занимават с проблемите за опазването на околната среда. А градът — това е и полето за дейност, и утробната среда на съвременника ни и като едно сравнително по-ново явление поставя и своите проблеми. Архитекти, биолози и социолози търсят най-добрите решения, за да измъкнат хората от съвременната стоманена пещера, от бездушието на бетона и асфалта, да спестят времето в краткия живот на човека, боледуващ от транспортна умора. Съществуват най-различни мнения и теории. Дезурбанистите смятат например, че свръхградовете ще измрат като динозаврите. Други правят проекти за градове-кули или пресечени конуси — всеки от тях, с диаметри 34 и 31 км и височина 1,5 км, ще събира 55 милиона жители. Според английския физик Дж. Томсън, лауреат на Нобелова награда, градовете на бъдещето трябва да бъдат неголеми и да са разделени на сектори така, че човек да върви десет минути пеша до работното си място (ако живее в града) или да пътува същото време с кола (ако живее извън него). В Англия и Япония е популярно разработването на модели на морски градове — акваполиси — около лагуна или върху плаващи платформи. Съществуват дори проекти за космически градове в издълбани планетоиди, където да се създаде природа, подобна на земната... Ясно

е, че въображението на едни вижда подобия на Града, а на други — подобия на Вселенското селище, описани от Айзак Азимов още в началото на шестдесетте години в „Стоманените пещери“. При всички си оптимизъм науката признава, че в съвременните големи градове социалните недъзи се проявяват най остро — така, както ги описва перото на писателя фантаст, водено от прогностичната нагласа на учения.

Краят на романа „Стоманените пещери“ е обнадеждаващ — човечеството ще намери своя път към по-добър живот и ще разреши проблемите си, макар и далече от родната Земя. И ни се иска да вярваме, че и в тези предвиждания Айзак Азимов, верен на своето първородство, ще бъде прав.

Огняна Иванова

1. РАЗГОВОР С КОМИСАРИЯ

Ли Бейли още не беше стигнал до бюрото си, когато усети, че Р. Сами го наблюдава с очакване. Суровите бръчки на удълженото му лице застинаха.

— Какво искаш?

— Шефът те вика, Ли. Каза да се явиш веднага, щом дойдеш.

— Добре.

Озадачен, Р. Сами продължаваше да стои. Бейли се обади:

— Добре, ще ида, нали чу. Върви си!

Р. Сами направи кръгом и тръгна да изпълнява задълженията си. Бейли с раздражение се зачуди защо тъкмо тези задължения не можеха да се вършат от човек.

Спря да огледа съдържанието на торбичката си с тютюн и го пресметна наум. Ако пушеше по две лули на ден, щеше да изкара до следващото раздаване на дажбите.

После се показа иззад преградата си (преди две години му бе даден преграден ъгъл) и тръгна по продължението на общата стая. Като минаваше край Симпсън, той вдигна глава от папката с перфолентите и каза:

— Шефът те вика, Бейли.

— Зная, Р. Сами вече ми съобщи.

От търбуха на машината се източи ситно покрита с кодирани знаци лента, докато малкият апарат се ровеше в „паметта“ си и анализираше нужните сведения, струпани в леко потрепващите части на бляскавата живачна повърхност във вътрешността му.

— Иде ми да сритам Р. Сами, но се боя, че ще си счупя крака — каза Симпсън. — Оня ден видях Винс Барет.

— Така ли?

— Прави опити да се върне на работа тук. Или на някакво място в отдела. Момчето е отчаяно, но какво можех да му кажа аз? Че Р. Сами изпълнява задълженията му, само толкова. Винс сега работи в

системата на снабдяването във фермите за дрожди. А беше толкова умно хлапе. И допаднаше на всички.

Бейли сви рамене и отвърна доста по-сухо, отколкото възнамеряваше или искаше:

— Всички минаваме през това.

На шефа бе даден личен кабинет. Върху матовото стъкло пишеше „Джулиъс Ендърби“. Красиви букви, внимателно вдълбани направо в стъклото. Под тях стояха думите: „Полицейски комисар. Град Ню Йорк“.

Бейли влезе и каза:

— Искал си да ме видиш, комисарю.

Ендърби вдигна глава. Носеше очила, защото очите му се възпаляваха и не търпяха лещи, каквито си слагаха всички. Едва след като човек свикнеше с техния вид, можеше да възприема останалата част от лицето му, което изглеждаше съвсем обикновено. Бейли беше убеден, че комисарят цени очилата си заради тежестта, която му придават и подозираше, че очите му съвсем не са чак толкова чувствителни.

Комисарят определено изглеждаше нервен. Оправи маншетите си, облегна се назад и каза прекалено сърдечно:

— Сядай, Ли, сядай!

Бейли неловко седна и зачака. Ендърби попита:

— Как е Йези? Как е момчето ти?

— Добре — безизразно отвърна Бейли. — Много добре. А твоето семейство?

— Добре — като ехо повтори Ендърби. — Много добре.

Беше започнал с погрешна стъпка. Бейли си помисли: „В лицето му нещо не е наред“. А на глас каза:

— Комисарю, предпочитам да не изпращаш Р. Сами, когато ме викаш.

— Е, знаеш отношението ми към тези неща, Ли. Но след като са го сложили тук, трябва да го използвам за нещо.

— Притеснява ме, комисарю. Казва ми, че ме викаш, след което стои и чака. Нали разбираш. Налага се да го отпратя, иначе продължава да стои.

— О, вината е моя, Ли. Поръчах му да ти предаде съобщението, но забравих изрично да му наредя след това да се заеме с работата си.

Бейли въздъхна. Леките бръчки около тъмнокафявите му очи изпъкнаха.

— Както и да е. Искал си да ме видиш.

— Да, Ли — каза комисарят. — И то по сложен въпрос.

Стана, обърна се и отиде до стената зад бюрото си. Докосна някакво скрито копче и една част от стената стана прозрачна.

Неочаквано блесналата сива светлина накара Бейли да премигне. Комисарят се засмя:

— Специално поръчах да ми го направят миналата година, Ли. Мисля, че не съм ти го показвал досега. Ела да видиш. Едно време във всички стаи имаше такива неща. Наричаха ги „прозорци“. Знаеше ли го?

Всичко това бе известно на Бейли, понеже бе гледал много исторически романи.

— Чувал съм — отвърна той.

— Ела тук.

Бейли се смути, но направи каквото се искаше от него. Имаше нещо неприлично в това да се излага интимността на стаята на външния свят. Понякога комисарят стигаше до глупави крайности в привързаността си към Средновековието. „Както с очилата“, помисли си Бейли. Това беше! Заради тях изглеждаше особено! И Бейли каза:

— Извинявай, комисарю, но очилата ти са нови, нали?

Комисарят кимна леко учудено, свали очилата си и първо погледна тях, после — Бейли. Без очила кръглото му лице изглеждаше още по-кръгло, а брадичката — не толкова изпъкнала. Нямахте и толкова съсредоточен вид, защото очите му не можеха да фокусират.

— Да — отговори му той. После сложи отново очилата и добави ядосан не на шега: — Преди три дни счупих старите. Все имаше нещо за вършене и едва тази сутрин успях да ги подменя. Ли, тия дни бяха истински ад.

— Заради очилата ли?

— И заради други неща. След малко ще чуеш.

Обърна се към прозореца и Бейли го последва. С някакво изумление откри, че вали. За миг остана погълнат от гледката на падащата от небето вода, а видът на комисаря излъчваше едва ли не гордост, сякаш лично беше устроил това.

— За трети път този месец наблюдавам дъжд. Внушително е, нали?

Против волята си Бейли трябваше да си признае, че е впечатлен. За своите четиридесет и две години рядко беше виждал не само дъжд, но и други природни явления. Но отвърна:

— Винаги ми се е струвало праросничество толкова вода да се изсипва върху града. Би трябвало да си стои в резервоарите.

— Ли, ти си модернист — каза инспекторът. — Там ти е грешката. В Средните векове хората са живели на открито. Нямам предвид само фермите, а и градовете. Дори Ню Йорк. Когато е валило, не са го смятали за праросничество. Ликували са. Живеели са близко до природата. По-здоровословно е, по-добре е. Нещастиято на съвременния живот се крие в това, че се е разделил с природата. Вземи прочети някой ден за Въглищния период.

Бейли беше чел. Беше и чувал, че много хора негодували срещу създаването на атомните реактори. Той също негодуваше, когато нещо се объркаше или когато му дойдеше до гуша. Подобно негодувание е съставна част на човешката природа. В миналото, през Въглищния период, хората са негодували срещу създаването на парната машина. В една от пиесите на Шекспир героят негодува срещу изобретяването на барута. След хиляда години, в бъдещето, ще негодуват срещу изобретяването на позитронния мозък.

По дяволите всичко това. Той каза мрачно:

— Виж какво, Джулиъс... — макар че не беше обичайно за него да фамилиарничи с комисаря в работно време, колкото и пъти да чуваше обръщението „Ли“, но в случая имаше нужда от нещо поспециално, — виж какво, говориш ми за всичко, освен за причината, поради която си ме повикал, и започвам да се безпокоя. За какво съм ти?

— Ще стигна и дотам, Ли — каза комисарят. — Остави ме да го направя както съм намислил. Случи се... беда.

— Разбира се. Случва ли се нещо друго на тази планета? Нова грижа с роботите ли?

— В известен смисъл да, Ли. Стоя тук и се чудя колко още беди би могъл да понесе старият свят. Когато сложих този прозорец, не беше за да пускам сегиз-тогиз вътре небето. Пускам през него да влезе

Града. Гледам го и се чудя какво ли ще стане с него през следващите сто години.

Бейли усети, че тази сантименталност го отблъсква, но неудържимо се взираше навън като омагьосан. Макар и замъглен от дъжда, Града представляваше страхотна гледка. Полицейският отдел се намираше в най-горната част на Градския съвет, който достигаше голяма височина. Виждаха се покривите на съседните небостъргачи, които изглеждаха ниски от прозореца на комисаря. Приличаха на безброй пръсти, протегнати нагоре. Стените им бяха празни и безлични. Такъв вид имаха външните обвивки на човешките кошери.

— Отчасти — каза комисарят — съжалявам, че вали. Щяхме да видим Вселенското селище.

Бейли погледна на запад, но комисарят имаше право. Хоризонтът бе скрит. Нюйоркските небостъргачи избледняваха и се губеха в далечна бяла пустота.

— Зная как изглежда Вселенското селище — отвърна Бейли.

— Харесва ми изгледът оттук — продължи комисарят. — Едва се вижда между двата сектора на Брансуик. Ниски куполи на широка площ. Това е разликата между нас и вселенците: ние се стремим към височина и се скупчваме, а при тях всяко семейство има собствен кълбест покрив. Едно семейство — една къща. И земя между отделните куполи. Случвало ли ти се е да разговаряш с вселенци, Ли?

— Няколко пъти. Преди месец разговарях с един точно оттук, по твоя вътрешен телефон — отвърна спокойно Бейли.

— Да, спомням си. Е, просто ме обзе философско настроение. Ние и те... Различни начини на живот...

Бейли усети как стомахът му започна да се свива. Мислеше си, че колкото по-отдалече започваше комисарят, толкова по-страшно можеше да излезе заключението. Затова рече:

— Така е. Но какво чудно има в това? Не може осем милиарда души да се разпръснат по Земята в кълбовидни къщички. Те имат пространство на другите планети, затова нека живеят както са свикнали.

Комисарят отиде до стола си и седна. Погледна Бейли с немигащите си очи, леко смалени от вдлъбнатите лещи на очилата, и каза:

— Не всички приемат така великодушно различните култури. И сред нас, и сред вселенците.

— Така да е. Е, и?

— Е, и... преди три дни умря един вселенец.

Ето че започваше. Тъглчетата на тънките устни на Бейли леко се повдигнаха, но изразът на удълженото му тъжно лице остана непроменен. Каза:

— Много лошо. Надявам се, от заразна болест. От някой вирус. Или е настинал.

Комисарят го погледна изненадано:

— За какво говориш?

Бейли не си направи труда да му обясни. Добре беше известно с каква настойчивост вселенците бяха очистили своята общност от болести. А още по-известно беше колко внимаваха да избягват всякакви контакти с податливите на зарази земни жители. Но язвителното му подмятане остана незабелязано от комисаря. И Бейли отвърна:

— Приказвам си. От какво е умрял? — и се загледа през прозореца.

— От липса на гръден кош — отвърна комисарят. — Някой го застрелял с бластер.

Бейли усети как мускулите на гърба му се сковаха. И каза, без да се обърне:

— Какво говориш?

— Говоря за убийство — тихо изрече комисарят. — Ти си детектив. Знаеш какво значи убийство.

Сега вече Бейли се обърна.

— Но това е вселенец! Преди три дни ли?

— Да.

— А кой го е направил? Как?

— Вселенците казват, че е земен жител.

— Не е възможно.

— Защо не? Ти не обичаш вселенците. И аз не ги обичам. И кой на Земята ги обича? Просто се е намерил някой, който ги мрази повече от останалите и толкова.

— Е добре, но...

— Не избухна ли пожар в заводите на Лос Анжелос? Не унищожиха ли работи в Берлин? А бунтовете в Шанхай?

— Имаш право.

— Тези неща говорят за нарастващо недоволство. Или дори за някаква организация.

— Комисарю, не ми е ясно — каза Бейли. — Да не би да ме проверяваш по някакви причини?

— Какво?! — комисарят изглеждаше искрено озадачен.

Бейли го наблюдаваше.

— Преди три дни е бил убит вселенец и вселенците смятат, че убиецът е земен жител. Досега — и Бейли забарабани с пръсти по бюрото — нищо не е излязло наяве. Разбираш ли? Комисарю, това е невероятно. Велики Йосафате! Ако това наистина е станало, Ню Йорк ще бъде изтрит от лицето на планетата!

Комисарят поклати глава:

— Не е толкова просто. Виж какво, Ли, три дни ме нямаше. Бях на заседание с кмета. Ходих до Вселенското селище. Ходих и до Вашингтон на разговор в Планетното бюро за разследване.

— Така ли? И какво ти казаха там?

— Казаха, че случаят си е наш. Понеже е в границите на Града. Вселенското селище юридически спада към Ню Йорк.

— Но има извънтериториални права.

— Зная. Ще стигнем дотам — очите на комисаря избягваха твърдия като кремък поглед на Бейли, като че ли изведнъж го бяха свалили до положението на негов подчинен, а Бейли се държеше така, сякаш приемаше този факт.

— Вселенците могат да се заемат със случая — каза Бейли.

— Изслушай ме, Ли — помоли го комисарят. — Не ме притеснявай. Опитвам се да ти разкажа всичко като приятел на приятел. Искам да знаеш в какво положение се намирам. Бях там, когато съобщиха за случилото се. Имах среща с него — с Родж Немену Сартън.

— С жертвата?

— С жертвата — изпъшка комисарят. — Още пет минути, и аз щях да съм този, който е намерил трупа. Какъв ужас щеше да бъде! Зверска жестокост, зверска! Посрещнаха ме и ми го съобщиха. С това започна един тридневен кошмар, Ли. Отгоре на всичко нищо не

виждах, защото дни наред нямах време да си сменя очилата. Това поне няма да се повтори. Поръчах си три чифта.

Бейли се замисли върху картината на събитието, която си представи. Видя високите, стройни фигури на вселенците да се приближават към комисаря с вестта, видя как му я съобщават по характерния за тях начин — без украса, без чувства. Джулиъс си е свалил очилата и ги е затъркал. Под впечатление от случилото се положително ги е изпуснал, после е загледал натрошените парчета, а меките му пълни устни са потреперили. Бейли беше дълбоко убеден, че поне пет минути комисарят е изпитвал много по-голямо притеснение заради очилата си, отколкото заради убийството. В този миг комисарят се обади:

— В дяволски трудно положение съм. Както сам каза, вселенците имат извънтериториални права. Могат да настояват сами да разследват случая и да изпратят каквито си искат доклади на своите правителства. Външните светове могат да използват това като извинение да ни съдят за обезщетение. Знаеш как ще бъде прието такова нещо от населението.

— Ако Белия дом се съгласи да плати, това би било равно на политическо самоубийство.

— А ако не плати, ще бъде друг вид самоубийство.

— Няма какво да ми описваш тази картина — каза Бейли.

Беше малко момче, когато за последен път от Вселената изпратиха свои войници с блестящи бойни кораби, за да си вземат от Ню Йорк, Вашингтон и Москва това, което твърдяха, че им принадлежи.

— Значи разбираш. И да плати, и да не плати, все е беда. Единственият изход е сами да открием убиеца и да го предадем на вселенците. От нас зависи.

— Защо да не дадем случая на ПБР? Дори ако от гледна точка на закона те са под наша юрисдикция, остава въпросът за междузвездните отношения...

— ПБР се пази от такива работи като от огън. А огънят гори и ще ни подпали. — За миг той повдигна очи и впери поглед в подчинения си. — Не е на добре, Ли. Всеки от нас е изложен на риска да остане без работа.

— Да ни подменят изцяло ли? — попита Бейли. — Изключено. Не съществуват специалисти, които да се справят.

— А роботите? — попита комисарят. — Те съществуват.

— Какво?!

— Р. Сами е само начало. Изпълнява поръчки. Други патрулират магистралите. По дяволите, човече, познавам вселенците по-добре от теб и зная какво правят. Има работи, които могат да вършат моята и твоята работа. Могат да ни изхвърлят от играта. Не си въобразявай друго. А на наша възраст да влезем в списъците на безработните...

— Ясно — каза сърдито Бейли.

Комисарят се смути.

— Извинявай, Ли.

Бейли кимна и се опита да не мисли за баща си. Разбира се, комисарят знаеше случая.

— Откога е тази история с подменянето? — попита той.

— Виж какво, Ли, не бъди наивен. Открай време е така. Поне от двадесет и пет години, откак дойдоха вселенците. Това ти е известно. Просто сега се разраства, нищо повече. Ако потулим тая работа, ще направим голяма крачка напред към мига, когато ще ни бъдат връчени пенсионни книжки. От друга страна, Ли, ако се справим добре с въпроса, можем да отдалечим този миг далеч в бъдещето. Особено за тебе това ще представлява голяма възможност.

— За мене? — попита Бейли.

— Ти ще ръководиш операцията, Ли.

— Не разбирам, комисарю. Та аз съм гражданин едва от пета степен.

— Предпочиташ да си от шеста ли?

Предпочиташе ли? Бейли знаеше какви привилегии носеше шестата степен. Място за сядане по експресните линии в натоварените часове, а не само от десет до четири часа. Повече предпочитания в менюто по избор в районните кухни. Може би дори възможност за по-добро жилище и пропуск за Йези до терасите на Солариума.

— Предпочитам — каза той. — А как иначе? Но какво ще стане с мен, ако случаят ми се опре?

— Защо да ти се опре, Ли? — взе да го котка комисарят. — Ти си способен, един от най-добрите ни хора.

— Но в отдела има половин дузина мъже, които са категоризирани по-високо от мен. Защо си ги прескочил?

Бейли не каза това гласно, но тонът му явно намекваше, че комисарят си позволява да нарушава така установения ред само в извънредно спешни случаи.

Комисарят скръсти ръце.

— По две причини. За мен ти не си просто някакъв си детектив, Ли. Ние сме и приятели. Не забравям, че сме състуденти от колежа. Понякога може да ти се струва, че забравям, но вината е в категоризацията. Аз съм комисар, знаеш какво означава това. Но все още съм твой приятел, а сегашният случай е прекрасна възможност за един подходящ човек. Искам ти да го поемеш.

— Това е едната причина — хладно каза Бейли.

— Втората причина е, че те смятам за приятел. Имам нужда от услуга.

— От каква услуга?

— Искам в този случай да работиш съвместно с вселенец. Вселенците поставиха това условие. Приеха да не дават гласност на убийството; приеха да оставят разследването в наши ръце. Съответно обаче настояват един от служителите им да участва в операцията от началото до края.

— Изглежда не ни се доверяват изцяло.

— Човек вижда, че имат основание. Ако случаят се разследва погрешно, доста от тях ще си навлекат неприятности от собствените си правителства. Бих им дал правото да се съмняват, Ли. Но от все сърце ми се иска да вярвам, че са добронамерени.

— Сигурен съм, че са, комисарю. Там им е грешката.

Тези думи изненадаха комисаря, но той продължи:

— Съгласен ли си да работиш с вселенец, Ли?

— Това ли е услугата, която искаш?

— Да. Моля те да поемеш задачата при всички условия, които поставят вселенците.

— Ще взема вселенец за съвместната работа, комисарю.

— Благодаря ти, Ли. Той ще трябва да живее при тебе.

— О, виж какво, почакай.

— Зная, зная. Но апартаментът ти е голям, Ли. Тристаен, а имате едно дете. Можеш да го подслониш. Няма да те притеснява. В никакъв

случай. А пък е необходимо.

— На Йези ще ѝ бъде неприятно. Зная това.

— Ще кажеш на Йези... — комисарят говореше сериозно, толкова сериозно, че очите му сякаш пробиваха дупки в стъклените кръгове, преградили пътя на погледа му, — че ако направиш това за мен, когато всичко свърши, ще направя каквото мога, за да прескочиш една степен. Ще получиш седма степен, Ли, седма!

— Добре, комисарю. Така става.

Бейли се надигна от стола, но улови погледа на Ендърби и отново седна.

— Още нещо ли има?

Комисарят бавно кимна.

— Още една подробност.

— Кое е...?

— Името на партньора ти.

— Какво значение има то?

— Вселенците — започна комисарят — имат особен подход. Партньорът, който предлагат, не е... не е...

Бейли широко отвори очи.

— Почакай, да не би...

— Няма как, Ли. Няма как. Няма друг изход.

— И ще живее в апартамента ми? Такова нещо?

— Моля те като приятел.

— Не, не!

— Ли, в този случай не мога да се доверя на друг. Нужно ли е да ти го обяснявам? Налага се да работим с вселенците. Налага се да успеем, ако искаме корабите за обезщетението да останат далече от Земята. Но не можем да успеем по никой от известните ни начини. Ще работиш заедно с един от техните работи. Ако той открие убиеца, ако доложи, че сме некадърни, и без друго ще ни съсипят. Нас и отдела като цяло. Ясно ти е, нали? Сложен въпрос имаш да разрешаваш. Ще трябва да работиш с него, но да гледаш ти да се справиш със случая, а не той. Разбираш, напи?

— Искаш да кажеш, да си сътрудничим сто процента, а после да му прережа гърлото, така ли? Да го потупам по гърба с нож в ръката?

— Какво друго можем да направим? Безизходно е.

Ли Бейли се изправи нерешително.

— Не зная как ще го приеме Йези.

— Ако искаш, аз ще говоря с нея.

— Не, комисарю. — И Бейли въздъхна дълбоко. — Как се казва партньорът ми?

— Р. Данийл Оливо.

Бейли каза тъжно:

— Не е време за благопристойни съкращения, комисарю. Съгласих се на задачата, затова да употребяваме пълното му име. Значи — Роботът Данийл Оливо.

2. ПО КРЪГОВАТА МАГИСТРАЛА

На магистралата имаше тълпа, както обикновено — на долния етаж правостоящите, а на горния — привилегированите да заемат места. Като през огромен филтър от нея се процеждаше човешки поток — по намаляващи скоростта ленти до отклонения или спирки, от които се минаваше под сводове и през мостове към безкрайните лабиринти на градските квартали. Още един поток, също така непрестанен, се вливаше от другата страна — по ускорителните ленти до магистралата.

Имаше безброй много светлини: сияйни стени и тавани, от които сякаш капеше хладно, равномерно фосфоресциране; ярки крещящи реклами привличаха вниманието; острият, нетрепващ блясък на „светещите червеи“, които сочеха пътя: „Към кварталите на Джърси“, „Следвайте стрелките до влака за Ист Ривър“, „Нагоре за връзка с всички квартали на Лонг Айланд“.

Преобладаваше шумът, който е неотделим от живота: глъч от милиони разговарящи, смеещи се, подвикващи, тананикащи, дишащи.

„Никъде няма указания за Вселенското селище“, помисли си Бейли.

Прехвърляше се от лента на лента с лекота, което говореше за дългогодишна практика. Децата се научаваха да „скачат“ на лентите още щом проходеха. С всяка стъпка скоростта се увеличаваше, но Бейли почти не чувствуваше тласъка на ускорението. Дори не усещаше, че се навежда напред, за да се противопостави на тласъка. За тридесет секунди стигна до последната лента, която вървеше с шестдесет мили в час, и се качи на обградената с перила подвижна платформа — на магистралата.

„Няма указания за Вселенското селище“, продължи да си мисли той.

Нямаше нужда от указания. Който има работа там, знае пътя. Щом не знаеш пътя, значи нямаш там работа. Откак се установи Вселенското селище преди двадесетина години, появи се силната тенденция да го превърнат в забележителност и цели орди градски

жители се тълпяха наоколо. Но вселенците сложиха край на това. Учтиво (те винаги бяха учтиви), но без да плащат данък на доброто възпитание, те вдигнаха силова преграда между себе си и Града. Създадоха смесена имиграционна и митническа служба. Отидеш ли по работа, трябва да се легитимираш, да позволиш да те претърсят и да се подложиш на медицински преглед и обичайното дезинфектиране.

Това предизвика недоволство. Естествено. По-голямо недоволство, отколкото бе необходимо. Достатъчно недоволство, за да се сложи прът в колелото на модернизацията. Бейли помнеше Бариерните бунтове. Самият той се намираше сред тълпата хора, които висяха по перилата на платформите, скупчваха се по местата за сядане независимо от категоризираните привилегии, шеметно се прехвърляха на бързите ленти с риск да си счупят нещо и стояха пред бариерата на Вселенското селище в продължение на два дни, като вдигаха лозунги и унищожяваха градска собственост само заради всеобщия хаос.

Бейли все още можеше да си спомни отделни песнички, ако се напегнеше. Имаше една — „Земята е човешка люлка — чуй ме ти!“, по мелодията на стара народна песен с безсмислен припев: „Хинки — динки — пали — ву“.

*Земята е човешка люлка —
чуй ме ти!
Земята е човешка майка —
чуй ме ти!
Земята няма място за тебе и за мене —
вселенец мръсен, имаш си Вселена!*

Стиховете бяха стотици. Някои бяха остроумни, повечето — глупави, и доста — неприлични. Всички обаче завършваха с „Вселенец мръсен, имаш си Вселена!“ Мръсен, мръсен... Така безполезно хвърляха в лицето на вселенците най-голямата за тях обида — дълбокото им убеждение, че земните жители са поразени от болести...

Разбира се, вселенците не си заминаха. Не стана нужда дори да извадят на сцената някои от заплашителните си оръжия. Остарялата земна космическа флота отдавна бе научила, че дързостта да се доближи до кораб на друг свят е равна на самоубийство. Земните

самолети, които се бяха осмелили да прелетят над Вселенското селище в първите дни на основаването му, просто изчезнаха. До земята стигаше най-много отчупено парче от крило. Пък и няма тълпа, която в безумието си да забрави последствията от пресичащия атмосферата лъч, който вселенските разрушители бяха използвали срещу земните жители във войните преди век.

Така че вселенците си стояха зад бариерата, която бе постижение на развитата им наука и на Земята не съществуваше начин да бъде унищожена. Просто чакаха, без да помръднат, от другата страна на бариерата, докато Града укроти тълпата с приспивателни изпарения и задушлив газ. А после подземните изправителни домове се претърпкаха с подстрекатели, с недоволни и с хора, които бяха прибрани просто защото са били наблизо. След време ги пуснаха на свобода.

Когато мина достатъчно дълъг период, вселенците намалиха ограниченията. Махнаха бариерата, а полицията бе натоварена с грижата да осигури неприкосновеността на Вселенското селище. Най-важното бе, че медицинският преглед стана по-малко досаден.

„А сега — помисли си Бейли — нещата могат да вземат обратна насока“. Щом вселенците бяха сигурни, че в селището им е влязъл земен жител и е извършил убийство, можеха отново да спуснат бариерата. Ставаше лошо.

Той се покачи на магистралната платформа и си проби път през правостоящите до изправената спирална рампа, която водеше към погорното равнище, и седна. Но пъкна категоризационния билет в лентата на шапката си едва когато минаха и последния квартал на Хъдсън. К-5 нямаха право да заемат места на изток от Хъдсън и на запад от Лонг Айланд, и макар в момента да беше пълно със свободни места, контролорите щяха незабавно да го изгонят. Хората ставаха все по-дребнави за категоризационните си привилегии и откровено казано, Бейли се приобщаваше към „хората“.

Чуваше се характерното свистене от триенето на въздуха в извитите предпазни козирки, поставени зад всяка седалка. Това пречеше на разговорите, но не и на мислите, ако човек бе свикнал.

Повечето земни жители в едно или друго отношение бяха средновековници. Лесно бе да си средновековник и да се обръщаш към времето, когато Земята е била Светът, а не един от петдесетте свята. При това най-несъвършеният от тях. Бейли светкавично извърна глава

надясно, откъдето се чу писък. Една жена бе изпуснала чантата си — той я мярна: нежно розово петно на фона на убитосивия цвят на лентите. Сигурно пътник, забързан да слезе от платформата, я беритнал, без да иска, по посока на забавящите ускорението си ленти и сега собствеността се отдалечаваше все повече и повече от притежателката си.

Бейли леко сви устни. Ако беше умна, жената можеше да я настигне, като незабавно се прехвърлеше на още по-бавна лента, стига да не вземеха да подритват чантата насам-натам. Но никога нямаше да разбере какво точно е станало. Картината вече остана на половин миля зад него.

По-вероятно бе жената да не успее. Статистиката гласеше, че на всеки три минути някъде в Града изпускаха предмет, който се изгубваше. Отделът за издирването на загубени вещи представляваше огромна организация — още едно усложнение в съвременния живот.

„Някога всичко беше по-просто — помисли си Бейли. — И точно по тази причина се явиха средновековниците.“

Движението им приемаше различни форми. За лишения от въображение Джулиъс Ендърби то се изразяваше в заимствването на архаизми. Очила! Прозорци!

За Бейли то се ограничаваше с изучаването на историята. Историята като отношение на хората към живота.

А Града! Ню Йорк, където той живееше и съществуваше. По-голям град от него бе само Лос Анжелос. По-гъсто населен бе само Шанхай. Град, създаден само преди три века.

Няма съмнение, че бе имало град със същото географско разположение, който също бяха наричали „град Ню Йорк“. Това примитивно струпване на населението бе просъществувало три хиляди, а не триста години, но без да бъде Град.

Тогаваше е нямало истински градове, а само хора, скупчени в обитаеми места — големи и малки, на открито. Донякъде наподобявали кръглите жилища на вселенците, но все пак били доста по-различни. Тези струпвания (най-голямото било десетмилионно, а повечето не стигали и един милион население) били разпръснати с хиляди из цялата Земя. От съвременна гледна точка били напълно неефективни в икономическо отношение.

Увеличаването на населението наложило на Земята да се стреми към ефективност. Два, три, а дори и пет милиарда можели да се изхранват на планетата, като непрекъснато се снижавало жизненото равнище. Но когато населението достигнало осем милиарда, било изправено пред полугладно съществуване. Тогава в човешката култура се наложила коренна промяна, особено когато станало ясно, че Звездните светове (които хиляда години преди това били просто земни колонии) налагали сериозни ограничения за преселване.

Коренната промяна се проявила в постепенното оформяне на Градове — за хиляда години земна история. Ефективността изисква уедряване. Разбирали са това (може би несъзнателно) още през средновековното време. Националната промишленост отстъпила на факториите, а факториите — на континенталната промишленост.

Само си помислете колко неефективно е да има стотици хиляди къщи за стотици хиляди семейства, в сравнение с един стохиляден сектор; във всяка къща да има събрани филмирани книги, вместо да бъдат съсредоточени в секционния център; всяко семейство да има видео, вместо да е включено към обща видеосистема.

Да не говорим колко е глупаво да има безброй много кухни и бани, като се сравни с напълно ефективните столови и обществени души, които можеха да се появят само с културата на Градовете.

Все повече и повече села, градове и „столици“ на Земята отмираха и бяха поглъщани от суперградовете. Първите предвиждания за атомна война само забавиха процеса. Но с изобретяването на силовото поле процесът се превърна в стремителна надпревара.

Културата на суперграда означаваше благоприятно разпределение на храните, увеличено използване на дрождите и отглеждането на растения във водни разтвори. Града Ню Йорк се разпростря на две хиляди квадратни мили и според последното преброяване населението му беше над двадесет милиона. На Земята имаше около осемстотин Града, средно с десет милиона жители.

Всеки град стана полуавтономна административна единица, която се задоволяваше сама. Можеше да си сложи покрив, да се ограда, да се вкопае в земята. Превръщаше се в стоманена пещера — във внушителна, отделна пещера от стомана и бетон.

Разположението ѝ бе научно обосновано. В центъра имаше огромен комплекс от управленчески служби. Големите жилищни

сектори бяха правилно ориентирани един към друг и към цялото, пресичани и свързвани от магистрали и квартални пътища. В предградията се намираха фабриките и хидробиологичните заводи, ферментационните бази и енергийните централи. През тази сложна плетеница минаваха водоснабдителните и отпадъчните канали, там бяха и училищата, затворите и магазините, енергийната мрежа и съобщителните линии.

Нямаше съмнение: Града представляваше върховното постижение на човешкото господство по отношение на околната среда. Гордост и независимост носеха вече не космическите пътувания, не петдесетте колонизирани свята, а Града.

На практика населението на Земята живееше само в Градовете. Извън тях бе пустош и открито небе, което малко хора можеха да гледат невъзмутимо. Беше ясно, че откритото пространство е необходимост. В него бе водата, която трябваше на човека, въглищата и дървеният материал — основните суровини за пластмасите и за непрекъснатото разработване на дрождите. (Петролът отдавна бе изчезнал, но богати на петрол дрожди успешно го заместваха.) В земята между метрополиите все още имаше мини и тя все още служеше — повече, отколкото си даваха сметка някои хора — за отглеждане на растения и добитък. Не беше ефективно, обаче телешкото и свинското месо, както и житото, винаги получаваха баснословни цени на пазара и можеха да се използват за износ.

Малко хора бяха нужни за мините и фермите, за да обработват земята и да осигуряват напояването, но и те го вършеха от разстояние. Роботите се справяха с това по-добре и изискваха по-малко грижи.

Роботите! Те vyplъщаваха голямата ирония. Не другаде, а на Земята бе изобретен позитронният мозък, и пак на Земята за първи път започнаха да използват роботи.

Не и в Звездните светове. Но, разбира се, Звездните светове се държаха така, сякаш роботите са продукт на тяхната култура.

В известен смисъл производството на роботи бе достигнало връхната си точка в Звездните светове. Тук, на Земята, използването им винаги бе ограничено — само в мините и фермите. Едва през последните двадесет и пет години, по настойчиво искане на вселенците, роботите бавно започнаха да си пробиват път в Градовете. Градовете вършеха работа. На всички, освен на средновековниците,

беше ясно, че не могат да имат заместител, при това разумен. Единствената беда бе, че нямаше вечно да вършат работа. Населението на Земята все още нарастваше. Някой прекрасен ден, независимо от всички възможности, получаваните калории на глава от населението просто щяха да паднат под равнището, необходимо за поддържане на човешкия живот.

Ставаше още по-зле, поради съществуването на вселенците — потомци на първите земни емигранти, които живееха в разкош в пълните с работи рядко населени светове сред звездите. Те бяха твърдо решени да запазят удобствата, породени от празнотата на световите им, и по тези причини контролираха раждаемостта и не допускаха тълпите емигранти от Земята. А това... Вселенското селище!

Нещо подсъзнателно припомни на Бейли, че приближава Нюаркския квартал. Ако се задържеше на мястото си по-дълго от необходимото, щеше да се понесе с голяма скорост на югозапад, към квартала Трентън, като пътят щеше да извие през сърцето на областта за производство на дрожди, където топлият въздух миришеше на спарено.

Беше въпрос правилно да си прецениш времето. Толкова дълго се промушваше човек до рампата, през толкова много мърморещи правостоящи се провираше, докато се плъзнеше край перилата и излезеше на открито; толкова време отиваше, докато се понесе през намаляващите ускорението стъпала.

Когато направи това, озова се точно на нужната му изходна точка. Нито за миг Бейли не се бе замислил за която и да е от стъпките си. Иначе сигурно щеше да се обърка.

Попадна в необикновено усамотено място. В гаровата зала освен него имаше само един полицаи и единствено шумът от профучалата платформа нарушаваше неприятната тишина.

Полицаят тръгна към него и Бейли нетърпеливо освети значката си. Мъжът вдигна ръка, с което му позволяваше да премине.

Коридорът се стесняваше и на три-четири пъти правеше резки завои. Това явно бе преднамерено, за да не се дава възможност на тълпи земни жители да се събират в него или направо да нападнат.

Бейли бе благодарен, че според уговорката трябваше да се срещне с партньора си от тази страна на Вселенското селище.

Независимо от приказките, че се правят внимателно, идеята за медицински преглед не му допаднаше.

На мястото, където редица врати бележеха пътя към чистия въздух и куполите на Вселенското селище, стоеше вселенец. Беше облечен по земна мода — с вталени, широки в крачолите панталони, с цветна ивица по продължението на всеки шев. Носеше обикновена текстронова риза с отворена яка, цип и къдрици на маншетите, но си оставаше вселенец. Имаше нещо в стойката му, в наклона на главата, в спокойния и безстрастен овал на широкото скулесто лице, в грижливо вчесаната златиста коса — назад и без път, — което го отличаваше от туземните жители.

Бейли вдървено се приближи и каза с равен глас:

— Аз съм детективът Илия Бейли от полицейския отдел на Ню Йорк, класификация К-5.

Показа документите си и продължи:

— Наредено ми беше да се срещна с Р. Данийл Оливо в преддверието на Вселенското селище. — И погледна часовника си. — Малко съм подранил. Мога ли да ви помоля да съобщите, че съм тук?

Трепереше вътрешно — от нещо повече от студ. Донякъде бе свикнал със земните работи. Вселенските модели сигурно бяха по-различни. Никога не бе срещал техен робот, но най-разпространени на Земята бяха разказваните с половин глас истории за огромните и страхотни работи със свръхчовешки качества, които работят далече в блестящите звездни светове. Усети, че стиска зъби.

Вселенецът го изслуша внимателно и рече:

— Няма да бъде необходимо. Очаквах ви.

Бейли машинално вдигна ръка, после я отпусна. Сведе глава, от което лицето му още повече се удължи. Не успя да каже нищо. Думите заседнаха на гърлото му.

Вселенецът продължи.

— Ще ви се представя. Аз съм Р. Данийл Оливо.

— Така ли? Да не би тогава да греша? Смятах, че инициалът „Р“ означава...

— Точно така. Аз съм робот. Не бяха ли ви казали?

— Казаха ми — Бейли приглади ненужно с изпотената си ръка косата си. После протегна десницата си. — Извинете ме, господин

Оливо. Бях се замислил. Приятно ми е, аз съм Илия Бейли, вашият партньор.

— Чудесно — Роботът пое ръката му с неголяма сила, която достигна приятелско ръкостискане, после я пусна. — Все пак ми се струва, че забелязвам притеснение. Мога ли да ви помоля да бъдете искрен с мене? В отношения като нашите е най-добре да има колкото се може повече яснота. И още нещо — в моя свят е прието партньорите да се наричат по име. Вярвам, че това не противоречи на вашите обичаи.

— Как да ви кажа, просто... вие не приличате на робот — опита се да обясни отчаяно Бейли.

— И това ви притеснява?

— Всъщност, не би трябвало да ме притеснява. Да... Данийл. В твоя свят всички роботи ли са като тебе?

— Имат индивидуални различия, Илия, както е и при хората.

— А нашите... Как да ти кажа, от пръв поглед се разбира, че са роботи. А ти приличаш на вселенец.

— О, ясно. Ти си очаквал някакъв груб модел, затова се учуди. Обаче логиката говори, че за да се избегнат неприятности, както е в нашия случай, естествено е да се използва робот с изразени хуманоидни характеристики. Не си ли съгласен?

Имаше право. Ако един явен робот започнеше да обикаля из Града, бързо можеше да донесе беда. И Бейли отвърна:

— Да.

— А сега да тръгваме, Илия.

Те се упътиха обратно към магистралата. Р. Данийл схвана как се използват ускорителните ленти и бързо и умело се придвижваше по тях. Бейли, който отначало бе забавил ход, трябваше да го настига, а това го ядоса.

Роботът се справяше успешно. Не даваше вид да го затруднява нещо. Бейли се запита дали Р. Данийл нарочно не се движеше побавно, отколкото можеше. Стигна до безкрайната върволица вагони на магистралата и се хвърли на платформата с устрем, който граничеше с чисто безразсъдство. Роботът с лекота го последва.

Бейли бе почервенял. Преглътна два пъти и каза:

— Ще остана тук долу с тебе.

— Тук долу ли? — Роботът явно не обръщаше внимание нито на шума, нито на ритмичното полюшване на платформата. — Да не би сведенията ми да са погрешни? Казаха ми, че пета категория предвижда място за седане на горния етаж при определени условия.

— Прав си. Аз мога да се кача горе, но не и ти.

— Защо да не мога да дойда с тебе?

— Трябва да си К-5, Данийл.

— Зная това.

— А ти не си.

Беше трудно да се разговаря. Свистенето от въздушното триене беше по-силно на долния, не дотам заслонен етаж, пък и Бейли имаше причини да не повишава глас. Р. Данийл каза:

— Защо да не мога да бъда К-5? Аз съм ти партньор и следователно заемам същото положение. Ето какво ми дадох.

И той извади от вътрешния джоб на ризата си правоъгълна карта — едно съвсем истинско удостоверение. Беше издадено на името на Данийл Оливо, без да е вписан важният инициал. Класификацията бе К-5.

— Да се качваме — сковано изрече Бейли.

Когато седна, загледа се право напред, ядосан на себе си, защото непрекъснато усещаше присъствието на робота. Вече два пъти се беше провалил: първо, помисли Р. Данийл за вселенец, и второ, не отгатна, че логиката изискваше и роботът да е получил пета категория. Бедата се криеше в това, че Бейли не беше типичният детектив според общоприетия мит. Възможно беше да се изненада, да даде външен израз на чувствата си, да не се приспособи към всяко положение, да не вземе светкавично решение. И досега не се беше смятал за типичен детектив, но за пръв път изпита съжаление.

А най-вече съжали, защото по всичко си личеше, че Р. Данийл е въплъщение тъкмо на този мит. Нямаше как да не е. Нали беше робот. Бейли започна да си търси извинения. В службата беше свикнал с работи като Р. Сами. Беше очаквал да види човешко подобие с твърда и лъскава пластмасова кожа, почти мъртвешки бледа на цвят. Беше очаквал изкуствено и глупаво повдигнат бодър дух. Беше очаквал и резки, леко несигурни движения.

А в Р. Данийл нямаше нищо от това. Бейли крадешком хвърли поглед към робота. Р. Данийл веднага обърна глава, за да го погледне в

очите, и кротко кимна. Когато говореше, устните му се мърдаха съвсем естествено, а не стояха само полуотворени, както на земните работи. И се беше мярнал езикът му, когато учленяваше думите. Бейли си помисли: „А защо седи така спокойно? Всичко това е съвсем ново за него. Шумът, светлините, тълпата!“ После стана, промъкна се край Р. Данийл и му каза: „Следвай ме!“

Слязоха от магистралния влак, тръгнаха по забавящите ускорението ленти. Бейли си мислеше: „Боже господи, а какво да кажа на Йези, какво?“

Срещата с робота беше изместила тази мисъл от главата му, но сега, както вървяха по отклонението право в устата на квартала Долни Бронкс, си я спомни и му призля от притеснение. Каза:

— Нали разбираш, Данийл, всичко това е една сграда — всичко, което виждаш, целият град. В него живеят двадесет милиона души. Магистралните влакове се движат непрекъснато, денонощно, с шестдесет мили в час. Общо пътищата са дълги двеста и петдесет мили, а има и стотици мили отклонения.

„Още миг — помисли се Бейли — и ще започна да изреждам колко тона дрожди се употребяват за храна в Ню Йорк всеки ден, колко кубически литра вода прием и колко мегавата енергия произвеждат на час атомните реактори“.

Р. Данийл каза:

— Научих тези, както и други подобни данни, когато ме инструктираха.

Бейли си помисли: „Е, сигурно знае и за храната, водата и енергията. Защо ли се мъча да предизвикам интерес у един робот?“

Стигнаха до Източна 182-ра улица и само двеста ярда им оставаха до асансьорните депа, обслужващи стоманобетонните редове апартаменти, сред които бе и неговият. Тъкмо се канеше да каже „Оттук!“, когато бе спрял от гъсто скупчени хора, събрали се пред ярко осветената предпазна врата на един от многото магазини, които ограждаха плътно приземните етажи на този квартал. Машинално, с тон на човек на властта, Бейли запита най-близкостоящия:

— Какво става?

Човекът, към който се обърна, стоеше на пръсти. Отговори:

— Да пукна, ако зная. Току-що дойдох.

Друг добави развълнувано:

— Докарали са вътре от мръсните Р-та. Струва ми се, че сега ще ги изхвърлят. Боже, с какво удоволствие бих разглобил един!

Бейли нервно погледна Данийл, но дори да бе схванал значението на тези думи или да ги бе чул, роботът не се издаваше с нищо.

Бейли се втурна сред тълпата.

— Дайте път! Дайте път! Полиция!

Направиха му място, а той чуваше думите зад гърба си: „...бих разглобил един. Гайка по гайка. И ще го разпоря бавно по шевовете...“ При тези думи някой се изсмя.

Бейли леко го втресе. Града беше апогея на ефективността, но имаше изисквания към своите обитатели. Задължаваше ги да живеят по точно определен начин, държеше всекидневието им под строг и научен контрол. От време на време от натрупването на забрани се получаваха взривове.

Спомни си Бариерните бунтове.

Не ще и дума, че съществуваха причини за бунтове против роботите. Хората, които се изправяха пред перспективата да получат жалкия минимум при определянето им към по-ниски категории, след като цял живот се бяха трудили, съвсем трезво преценяваха, че вина за това имат човекоподобните роботи. А тях можеше поне да ги удариш.

За разлика от това, че не е възможно да удариш нещо, наречено „държавна политика“, или лозунга „Към по-висока продукцията чрез роботски труд!“

Правителството наричаше това „мъки на растежа“. Клатеше тъжно колективната си глава и уверяваше всички, че след необходимия период от приспособяване те ще се радват на един нов и по-добър живот.

Но редом с декласификационния процес се разширяваше движението на средновековниците. Отчаяние обземаше хората, а границата между крайното объркване и опустошителната сила понякога лесно може да се прекрачи.

В този миг може би само минути деляха съдържаната враждебност от това да се превърне във вихрена оргия на кръвопролитие и разрушение.

Бейли отчаяно си пробиваше път към предпазната врата.

3. ПРОИЗШЕСТВИЕ НА ЩАНДА ЗА ОБУВКИ

В магазина нямаше толкова хора, колкото отвън. Със завиден усет управителят беше вкарал предпазната врата рано в играта, за да попречи да влязат евентуални смутители на реда. Така не позволяваше и на участниците в спора да напуснат, но това не бе от голямо значение.

Бейли мина през силовото поле, като използва полицейския си неутрализатор. С учудване забеляза, че Р. Данийл все така го следва. Роботът прибираше в джоба си собствения си неутрализатор — по-малък и по-удобен от стандартния полицейски модел.

Управителят веднага дотича при него, като говореше на висок глас:

— Господа полицаи, Града определи да получа тези продавачи. Напълно съм в правата си.

В дъното на магазина стояха забити като колци трима работи. До предпазната врата стояха шестима купувачи, все жени.

— Успокойте се — каза само Бейли. — Какво се е случило? Каква е тази неразбория?

Една от жените отвърна с писклив глас:

— Дойдох за обувки. Защо да не бъда обслужена от истински продавач? Не съм ли почтена жена?

Дрехите ѝ, особено шапката, бяха достатъчно крещящи, за да превърнат въпроса ѝ в нещо повече от реторичен. Ярката червенина по страните ѝ недостатъчно добре прикриваше изобилния грим.

Управителят каза:

— Ако трябва, сам ще я обслужа, господине, но не мога да обслужа всичките. Нищо им няма на хората ми. Те са законни продавачи. Получих спецификационните им схеми и гаранционните карти...

— Спецификационни схеми! — изпищя жената и като се засмя пронизително, се обърна към останалите: — Само го чуйте! И ги

нарича „хора“! Какво те прихваща, я кажи?! Те не са хора. Те са роботи! — изрече тя провлечено. — И ще ти обясня какво правят, щом не ти е ясно. Заемат човешките работни места. Затова правителството винаги ги закриля. Не им се заплаща, а заради тях семействата трябва да живеят във в лагерите и да се хранят с каша от сурови дрожди. Почтени семейства на трудещи се. Ако имахме власт, щяхме да смачкаме всички работи. Чуваш ли?

Другите жени говореха объркано, а от тълпата зад предпазната врата се чуваше нарастващ ропот. Бейли усещаше — твърде грубо и осезателно, че Р. Данийл Оливо стои до него. Погледна продавачите. Бяха направени по земни проекти, но дори при това положение цената им бе сравнително ниска. Обикновени работи, научени да вършат някои прости работи. Сигурно знаеха номерата на моделите обувки, цените им и какви размери има налице. Щяха да проследяват търсенето на стоките може би по-добре, отколкото би го направил човек, тъй като бяха лишени от лични интереси. Можеха да изчисляват точно поръчките за седмица напред. И да вземат мярка на стъпалото на клиента.

Поотделно не представляваха заплаха. Но като цяло ставаха невероятно опасни.

Бейли се улови, че съчувствува на жената много по-дълбоко, отколкото би си представил преди ден. Не, преди два часа. Усети колко близо до него е Р. Данийл и се зачуди дали такъв робот не би могъл да замени един обикновен детектив от пета степен. Докато си мислеше това, представи си лагерите. И вкуса на кашата от дрожди. Спомни си своя баща.

Баща му беше атомен физик, с категория, която го поставяше сред най-издигнатите в Града. В централата бе станало произшествие и баща му бе поел вината върху себе си. Декласифицираха го. Бейли не знаеше подробности — това се случи, когато бе на една година. Но си спомняше лагерите от своето детство; тягостното съжителство с други хора, което бе на ръба на поносимото. Майка си изобщо не помнеше — не бе издържала дълго. А за баща си имаше ярък спомен: съсипан човек, мрачен и подтиснат, който понякога говореше за миналото откъслечно, с дрезгав глас.

Баща му умря, все така декласифициран, когато Ли бе осемгодишен. Малкият Бейли и двете му по-големи сестри се

преместиха в кварталния дом за сираци. Наричаха го „Детския етаж“. Чичо Борис — братът на майка му — беше прекалено беден, за да попречи на това.

И тежкия живот продължи. Тежко беше и докато се изучи, защото нямаше привилегии от баща си, които да облекчат пътя му.

А сега трябваше да стои сред разбунтувалата се тълпа и да се справя с мъже и жени, които в крайна сметка се бояха единствено да не бъдат декласифицирани те и любимите им хора — както се боеше самият той. С безизразен глас се обърна към жената, която беше говорила:

— Да си спестим неприятностите, госпожо. Продавачите не ви правят нищо.

— Ама разбира се, че не ми правят нищо — пропя жената. — И няма и да ми направят. Да не си мислиш, че ще позволя на студентите им мазни пръсти да ме докоснат? Дойдох тук и мислех, че ще се отнесат към мене като към човек. Аз съм гражданка. Имам право да ме обслужват хора. Виж какво, имам две деца, които ме чакат за вечеря. Не могат да отидат в кварталната столова без мене, като че са сирачета. Трябва да изляза оттук.

— Е — каза Бейли, като усети, че му кипва, — ако беше позволила да те обслужат, досега да си се прибрала у дома. Вдигаш шум за нищо. Стига толкова!

— Така ли?! — жената показа изумлението си. — Сигурно си мислиш, че можеш да ми говориш като че съм парцал? А може да е дошло време правителството да разбере, че на Земята има не само работи, а? Аз съм трудова жена и имам права.

И тя продължи все в този дух.

Бейли усети, че е попаднал в клопка. Положението не можеше да бъде овладяно. Дори ако жените се съгласяха да бъдат обслужени, тълпата отвън беше достатъчно разбунена, за да направи беля.

Сега вече зад витрината имаше струпани стотина души. Само няколко минути, откакто детективите бяха влезли в магазина, и тълпата се бе удвоила.

— Как постъпвате обикновено в подобни случаи? — изведнъж попита Р. Данийл Оливо.

Бейли едва не подскочи. Каза:

— Първо на първо, това не е обикновен случай.

— А какво гласи законът?

— Роботите са предназначени за тук. Те са специализирани продавачи. Няма нищо незаконно в това.

Разговаряха шепнешком. Бейли се мъчеше да изглежда солиден и заплашителен. Изразът на Оливо както винаги не означаваше нищо.

— В такъв случай — каза Р. Оливо — нареди на тази жена или да позволи да я обслужат, или да си отива.

Бейли леко сви устни.

— Трябва да се оправим не с жената, а със сганта отвън. Единственото, което можем да сторим, е да извикаме оперативна група.

— Не би трябвало да става нужда при гражданите да се изпраща повече от един служител на закона, за да ги насочи какво да правят — каза Данийл.

И обърна широкото си лице към управителя на магазина:

— Отворете предпазната врата, господине.

Бейли светкавично протегна ръка, за да улови Р. Данийл за рамото и да го дръпне към себе си. Но се спря. Ако в този миг представителите на властта се сдърпаха открито, това щеше да означава край на възможността за мирно споразумение.

Управителят се възпротиви, като вдигна очи към Бейли. Бейли избегна погледа му.

Р. Данийл каза безизразно:

— В името на закона ви наредих да отворите.

Управителят заекна:

— Ще държа Града отговорен за всички щети на стоките и магазина. Нека се отбележи, че правя това по заповед.

Бариерата изчезна, вътре се стълпиха мъже и жени. Нададоха щастливи викове. Предвкусваха победата си.

Бейли бе чувал за подобни бунтове. Дори бе присъствувал на един. Бе видял как дузина ръце сграбчват роботите, как тежките им неподатливи тела минават от опънатите мускули на една ръка върху опънатите мускули на друга. Хората се държаха уплашено при вида на металните си подобия. Използуваха чукове, механични ножове, иглени пистолети. И накрая превръщаха нещастните предмети в железни отломъци и накъсани жици. Скъпите позитронни мозъци, най-

сложните постижения на човешкия ум, се прехвърляха от ръка на ръка като футболна топка и ставаха на ненужна пихтия за нула време.

А после, когато злият гений на унищожението весело започваше да се разхожда на свобода, тълпите се заемаха с всичко, което можеше да се направи на парчета.

Роботите-продавачи вероятно нямаха представа за всичко това, но щом потокът на тълпата ги заля, нададоха писък и вдигнаха ръце пред очите си, сякаш правеха древния жест, с който човек се прикрива. Жената, която бе започнала разправията, се уплаши като видя колко бързо всичко надмина очакванията ѝ, и изумено завика: „Постояйте, постояте!“

Шапката се бе свлякла върху очите, а гласът ѝ продължаваше да е безсмислено писклив.

Управителят крещеше.

— Спрете ги, спрете ги!

Обади се Р. Данийл. Без да прави видимо усилие, гласът му изведнъж бе станал с няколко децибела по-висок, отколкото можете да бъдете човешкият глас. „Естествено — за десети път си помисли Бейли, — та той не е...“

Р. Данийл каза:

— Следващият, който помръдне, ще бъде застрелян.

Някой далече назад в тълпата извика:

— Дръжте го!

Но последва миг, в който никой не помръдна.

Р. Данийл леко скочи на един стол, а от него — на шкаф с изложени предмети от транстекс. Разноцветната флуоресценция, която струеше през процепите на поляризираната молекулярна материя, придаваше на спокойното му, гладко лице нечовешки вид.

„Нечовешки“, помисли си Бейли.

Докато Р. Данийл — заплашително тиха личност — изчакваше, критичното положение също замря.

Р. Данийл каза отчетливо:

— Вие си мислите: „Този човек държи парализиращ камшик, или оглушител. Ако всички се втурнем, ще го съборим и най-много един-двама от нас да пострадат, пък и те ще се оправят после. А в това време ние ще си разчистим сметките със закона и реда както си искаме“.

Без да бъде груб или сърдит, гласът му звучеше тежко, като уверена заповед. Той продължи:

— Грешите. Не държа в ръка нито парализиращ камшик, нито оглушител, а бластер, при това смъртоносен. Ще го използвам и то не като стрелям над главите ви. Ще убия много от вас, преди да ме хванете, може би ще убия повечето. Не се шегувам. Виждате, че не се шегувам, нали?

Тълпата се раздвижи в края, но спря да приижда. Ако новодошлите във спираха от любопитство, други вече бързаха да си отидат. Тези, най-близо до Р. Данийл, стаиха дъх и правеха отчаяни усилия да не се люшнат напред като противодействие на телата, които ги притискаха.

Тишината бе нарушена от жената с шапката. Тя изведнъж избухна в ридания и завика:

— Той ще ни убие! Нищо не съм направила! Пуснете ме да си вървя!

И се обърна, но видя неподвижната стена от плътно прилепени един към друг мъже и жени. Падна на колене. Тълпата безшумно започна леко да отстъпва назад.

Р. Данийл скочи от шкафа и каза:

— Сега ще отида до вратата. Ще застрелям всеки мъж или жена, който ме докосне. Когато стигна до вратата, ще застрелям всеки мъж или жена, който направи някакво погрешно движение. Тази жена тук...

— Не, не! — запищя жената с шапката. — Казвам ви, нищо не съм направила. Нищо лошо не съм искала. Не ми трябва обувки. Искам да си отида в къщи.

— Тази жена тук — продължи Р. Данийл — ще остане. И ще бъде обслужена.

После пристъпи напред.

Тълпата вкаменена го гледаше. Бейли затвори очи. „Грешката не е моя — помисли си отчаяно той. — Ще бъде извършено убийство, ще се забърка най-голямата каша в света, но те ме насилиха да взема робот за партньор. Те му дадоха същите права“.

Нямаше да се отърве. Не си вярваше. Можеше да спре Р. Данийл още в началото. Можеше всеки миг да се свърже с оперативната група. Вместо това бе позволил на Р. Данийл да поеме отговорността, и бе изпитал подло облекчение. Когато се опита да си внуши, че личността

на Р. Данийл просто се е наложила над положението, изведнъж усети отвращение към самия себе си. Робот да се налага...

Не се чу необикновен шум, нито викове и ругатни, нито писъци. Бейли отвори очи.

Хората се разпръсваха.

Управителят на магазина се бе поуспокоил, оправяше костюма си, пригладваше косата си и под нос сипеше сърдити заплахи към изчезващата тълпа.

Плавната, виеща сирена на полицейската кола заглъхна точно пред вратата. „Естествено, когато всичко свърши“, помисли си Бейли.

Управителят го подръпна за ръкава и каза:

— Не искам повече неприятности, стигат ми.

— Няма да има повече — отвърна Бейли.

Лесно беше да се отърве от патрула. Бяха дошли, привлечени от тълпата по улицата. Не знаеха подробности и можеха сами да се уверят, че улицата вече е чиста. Роботът застана встрани и не прояви никакъв интерес, докато Бейли обясняваше случилото се на полицаите, като го омаловажи и напълно потули участието на Р. Данийл.

После го дръпна до една от стоманобетонните колони на сградата.

— Виж какво — каза му той. — Не се опитвам да оберя каймака, нали ти е ясно?

— Да обереш каймака? Това да не е някой от земните ви идиоми?

— Не докладвах за участието ти.

— Не съм запознат с всичките ви обичаи. В моя свят правим пълен доклад, но може би в твоя свят не е така. Във всеки случай, беше предотвратено едно гражданско въстание. Това е важното, нали?

— Дали това е важното? Послушай — и Бейли се опита да придаде на гласа си колкото се може повече внушителност, макар че му се налагаше да шепне сърдито, — никога повече не го прави.

— Никога вече да не настоявам за спазването на закона ли? Ако не правя това, каква друга цел бих могъл да имам?

— Никога вече не заплашвай човешки същества с бластер.

— Нямахте да стрелям в никакъв случай, Илия, и ти го знаеш много добре. Не съм способен да навредя на човек. Но, както виждаш, не се наложи да стрелям. Не съм и очаквал обратното.

— Това, че не стреля, е въпрос на обстоятелства. Не си позволявай вече такъв риск. Можех да използвавам фокуса, който направи...

— Фокус ли? Какво значи това?

— Няма значение. Опитай се да схванеш смисъла на думите ми. Можех самият аз да изпразня бластера си в тълпата. Имам бластер, с който да го направя. Но в такава лотария нито аз имам право да залагам, нито ти. По-безопасно щеше да е, ако бяхме извикали на сцената полицейските коли, отколкото да се правим на герои.

Р. Данийл се замисли и поклати глава.

— Мисля, че грешиш, колега. Когато ме инструктираха за човешките особености на хората на Земята, между другото се говореше, че за разлика от Звездните светове тук от рождение обучават жителите да се подчиняват на властта. Явно това е следствие от начина ви на живот. Аз доказах, че един твърд представител на властта е достатъчен. Собственото ти желание да се извика полицейска кола само замества почти инстинктивния ти подтик да свалиш отговорността от себе си. Признавам, че в моя свят постъпката ми щеше да бъде съвсем неоправдана.

Продълговатото лице на Бейли бе почервеняло от гняв.

— Ако бяха познали, че си робот...

— Сигурен бях, че не могат да познаят.

— Във всеки случай не забравяй за това. Ти си само робот, нищо повече. Само робот! Като продавачите в магазина за обувки.

— Разбира се, че е така.

— Не си човек — Бейли усети, че проявява жестокост против волята си.

Р. Данийл сякаш размишляваше върху думите му. Каза:

— Разграничението между хора и роботи може би не е толкова важно, колкото разграничението между разума и липсата му.

— Може би в твоя свят — каза Бейли, — но не и на Земята.

Погледна часовника си и едва тогава съобрази, че е закъснял с час и четвърт. Усети как гърлото му болезнено пресъхва при мисълта, че Р. Данийл спечели първия тур — спечели, докато той стоеше безпомощно отстрани.

Помисли си за младия Винс Барет — момчето, което Р. Сами замени. И за себе си, Илия Бейли, когото Р. Данийл можеше да замени.

Йосафате, баща му поне бе изхвърлен поради произшествие, довело до повреда, до смъртта на хора. Може наистина да е било по негова вина. Бейли не знаеше. Ами ако го бяха изтикали, за да стори място на автоматизиран физик? Само по тази причина. А не заради друго. И не е можел да направи нищо...

Бейли каза сухо:

— Сега да вървим. Трябва да те заведа у дома.

Р. Данийл отговори:

— Нали разбираш, не е редно да се прави разграничение за нещо по-дребно, отколкото ра...

Бейли повиши глас.

— Добре. Въпросът е приключен. Йези ни чака.

И тръгна към най-близкия квартален център за комунална връзка.

— Йези ли?

— Да, жена ми.

„Йосафате — помисли си Бейли, — в хубаво настроение ще се представя пред Йези“.

4. ЗАПОЗНАВАНЕ СЪС СЕМЕЙСТВОТО

Точно името най-напред бе накарало Илия Бейли да ѝ обърне внимание. Видя я на квартална коледна забава преди години, наведена над купа с пунш. Току-що бе завършил образованието си, бе назначен на първата си служба в Града, отскоро се бе преместил в квартала. Живееше в една от стаичките за неженени в Общата зала №122А. Не беше лошо за сам човек. Тя раздаваше пунша.

— Казвам се Йези — осведоми го тя. — Йези Наводни. Не съм те виждала.

— Името ми е Бейли. Ли Бейли. Току-що се нанесох в квартала.

Пое чашката с пунш и машинално го помириша. Тя му направи впечатление на весела и дружелюбна по характер, затова остана наблизо. Беше нов, а човек изпитва самота, ако е на забава, където стои и наблюдава хора, събрани на групички, в които не участва. По-късно, когато погълнеха достатъчно алкохол, можеше да стане по-добре.

Засега остана край купата с пунш, гледаше как хората идват и си отиват, и замислено отпиваше.

— Помогнах да приготвим пунша — стигна до него гласът на момичето. — Гарантирам за него. Искаш ли още?

Бейли установи, че чашката му е празна. Усмихна се и отговори:

— Да.

Лицето на момичето бе кръгло и не можеше да се нарече красиво, главно поради малко големия нос. Роклята ѝ бе скромна, а светлокестенявата ѝ коса падаше на къдрици върху челото. Тя се присъедини към него на следващата чаша и той се почувствува по-добре.

— Йези — каза той, сякаш опитваше името на езика си. — Хубаво звучи. Нали мога да се обръщам така към тебе?

— Разбира се. Щом искаш. Знаеш ли на какво е умалително?

— От Йезика ли?

— Не можеш да отгатнеш.

— Нищо друго не ми идва на ум.

Тя се засмя и рече важно:

— Пълното ми име е Йезавел.

В този миг той започна да проявява истински интерес. Остави чашата с пунша и каза съсредоточено:

— Наистина ли?

— Честна дума. Не се шегувам. Йезавел е. Това ми е истинското име на всички документи. Родителите ми са харесвали как звучи.

Беше много горда от това, макар едва ли някога на света е имало по-неподходяща жена за името Йезавел^[1]. Бейли каза сериозно:

— А моето име, както разбра, е Илия^[2]. Искам да кажа, цялото ми име.

Това не й говореше нищо. Затова добави:

— Илия е бил голям враг на Йезавел.

— Наистина ли?

— Да, разбира се. В Библията.

— Така ли? Нямах представа. Колко странно, нали? Надявам се, това не означава, че ще трябва да ми бъдеш враг и в истинския живот?

От самото начало въпросът беше решен. Най-напред, това съвпадение на имената направи от нея нещо повече от едно приятно момиче до купата с пунш. След време той откри, че тя е весела, добросърдечна, а дори и хубава. Най-много ценеше ведрото й настроение. Собствената му язвителност по отношение на живота имаше нужда от противоотрова. Йези обаче като че ли никога не се сърдеше на мрачното изражение върху продълговатото му лице.

— За бога — казваше тя. — Какво, че изглеждаш кисел като лимон? Зная, че това е външно. Предполагам, че ако винаги се смееше като навит с пружинка, както е с мене, щяхме да експлодираме още щом се съберем. Стой си такъв, какъвто си, Ли, и не ми позволявай да хвърча из облаците.

А тя крепеше Ли Бейли, за да не се срути. Той направи постъпки за малък семеен апартамент и получи условно разрешение за сключване на евентуален брак. Показа й го и попита:

— Нали нямаш нищо против да ми помогнеш да се измъкна от ергенската стаичка, Йези? Не ми харесва там.

Може би това не беше най-романтичното предложение на света, но на Йези й допадна.

Бейли си спомняше само един случай, в който бодрият дух на Йези я напусна изцяло, и в него пак бе замесено името ѝ. Беше през първата година от брака им, бебето още не се беше родило. В същност, стана точно в месеца, когато тя зачена Бентли. (Коефициентът им на интелигентност, статусът на генетични ценности и положението му в отдела му позволяваха да има две деца, първото от които можеше да бъде заченато веднага след сватбата.) Като преценяваше миналото, Бейли си мислеше, че може би появата на Бентли обясняваше отчасти защо тя бе започнала необичайно да се глези.

Йези се бе пооклюмала, защото Бейли непрекъснато работеше извънредно. Каза му:

— Не е приятно да се храня всяка вечер сама в столовата.

Бейли се чувствуваше уморен и изнервен. Отговори:

— Защо пък да не е? Може да срещнеш там някой приятен ерген.

При тези думи тя, разбира се, избухна.

— Да не си въобразяваш, че не съм в състояние да им направя впечатление, Ли Бейли?

Може би стана така, понеже беше уморен; може би защото Джулиъс Ендърби, негов бивш състудент, за разлика от него се бе придвижил едно стъпало по-нагоре в класификационната схема. Може би и просто защото му дотегна, че тя се опитва да оправдае името си, а в същност е съвсем друга и никога не би могла да бъде такава.

Както и да е. Той заядливо каза:

— Предполагам, че си в състояние, но не мисля, че ще се опиташ. Бих предпочел да забравиш какво значи името ти и да се държиш естествено.

— Ще се държа както си искам.

— Ролята на Йезавел няма да те доведе доникъде. И ако искаш да знаеш истината, и без това името ти не означава това, което си мислиш. Библейската Йезавел е била вярна съпруга и добра, според разбиранията си. Не е известно да е имала любовници, не е хвърчала нависоко и не си е позволявала разюзданост.

Йези го изгледа сърдито.

— Не е вярно. Чувала съм израза „намазала се е като Йезавел“. Зная какво означава.

— Може и да си мислиш, че знаеш, но по-добре ме изслушай. След като съпругът на Йезавел — цар Ахав — умрял, цар станал синът

й Йорам. Един от пълководците в армията му — Ииуй, въстанал против него и го убил. После отишъл в Йезраел, където живеела старата царица-майка Йезавел. Тя научила за това и разбрала, че може да идва само за да я убие. Храбра и горда, тя гримирала лицето си и облякла най-хубавите си дрехи, за да го посрещне като могъща и властна царица. Той наредил да я хвърлят през прозореца на двореца и да я убият, но доколкото си спомням, смъртта ѝ е била достойна. Това означава изразът „намазана като Йезавел“, а хората го употребяват може би без да знаят какво значи.

На следващата вечер Йези каза жалостиво:

— Четох Библията, Ли.

— Какво?! — за миг Бейли искрено се изуми.

— Там, където пише за Йезавел.

— О, Йези, извинявай, ако съм те наскърбил. Постъпих детински.

— Не, не. — Тя махна ръката му от кръста си и седна на канапето — невъзмутима и скована, на разстояние от него. — Хубаво е човек да знае истината. Не искам да се заблуждавам, защото не я зная. Затова четох за Йезавел. Тя наистина е била зла жена, Ли.

— Е, тези глави са написани от нейни врагове. Не знаем как е било от нейна гледна точка.

— Убила е всички пророци на господ, до които се е добрала.

— Така казват.

Бейли бръкна в джоба си за парче дъвка. (По-късно превъзможна този навик, защото Йези твърдеше, че с това дълго лице и тъжни кафяви очи прилича на стар гарван, който се е задавил със стиска трева — нито може да преглътне, нито да я изплюе.) И каза:

— Ако искаш да научиш гледната ѝ точка, мога да ти изброя някои доводи. Тя се е придържала към религията на своите прадеди, които са били по тези земи много преди юдеите. Юдеите са си имали свой господ — нещо повече, смятали са своя господ за изключителен. Не са се задоволявали само да го почитат, искали са всички наоколо да почитат само него. Йезавел е споделяла старите схващания, а не новите. Защото, ако новите са били с по възвишен морален смисъл, старите по-силно са вълнували човешката душа. Фактът, че е убивала проповедници, само подчертава, че е била рожба на времето си. Тогава това е бил обичайният начин да обръщаш някого в своята вяра. Ако

прочетеш „Царете“, не бива да забравяш, че Илия (този път заради моето име) се е надпреварвал с осемстотин и петдесет пророци на Ваал кой ще накара небесата да изсипят жупел. Спечелил Илия и наредил на тълпата, която гледала, да убие всичките пророци. И те го направили.

Йези прехапа устни.

— А какво ще кажеш за лозето на Навутей, Ли? Този човек си живеел мирно и тихо, само дето не се съгласил да продаде лозето си на царя. Затова Йезавел намерила хора, които да лъжесвидетелствуват, че Навутей е богохулствал, или нещо подобно.

— Казали, че сквернословил по адрес на бога и царя — уточни Бейли.

— Да. Затова, след като го убили, си присвоили имота му.

— Не е било редно. Естествено, в днешно време с Навутей биха могли да се справят съвсем лесно. Ако имотът му бе нужен на Града, а дори ако някой от средновековните народи го беше поискал, съдът щеше да накара Навутей да се махне, щеше да го отстрани, ако е нужно и със сила, и да му плати каквото според тях е справедливо. А цар Ахав не е можел да постъпи така. И все пак Йезавел е взела погрешно решение. Единственото, което я извинява, е, че царят е бил болен, чувствувал се нещастен, а тя смятала, че любовта към съпруга ѝ е по-важна от благополучието на Навутей. Непрекъснато ти го повтарям — тя е била образец на върна съ...

Почервеняла от гняв, Йези рязко се дръпна настрана.

— Според мене ти си лош и злобен.

Той я погледна с недоумение.

— Какво съм направил? Какво ти става?

Тя излезе от къщи, без да му отговори, и прекара вечерта и половината нощ на равнищата със субетерично видео, където с неудовлетворение се хвърляше от една програма на друга, докато използва купоните си за два месеца (а отгоре на това, и купоните на мъжа си).

Като се завърна при все още будния Ли Бейли, нямаше какво повече да му каже.

Много по-късно на Бейли му хрумна, че бе погубил една важна илюзия в живота на Йези. Дотогава за нея името ѝ криеше нещо заинтригуващо и страшно. То прекрасно уравнивяваше

добродетелното ѝ, твърде почтено минало. От него лъхаше на порочност, и Йези му се възхищаваше.

Но това чувство изчезна. Тя никога повече не спомена пълното си име — нито на Ли, нито на приятелите си, а доколкото Бейли можеше да си представи, не си го казваше и наум. Стана просто Йези, така и се подписваше.

Мина време и тя му проговори, а след около седмица отношенията им тръгнаха по старому и каквито и караници да имаше по-късно, никога не се изостриха толкова много.

Само веднъж леко засегнаха този въпрос. Йези беше бременна в осмия месец. Напусна службата си на помощник-диетолог в кварталната столова А-23 и понеже не бе свикнала да разполага с толкова много свободно време, започна да се забавлява, като размишляваше за предстоящото раждане на детето. Една вечер каза:

— Как ти се вижда „Бентли“?

— Какво, скъпа? — попита Бейли, като вдигна поглед от купчината с работа, която си бе донесъл в къщи. (При положение, че скоро щеше да храни още едно гърло, че Йези спря да печели, а неговото повишение към по-творчески занимания явно както винаги оставаше в перспектива, беше необходимо да работи допълнително.)

— Ако се роди момче. Харесва ли ти това име?

Бейли присви устни.

— Бентли Бейли? Не ти ли се струва, че двете имена звучат доста еднакво?

— Не зная. Изведнъж ми дойде наум. Освен това, когато порасне, детето винаги може да си избере презиме, което да му допада.

— Нямам нищо против.

— Сигурен ли си? Да не би... Може би ти се е искало да го наречем Илия?

— И да добавят към името му „младши“? Не ми се вижда добра идея. Ако иска, той може да нарече своя син Илия.

Тогава Йези каза:

— Има и още нещо... — но не продължи.

Той изчака, после вдигна очи.

— Какво нещо?

Тя избягваше погледа му, но накрая се насили и каза:

— Бентли не е библейско име, нали?

— Не — отговори Бейли. — Напълно сигурен съм.

— Добре тогава. Не искам да слагаме библейски имена.

Това беше единственият път, когато тя му натякна за станалото — до деня, в който Илия Бейли се връщаше у дома с робота Данийл Оливо. Бяха женени с Йези повече от осемнадесет години, а синът му Бентли Бейли (все още неизбрал презимето си) караше седемнадесетата си година.

Бейли спря пред голямата двойна врата, на която пишеше с едри букви: „КАБИНИ МЪЖЕ“, с по-дребни букви отдолу — „раздели 1А — 1Е“, а съвсем ситно, най-отдолу — „Ако загубите ключа си, незабавно се свържете с 27-101-51“.

Край тях се промъкна мъж, пхна алуминиев жетон в дупката на ключалката и влезе. Затвори зад себе си вратата, като изобщо не направи опит да я задържи, за да влезе и Бейли. А ако го беше направил, Бейли щеше да се обиди не на шега. По силата на общоприетата традиция мъжете се правеха, че изобщо не се забелязват, когато бяха пред залата с кабините или вътре в нея. Бейли си спомни, че в брака му с Йези една от най-интересните тайни, които тя сподели с него, беше, че положението е съвсем различно в женските кабинни. Винаги си идваше с думите: „Срещнах в кабините Джузефин Грей и тя ми каза...“

Семейство Бейли изпита едно от огорченията при издигането в обществото, когато получи разрешение да задействува малкия умивалник в спалнята си — така Йези се лиши от чести срещи с други жени.

Бейли каза, без изцяло да прикрие смущението си:

— Моля те, почакай ме отвън, Данийл.

— Възнамеряваш да се измиеш ли? — попита Р. Данийл.

Бейли потрепери вътрешно и си помисли: „Проклет робот! Щом са го инструктирали за всичко на света, защо не са го научили и как да се държи? Аз ще бъда отговорен, ако някога каже нещо подобно на някого.“ И отвърна:

— Ще взема един душ. Вечер е претъпкано и тогава ще изгубя много време. Ако свърша сега, ще разполагаме с цялата вечер.

Лицето на Р. Данийл остана все така безизразно.

— Част от общоприетия обичай ли е да чакам отвън?

Бейли още повече се смути.

— Защо да влизаш... нямаш нужда...

— О, сега разбирам. Да, ясно. Но все пак, Илия, и моите ръце се цапат, искам да ги измия.

И той посочи дланите си, като ги обърна към Бейли. Те бяха розови на цвят и месести, с гънки където трябва. Личеше си, че са изработени безупречно и майсторски, при това изглеждаха съвсем чисти. Бейли подхвърли:

— Знаеш ли, в апартамента имаме умивалник.

Подхвърли го небрежно. Нямаше смисъл да показва снобизъм пред един робот.

— Благодаря ти за любезността. Но по принцип смятам, че трябва да използвам това място. Щом трябва да живея с вас, хората от Земята, най-добре е да възприема колкото се може повече от обичаите и навиците ви.

— Тогава да влизаме.

Яркото весело осветление вътре рязко се отличаваше от грубата утилитарност на Града, но този път Бейли не почувствува това въздействие. Обърна се шепнешком към Данийл:

— Ще се бавя около половин час. Чакай ме. — И тръгна, но се обърна и добави: — Слушай, не разговаряй с никого и не се заглеждай. Нито дума, нито поглед. Такъв е обичаят.

И побърза да се озърне, за да се увери, че този кратък разговор не е бил забелязан, че не го следят изумени очи. За щастие в преддверието нямаше никой, пък и в крайна сметка това си беше преддверие и толкова.

Прекося го, като донякъде усещаше колко е мръсен. Мина от общите помещения към индивидуалните кабинни. От цели пет години му беше разрешено да си има кабина — достатъчно голяма, за да побере душ, малка пералня и други нужни неща, дори прожекционно апаратче, което можеше да се настройва на нови филми. Когато я получи, се пошегува: „Дом извън дома“. Но сега често се чудеше как ли би се приспособил към по-спартанското съществуване на общите кабинни, ако някога отменяха личните му привилегии.

Натисна копчето, което включваше пералнята, и гладкият циферблат на брояча се освети.

Когато Бейли се завърна с чисто тяло, сменено бельо, изпрана и огладена риза и успокоен дух, завари Р. Данийл да го чака търпеливо.

— Всичко наред ли е? — попита той робота, когато излязоха навън и можеха да разговарят.

— Напълно, Илия — отвърна Р. Данийл.

* * *

Йези стоеше на прага и нервно се усмихваше. Бейли я целуна.

— Йези — измънка той, — това е новият ми партньор, Данийл Оливо.

Йези протегна ръка, Данийл я пое и се здрависа. Тя погледна съпруга си, после плахо вдигна очи към Р. Данийл и каза:

— Няма ли да седнете, господин Оливо? Трябва да поговоря с мъжа си по семейни въпроси. Само за минута. Нали нямате нищо против?

Бе уловила Бейли за рамото. Той я последва в съседната стая. Там тя припряно прошепна:

— Не си пострадал, нали? Откакто видях предаването, толкова се безпокоих!

— Какво предаване?

— Излъчиха го преди половин час. За бунта на щанда за обувки. Казаха, че двама детективи го потушили. Знаех, че идваш у дома с партньора си, а това бе станало точно в нашия район, точно по времето, когато би трябвало да си дойдеш; помислих си, че скриват някои неща и че ти си...

— Моля те, Йези! Виждаш, че нищо ми няма.

Йези с усилие се овладя. Каза с неуверен глас:

— Партньорът ти не е от твоя отдел, нали?

— Не — жалостиво отвърна Бейли. — Той е... от съвсем друго място.

— Как да се държа с него?

— Както с всеки друг. Той ми е просто партньор, нищо повече.

Звучеше толкова неубедително, че Йези присви проницателните си очи.

— Какво има?

— Нищо. Хайде, да се връщаме в гостната. Ще изглежда странно, ако се бавим още.

Ли Бейли усети, че изпитва несигурност заради апартамента. Досега не бе имал угризения. В същност, винаги се беше гордял. Апартаментът се състоеше от три големи стаи — гостната например бе просторна: петнадесет на осемнадесет. Във всяка стая имаше гардероб. Един от главните отдушници минаваше точно до тях. Това значеше, че понякога чуваха клокочене, но от друга страна контролът на температурата бе първокласен, а въздухът от кондиционера — подходящ. Не бяха отдалечени от мъжките и женските кабинни, а това бе значително удобство.

Но с това създание от вселенския свят, седнало вътре, Бейли изведнъж се почувствува несигурен. Апартаментът му се видя лош и неугледен.

Йези каза ведро, като явно леко се насилваше:

— Вечеряли ли сте с господин Оливо, Ли?

— В същност — побърза да отговори Бейли, — Данийл няма да се храни с нас. Но аз ще хапна.

Йези прие това положение, без да протестира. След като толкова строго контролираха хранителните доставки и дажбите бяха поограничени от всякога, не беше редно човек да се възползува от чуждото гостоприемство. Само каза:

— Предполагам, че нямате нищо против да вечеряме, господин Оливо. Ли, Бентли и аз обикновено се храним в обществената столова. Там е много по-удобно и има по-голям избор, нали разбирате, пък и, между нас да си остане, сипват големи порции. Но от друга страна, с Ли получихме разрешение, ако искаме, да ядем три пъти седмично в апартамента — Ли е доста ценен в бюрото и положението ни е много добро, — затова си помислих, че ако искате да се присъедините към нас, можем да си направим малко празненство у дома, макар да смятам, че хора, които се възползват прекалено от личните си привилегии, донякъде се противопоставят на обществото.

Р. Данийл учтиво слушаше.

Бейли каза, като забележимо махна с ръка.

— Йези, гладен съм.

Р. Данийл се обади:

— Ще наруша ли някакъв обичай, госпожо Бейли, ако се обръщам към вас по име?

— Не, разбира се, че не.

Йези разгъна маса, прибрана в стената, и включи механизма за топлене на чинии в средата, във вдлъбнатината на масата.

— Просто ме наричайте Йези, и ще се чувствувате като...
Данийл.

И се засмя.

Бейли усети, че освирепява. Положението ставаше все по-неудобно. Йези смяташе Р. Данийл за човек. Въпросът беше да има за какво да се хвали и да приказва в женските кабинни. Той изглеждаше добре, макар че се държеше малко вдървено, а на Йези допаднаше вниманието му. На всеки би станало ясно, че е така. А какво ли впечатление бе направила тя на Р. Данийл? За осемнадесет години почти не изглеждаше променена, поне не за Ли Бейли. Разбира се, бе понатежала и фигурата ѝ бе изгубила много от младежката си подвижност. В тъглчетата на устата ѝ се появиха бръчки, а страните ѝ леко напълняха. Прическата ѝ бе по-сериозна, а косата — с малко по-тъмен от естествения ѝ цвят.

„Всичко това е без значение“, мрачно си помисли Бейли. В звездните светове жените бяха високи, стройни и величествени, както мъжете. Поне според филмираните книги, следователно Р. Данийл бе свикнал с такива жени.

Но Р. Данийл изглежда ни най-малко не се смущаваше от думите на Йези, от външния ѝ вид и от това с каква лекота тя употребяваше името му. Каза:

— Сигурна ли сте, че може? Името Йези ми се струва умалително. Може би го използвате само с хора от вашия кръг, а за мене би било по-подходящо да ви наричам с пълното име.

Йези, която разопаковаше дажбите за вечеря, изведнъж наведе глава и се съсредоточи върху това, което вършеше.

— Просто ме наричайте Йези — упорито повтори тя. — Всички ме наричат така. Нямам друго име.

— Добре, Йези.

Вратата се отвори и вътре плахо влезе един младеж. Очите му веднага се спряха на Р. Данийл.

— Татко? — несигурно се обърна той към Бейли.

— Това е синът ми Бентли — каза с тих глас Бейли. — Бен, запознай се с господин Оливо.

— Той ти е партньор, така ли, татко? Приятно ми е да се запознаем, господин Оливо.

Очите на Бен бяха широко отворени и изпълнени с любопитство.

— Татко, кажи какво стана в магазина за обувки? В предаването съобщиха, че...

— Не задавай сега въпроси, Бен — рязко го прекъсна Бейли.

Бентли смръщи лице и погледна майка си, която му даде знак да седне.

— Направи ли каквото ти поръчах, Бентли? — попита го тя, когато младежът седна. Ръцете ѝ го погладиха по косата. Тя бе тъмна като бащината му, а и на височина щеше да бъде като баща си, но във всичко останало приличаше на нея. Овалът на лицето му беше като Йезиния, очите му бяха светлозелени като нейните, и отношението му към живота бе също така ведро.

— Разбира се, мамо — отговори ѝ той и леко се надигна, за да надникне в голямата чиния, от която вече се вдигаше приятна миризма.

— Какво ще вечеряме? Да не би пак синтелешко, а, мамо?

— Нищо му няма на синтелешкото — отвърна Йези и стисна устни. — Яж каквото съм ти сложила без много приказки.

Но беше ясно, че вечеряха именно синтелешко.

Бейли седеше на своето място. И той самият би предпочел нещо друго, а не синтелешкото с неговия остър мирис и вкус, който остава в устата, но Йези беше обяснила преди това затруднението си. „Просто не мога, Ли — бе му казала тя. — По цял ден прекарвам тук, на тези равнища и не мога да си създавам врагове, иначе животът ще стане непоносим. Знаят, че съм била помощник-диетолог, и ако на всеки две седмици си тръгвам с пържола или пиле, когато на етажата ни почти няма човек с лични привилегии за ядене дори в неделя, ще си кажат, че ги задигам или имам приятели сред диетолозите. Ще започнат приказки, толкова приказки, че няма да мога да си подам носа навън и спокойно да отида до Женските кабинети. Синтелешкото и протозеленчуците са хубави. Хранителните им съставки са добре уравновесени, без отпадъци са, при това са пълни с витамини, минерални соли и всякакви необходими неща, а пиле можем да ядем заедно с всички на Пилешките четвъртъци в столовата“.

Бейли лесно се съгласи. Йези беше права: в живота си човек най-напред трябваше да сведе до крайност търканията с хората, които го

заобикалят от всички страни. Малко по-трудно беше да убедят Бентли. В случая той каза:

— Ей, мамо, защо да не мога да използвавам татковия пропуск и да ходя в столовата? За предпочитане е.

Йези недоволно поклати глава и отговори:

— Учудваш ме, Бентли. Какво ще си кажат хората, ако те видят да се храниш сам, сякаш семейството ти стои по-долу от тебе, или сме те изгонили от апартамента!

— А, че какво им влиза в работата!

Бейли се обади, а в гласа му се промъкваше нервна нотка:

— Прави каквото казва майка ти, Бентли.

Бентли тъжно сви рамене.

От другия край на стаята изведнъж се обади Р. Данийл:

— Разрешава ли ми семейството да си пусна тези книгофилми, докато продължи вечерята?

— О, разбира се — каза Бентли, и се измъкна от масата, а на лицето му веднага се изписа любопитство. — Мои са. Взех ги от видеотека със специално разрешение от училището. Ще ви донеса своя апарат. Качеството му е доста добро. Татко ми го подари за последния рожден ден.

Донесе го на Р. Данийл и попита:

— Интересувате ли се от работи, господин Оливо?

Бейли изпусна лъжицата си и се наведе да я вдигне. Р. Данийл отговори:

— Да, Бентли. Много се интересувам.

— Тогава филмите ще ви харесат. Всичките са за работи. Поръчаха ми от училище да напиша есе за тях, затова проучвам въпроса. Доста е сложен — каза важно той. — Самият аз съм против роботите.

— Сядай на мястото си, Бентли — с отчаяние в гласа каза Бейли, — и не досаждай на господин Оливо.

— Той не ми досажда, Илия. Някой друг път, Бентли, искам да си поговорим по въпроса. Тази вечер двамата с баща ти ще имаме много работа.

— Благодаря ви, господин Оливо.

Бентли се върна на мястото си, погледна към майка си с гримаса на лицето и откъсна парче от ронливото синтелешко с вилицата си.

Бейли си помисли: „Ще имаме много работа ли?!“

И изведнъж се стресна изумено, защото си спомни всичко. Представи си мъртвия вселенец, проснат на пода, и си даде сметка, че последните няколко часа дотолкова бе потънал в собствените си нерешени въпроси, че бе забравил хладнокръвно извършеното убийство.

---

[1] Жена на израелския цар Ахав. ↑

[2] Библейският пророк Илия. ↑

5. АНАЛИЗ НА ЕДНО УБИЙСТВО

Йези си взе довиждане. Беше си сложила официална шапка и къс жакет от кератовлакно. Каза:

— Надявам се, че ще ме извините, господин Оливо. Зная, че имате доста неща за обсъждане с Ли.

И отвори вратата, като дръпна пред себе си сина си.

— Кога ще се върнеш, Йези? — попита Бейли. Тя се спря.

— Кога искаш да се върна?

— Е... Няма смисъл да не се прибираш цяла нощ. Защо не си дойдеш както обикновено? Около полунощ.

Р. Данийл кимна:

— Съжалявам, че ви карам да излизате от къщи.

— О, това да не ви притеснява, господин Оливо. Изобщо не излизам заради вас. На този ден обикновено се виждам с момичетата. Хайде, Бен.

Младежът се дърпаше.

— О, откъде накъде и аз трябва да излизам? Няма да им преча, откъде си го измисли!

— Ще направиш каквото ти казвам.

— А защо да не дойда с тебе на етерокино?

— Защото имам среща с приятели, а ти имаш други...

И вратата се затвори зад тях.

Сега времето бе дошло. Бейли бе избягвал да мисли за това. Беше си казал: „Първо да се срещна с робота и да видя как изглежда.“ А след това: „Да го заведа у дома“. И по-късно: „Да вечеряме.“

Но вече всичко това приключи и нямаше място за повече отлагане. Най-накрая опряха до въпроса на убийството, на усложненията в междупланетните отношения, на вероятното увеличение на данъците, на вероятния провал. И той не разполагаше с друг начин да започне, освен да се обърне за помощ към робота.

Разсеяно барабанеше с пръсти по масата, която още не бяха прибрали в нишата на стената.

Р. Данийл каза:

— Сигурно ли е, че не ни чува никой?

Бейли изненадано го погледна.

— Никой не слуша какво става в чуждите апартаменти.

— Не е ли ваш обичай да подслушвате?

— Това просто не се прави, Данийл. Все едно да предположиш, че... че ти гледат в чинията какво ядеш.

— Или че ще извършат убийство, така ли?

— Какво?

— За вас не е общоприето да убивате, нали, Илия?

Бейли усети, че го обзема гняв.

— Виж какво, щом ще работим заедно, опитай се да не подражаваш на вселенската наглост. Ти не си способен на това, Р. Данийл.

Не можа да се удържи и наблегна на инициала.

— Съжалявам, че те обидих, Илия. Имах само намерение да ти посоча, че след като човешките същества понякога са способни да прекратят забраната за убийства, възможно е и да нарушат обичая да не подслушват, което е много по-дребна непочтеност.

— Апартаментът е с добра изолация — отвърна Бейли, все още намръщен. — Не си чул досега никакъв шум от съседните апартаменти, нали? Е, и те няма да ни чуят. При това откъде накъде някой ще си мисли, че тук се води важен разговор?

— Нека не подценяваме врага.

Бейли сви рамене.

— Да започваме. Разполагам с откъслечни сведения, затова без угризения мога да протегна ръка за милостиня. Известно ми е, че човек на име Родж Немену Сартън, гражданин на планетата Аврора и жител на Вселенското селище, е бил убит от неизвестно лице или лица. Разбрах, че според мнението на вселенците това не е изолирано явление. Прав ли съм?

— Напълно, Илия.

— Свързват го с неотдашните опити да се саботира Вселенския проект за превръщането ни в интегрирано общество от хора и роботи по модела на Звездните светове и смятат, че убийството е извършено от добре организирана терористична група.

— Да.

— Добре. Като начало, може ли да се каже, че това схващане на вселенците непременно е вярно? Защо да не е възможно убийството да е дело на някой фанатик? На Земята има силно недоволство срещу роботите, но няма организирани групи, които проповядват подобно насилие.

— Да, поне не го правят открито.

— Дори една тайна организация, посветила се на унищожението на роботите и фабриките за производството им, ще прояви здрав разум да разбере, че възможно най-лошото нещо, което могат да извършат, е да убият вселенец. Много по-допустимо е това да е направил някой неуравновесен човек.

Р. Данийл го изслуша внимателно, после каза:

— Мисля, че в случая натежава вероятността това да е деяние на фанатик. Прекалено старателно са подбирали кой да бъде убит, а времето на убийството е такова, че изключва друго освен умишлен план от страна на организирана група.

— Значи ти разполагаш с повече информация от мен. Нека да играем открито!

— Използуваш неясни изрази, но мисля, че те разбирам. Ще трябва да ти обясня някои подробности. От гледна точка на Вселенското селище, Илия, отношенията със Земята изглеждат незадоволителни.

— Затруднени — промърмори Бейли.

— Казаха ми, че когато построили Вселенското селище, повечето от нашите хора били уверени, че Земята с желание ще приеме идеята за интегрирано общество, което функционира така добре в Звездните светове. Дори след първите бунтове са смятали, че просто е въпрос на време земните жители да възприемат странното ново явление. Но се оказало, че не е така. Дори при съдействието на Планетното правителство и на повечето градски управи, съпротивата била постоянна и напредвали бавно. Естествено, това накарало нашите хора да се разтревожат.

— Поради алтруизма си, предполагам — каза Бейли.

— Не съвсем — продължи Р. Данийл, — макар че е похвално от твоя страна да им приписваш благородни подбуди. Общоприето сред нас е схващането, че една здрава духом и модерна технически Земя ще бъде от полза за цялата Галактика. Поне е общоприето схващане сред

жителите на Вселенското селище. Трябва да призная, че в Звездните светове има силни противоположни тенденции.

— Какво? Неразбирателство между вселенци?

— Точно така. Някои смятат, че модернизиранието на Земята ще представлява опасност от империализъм. Това важи най-вече за по-старите светове, които са по-близо до вас и имат повече причини да си спомнят първите векове на междупланетни пътувания, когато световите им са били политически и икономически контролирани от Земята.

Бейли въздъхна.

— Това е древна работа. Наистина ли се притесняват? Още ли ни имат зъб за неща, които са се случили преди хиляди години?

— Човешките същества — отвърна Р. Данийл — са устроени по свой начин. В много отношения са неразумни, за разлика от нас, роботите, тъй като схемите им не са предварително планирани. Казаха ми, че и това си има преимуществата.

— Възможно е — сухо се съгласи Бейли.

— От твоето положение по-добре можеш да го прецениш — каза Р. Данийл. — Във всеки случай, непрекъснатите несполуки със Земята са засилили влиянието на националистическите партии в Звездните светове. Смятат за очевидно, че земните жители се отличават от вселенците и не могат да последват същите традиции. Твърдят, че ако насила наложим на Земята работи, ще изправим Галактиката пред опасността от унищожение. Разбираш ли, това, което те никога не забравят, е, че населението на Земята е осем милиарда, а цялото население на петдесетте Звездни свята заедно е едва пет и половина милиарда. Нашите хора тук, особено доктор Сартън...

— Лекар ли е бил той?

— Не, доктор по социология, който се специализирал в областта на роботиката. Блестящ ум.

— Разбрано. Продължавай нататък.

— Както казах, на доктор Сартън и на някои други станало ясно, че Вселенското селище и всичко, което то означава, няма да просъществуват още дълго, ако се допусне все повече хора в Звездните светове да подкрепят подобни схващания, подхранвани от непрекъснатите ни провали. Доктор Сартън почувствувал, че е дошло време да бъде направено върховно усилие, за да проумеят

психологията на земните жители. Лесно е да се каже, че те са безкрайно консервативни и да се повтаря до втръсване, че „Земята не се променя“, че „земният разум е безогледен“, но така само се избягва въпросът. Доктор Сартън заяви, че само невежите биха могли да приемат, че всичко приключва с някоя поговорка или изтъркана фраза. Каза, че вселенци, които се опитват да преустроят Земята трябва да се откажат от изолираността на Вселенското селище и да общуват със земните жители. Да живеят като тях, да мислят като тях, да бъдат като тях.

Бейли го прекъсна.

— Вселенците ли? Изключено.

— Напълно прав си — каза Р. Данийл. — Независимо от твърденията си, самият доктор Сартън не можеше да си наложи преместването в някой Град, и това му бе добре известно. Нямаше да понесе огромните размери и тълпите. Дори ако го бяха насилили под дулото на бластера, външните белези щяха да го съсипят, преди да проникне в истинската същност, която търсеше.

— А къде остава фактът, че те винаги се боят от болести? — поиска да узнае Бейли. — И това не забравяй. Не мисля, че има вселенец, който би рискувал да влезе в наш град точно по тази причина.

— И това е вярно. Заразата в земния смисъл е непозната на Звездните светове, а страхът към нещо непознато е винаги непреодолим. Доктор Сартън съзнаваше тези работи, но въпреки това настояваше, че има нужда занапред да опознаем отблизо земните жители и начина им на живот.

— Явно е стигнал до задънена улица.

— Не съвсем. Несъгласието за влизането в Града се отнася до вселенците-хора. Вселенците-роботи са съвсем друго нещо.

Бейли си помисли: „По дяволите, непрекъснато забравям“. А на глас каза:

— Така ли?

— Да — отвърна Р. Данийл. — Естествено, ние по-лесно се справяме. Поне в това отношение. Могат да зложат в нас приспособяемост към земния живот. Ако сме създадени с външен вид, който наподобява човешкия, можем да бъдем приемани от земните жители и да получим по-отблизо впечатление за тях.

— А ти самият... — започна Бейли, видимо прозрял за какво става дума.

— Аз съм точно такъв робот. Цяла година доктор Сартън работи върху проектирането и конструирането на такива работи. Аз съм първият от тях, и засега единственият. За съжаление, обучението ми е незавършено. Побързаха да ми възложат тази роля преждевременно, като последствие от убийството.

— Значи не всички вселенски работи са като тебе? Искам да кажа, има и такива, които повече приличат на работи, отколкото на хора. Прав ли съм?

— Естествено. Външният вид на робота зависи от функциите му. Моето предназначение изисква почти човешки образ, затова съм такъв. Другите са различни, но всички са хуманоидни. Разбира се, те са далеч по-хуманоидни от неуспешните модели, които видях в магазина за обувки. Всичките ви работи ли са такива?

— Повече или по-малко — отвърна Бейли. — Имаш нещо против ли?

— Не, разбира се. Но е трудно да се приеме една груба пародия на човешките форми, които да са равни в интелектуално отношение на създателите си. Това ли са възможностите на фабриките ви?

— Сигурно са по-големи, Данийл. Но мисля, че ние предпочитаме да знаем кога имаме работа с робот, и кога — не.

При тези думи Бейли погледна робота право в очите. Те бяха влажни и блестяха, съвсем като човешки, но на Бейли се стори, че погледът им е прекалено неподвижен и че не се мести леко, както е при хората.

Р. Данийл каза:

— Надявам се, че с течение на времето ще започна да разбирам тази гледна точка.

За миг Бейли помисли, че в думите му се крие язвителност, но после отхвърли това хрумване.

— Във всеки случай — каза Р. Данийл, — доктор Сартън бе схванал, че става въпрос за С/Fe.

— За какво?

— С/Fe са химичните знаци на елементите въглерод и желязо, Илия. Въглеродът е основата на живота на човека, а желязото — на робота. Става ясно, когато се каже С/Fe, ако говориш за култура, която

да обединява най-доброто от двете на равностойни, но успоредни основи.

— С/Fe. С тире ли се пише? Или как?

— Не, Илия. Прието е да се пише с наклонена отвесна черта между двата знака. Не е символ нито на едното, нито на другото — просто смесица от двете, без предпочитания.

Противно на волята си, Бейли усети, че е заинтригуван. Обикновеното образование на Земята не включваше на практика никаква информация за историята или социологията на Звездните светове след Голямото въстание, с което те си бяха извоювали независимост от планетата-майка. Популярните описания в книгофилмите, разбира се, бяха снабдени със звездни герои; пристигналият на земята магнат, холеричен и ексцентричен; красивата наследница, неизбежно покорявана от чара на земния мъж, която удавя презрението си в любов; наглият вселенец-съперник, чиято подлост винаги бе побеждавана. Това бяха безсмислени представи, тъй като отричаха дори най-елементарните и общоизвестни истини: вселенците никога не посещаваха човешките градове, а вселенките по принцип никога не посещаваха Земята.

За първи път в живота си Бейли усети, че го обзема странно любопитство. Какъв в същност бе животът на вселенците?

С известно усилие той се съсредоточи върху обсъждания въпрос. И каза:

— Мисля, че схващам какво имаш предвид. Вашият доктор Сартън е подходил към въпроса за преминаването на Земята към С/Fe от нов и обещаващ ъгъл. Нашите консервативни групи — средновековниците, както те се наричат, са се объркали. Уплашили са се, че той може да успее. Затова са го убили. Това е мотивировката, според която убийството е плод на организиран заговор, а не на изолирано насилие. Прав ли съм?

— Да, Илия. Горедолу така бих го изразил и аз.

Бейли едва се сдържа да не подсвирне. Дългите му пръсти леко барабаняха по масата. После поклати глава:

— Ще заседне. Изобщо няма да се приеме.

— Извинявай, не те разбирам.

— Опитвам се да си представя картината. Един човек влиза във Вселенското селище, отива при доктор Сартън, убива го и си излиза.

Просто не ми го побира умът. Предполагам, че там има охрана?

Р. Данийл кимна.

— Мисля, че не бих сбъркал ако кажа, че няма човек, който да може да мине незабелязан през бариерата.

— Тогава какво остава?

— Щяхме да изпаднем в объркано положение, Илия, ако единственият начин за влизане от Ню Йорк във Вселенското селище беше през бариерата.

Бейли замислено гледаше партньора си.

— Какво искаш да кажеш? Това е единствената връзка между двете места.

— По права линия, да. — Р. Данийл изчака малко, после добави:
— Не разбра какво казах, така ли?

— Но друг път няма. Изобщо не те разбирам.

— Е, ако ми позволиш, ще се опитам да ти обясня. Би ли ми дал лист и писец? Благодаря ти. Гледай сега, колега. Ще нарисувам голям кръг, който ще нарека „Ню Йорк“. А сега, от едната му страна — малък кръг, „Вселенското селище“. Там, където те имат допирна точка, слагам стрелка с надпис „Бариера“. Сега не виждаш ли някаква друга връзка?

Бейли отговори:

— Разбира се, че не. Няма друга връзка.

— В известен смисъл — каза роботът — аз се радвам да чуя мнението ти. Съвпада с това, което ми внушиха за земния начин на мислене. Бариерата е единствената пряка връзка. Но както Града, така и Вселенското селище във всички посоки граничат с полето. За един планетен жител е възможно да напусне Ню Йорк през някой от безбройните изходи и да прекоси полето до Вселенското селище, там, където няма да го спира никаква бариера.

За миг езикът на Бейли се залепи на небцето му и остана там.
После каза:

— Да прекоси полето ли?

— Да.

— Да прекоси полето! Сам?

— Защо не?

— Като върви пеш?

— Точно като върви пеш. Най-трудно може да бъде забелязан пешеходецът. Убийството е станало рано в работен ден, а човекът явно е предприел пътуването си през часовете преди да се разсъмне.

— Невъзможно е! Няма жител, който би напуснал сам Града. Сам?!

— Според общото мнение това изглежда не е вероятно. Да. Ние, вселенците, го знаем. Ето защо пазим само на входа. Дори по време на Голямото въстание хората ви са нападали само на бариерата, която тогава е препречвала входа. Никой досега не е напуснал Града.

— Тогава какво?

— Обаче ние се занимаваме с необичайно положение. Това не е сляпо нападение на тълпа, която следва линията на най-малкото съпротивление, а организиран опит на малка група да нанесе обмислен удар в една неохранявана точка. Това обяснява твоето предположение и начина, по който един земен жител би могъл да влезе във Вселенското селище, да стигне до жертвата си, да я убие и да си излезе. Човекът е нападнал в една слаба точка от позициите ни.

Бейли поклати глава.

— Прекалено невероятно звучи. Вашите хора направиха ли нещо, за да проверят тази теория?

— Да, направиха. Вашият полицейски началник присъства почти в мига на убийството...

— Зная, той ми каза.

— Това, Илия, е още едно доказателство колко точно е било предвидено времето на убийството. Полицейският комисар в миналото е сътрудничил на доктор Сартън и той бе човекът, с когото Сартън смяташе да направи първоначалните уговорки как в града ви да проникнат работи като мене. Онази сутрин срещата им е била точно по този въпрос. Естествено, убийството сложи край на тези планове, поне засега, а фактът, че полицейският ви комисар се е оказал във Вселенското селище точно тогава, усложнява положението и го прави още по-неблагоприятно за Земята, както и за нашите хора. Но аз се канех да обясня друго. Вашият полицейски комисар е бил там. Ние му казахме: „Човекът сигурно е прекосил полето“. И като тебе, той отговори: „Невъзможно“, или може би: „Немислимо“. Естествено, беше много притеснен и вероятно затова не проумя същността на

въпроса. Въпреки това го принудихме да започне почти веднага проверка по това предложение.

Бейли си спомни за счупените очила на комисаря и дори при тези мрачни мисли едното ъгълче на устните му се сви. Бедният Джулиъс! Естествено, Ендърби не е имал начин да обясни положението на надменните вселенци, които гледат на физическите дефекти като на особено отблъскващо качество у лишените от генетичен подбор земни жители. Поне не би могъл да го направи, без да накърни достойнството си, а достойнството бе нещо важно за полицейския комисар Джулиъс Ендърби. Е, налагаше се земните жители да се подкрепят в някои случаи. И Бейли нямаше да бъде този, от когото роботът да научи, че Ендърби страда от късогледство. Р. Данийл продължи:

— Обследваха една по една изходните точки от Града. Знаеш ли броя им, Илия?

Бейли поклати глава и каза напосоки:

— Двадесет?

— Петстотин и две.

— Какво?!

— Първоначално е имало много повече. Сега се използват само петстотин и две. Вашият град расте бавно, Илия. Някога е бил открит към небето и хората спокойно са преминавали от него в полето.

— Разбира се. Това ми е известно.

— Е, когато го покрили, останали много изходи, а от тях все още има петстотин и два. Другите са застроени или препречени. Естествено, без да броим точките, в които пристигат товари по въздуха.

— И какво стана с проучването на изходите?

— Оказа се безнадеждно. Те не са охранявани. Не открихме служебно лице, което да отговаря за тях или да смята, че са под негово разпореждане. Сякаш никой не знаеше, че изобщо съществуват. Човек може да излезе през всеки от тях по всяко време и да се върне, когато си иска. И никой не би забелязал това.

— Друго открихте ли? Предполагам, че оръжието е било изчезнало.

— О, да.

— А някакви улики?

— Никакви. Проучихме старателно местността около Вселенското селище. Роботите в зеленчуковите ферми не могат да послужат като евентуални свидетели. Те почти не се отличават от механизирани селскостопански автомати, почти не притежават човешки качества. А хора нямаше.

— Хъм... А по-нататък?

— След като не успяхме в единия край — във Вселенското селище, ще поработим в другия — в Ню Йорк. Наш дълг е да проследим всички възможни подривни групи, да пресеем дисидентските организации...

— Колко време смяташ, че ще бъде необходимо? — прекъсна го Бейли.

— Колкото се може по-малко, но не по-малко от нужното.

— Е — замислено каза Бейли, — предпочитам друг да ти беше партньор в тази каша.

— Не мисля така — отвърна Р. Данийл. — Комисарят похвали предаността ти и способностите ти.

— Любезно е от негова страна — язвително каза Бейли. А си помисли: „Бедният Джулиъс. Изпитва угризения, че ме е посочил и се стареа.“

— Не разчитахме изцяло на него — каза Р. Данийл. — Проверихме досието ти. Правил си открити изявления против използването на работи в твоя отдел.

— Така ли? Неприятно ли ти е?

— Ни най-малко. Разбира се, че имаш право на мнение. Но това ни накара много внимателно да огледаме психологическите ти характеристики. И знаем, че макар да ненавиждаш роботите, би вършил работа заедно с тях, ако го сметнеш за свой дълг. Имаш необикновено висок коефициент на преданост и уважаваш законната власт. А това е, от което се нуждаем. Комисарят Ендърби те е преценил вярно.

— Лично ти не ме ли презираш за тези антироботски чувства?

Р. Данийл отвърна:

— Ако те не ти пречат да работиш с мене и да ми помогнеш да изпълня нарежданията, как би могло това да бъде от значение?

Бейли усети, че го спират. И каза враждебно:

— Е, значи аз съм минал проверката. А ти? Защо са те взели за детектив?

— Не те разбирам.

— Замислили са те като машина за събиране на информация. Човешко подобие, което да регистрира за вселенците фактите от живота на хората.

— Това не е лошо начало за следовател, нали? Да бъде машина за събиране на информация.

— Може би, но само като начало. В крайна сметка са необходими много повече неща.

— Разбира се. Окончателно промениха някои от схемите ми.

— Любопитен съм да науча подробности за това, Данийл.

— Не е трудно. В мотивиращите ми хранилища включиха силен механизъм: стремеж към справедливост.

— Справедливост ли? — извика Бейли. Ироничното изражение изчезна от лицето му и на негово място се появи истинско недоверие.

Но Р. Данийл бързо се обърна на стола си и втренчи поглед във вратата.

— Там има някой.

Там имаше някой. Вратата се отвори и вътре влезе Йези, пребледняла и прехапала устни. Бейли се стресна.

— Какво има, Йези? Случило ли се е нещо?

Тя стоеше неподвижно и не смееше да вдигне очи.

— Извинявай. Трябваше да... — И гласът ѝ секна.

— А Бентли къде е?

— Ще остане тази нощ в Младежкия дом.

Бейли каза:

— Защо? Не ти поръчах да прави такова нещо.

— Но каза, че колегата ти ще спи тук. Реших, че ще му трябва стаята на Бентли.

Р. Данийл се обади:

— Не е имало нужда от това, Йези.

Йези вдигна очи и изпитателният ѝ поглед се спря върху лицето на Р. Данийл.

Бейли се вторачи във върховете на пръстите си и му призля от мисълта какво ще стане. Последвалият миг тишина натежа в ушите му,

след което някъде отдалече, сякаш през пелени от пластин, той чу жена си да казва:

— Мисля, че вие сте робот, Данийл.

А Р. Данийл отговори както винаги със спокоен глас:

— Робот съм.

6. ШЕПОТ В СПАЛНЯТА

На най-високите равнища в някои от най-заможните квартали в Града имаше естествени солариуми, където кварцова преграда с подвижен метален щит спира въздуха, но пропуска слънчевите лъчи. Там жените и дъщерите на най-издигнатите градски управници и служители могат да правят слънчеви бани. И там всяка вечер се случва нещо неповторимо.

Настъпва нощ.

В останалата част на Града (включително и в обществените солариуми, където милиони хора в точно дозирано време понякога се излагат на лъчите на изкуствени слънца) съществуват само различни часови цикли.

Работата в Града може лесно да продължава на три осемчасови или четири шестчасови смени, които са еднакви „денем“ и „нощем“. Трудът и светлината лесно могат да се съчетават. Винаги се намират градски реформатори, които периодично предлагат подобни неща в интерес на икономиката и ефективността.

Никога не приемат такава идея.

Някои отдавнашни обичаи на земното общество бяха изоставени заради интересите на същите тези икономика и ефективност: пространството, личният живот, дори свободата на волята. Те са продукти на цивилизацията, но тя не е по-стара от десет хиляди години.

Приспособяването на човека към съня обаче е старо като света: то е на милион години. Не е лесно да се промени такъв навик. Макар да не се вижда кога настъпва вечер, светлината в апартаментите намалява, докато минат часовете на тъмнината и пулсът на Града замре. Макар никой да не различава пладне от полунощ по някакви космически явления в покритите градски улици, човечеството следва безпрекословното деление на часове.

Магистралите са празни, оживената суетня замира, движещата се тълпа по огромните пътища се стопява. Ню Йорк ляга в

незабележимата сянка на нощта върху Земята и населението му заспива.

Илия Бейли не спеше. Лежеше в кревата, в апартамента не светеше, но само толкова. Редом с него беше Йези — неподвижна в тъмнината. Не я беше чул, нито бе усетил да помръдне.

От другата страна на стената стоеше или лежеше Р. Данийл Оливо (Бейли се чудеше какво точно прави).

Бейли прошепна:

— Йези! — И после, отново: — Йези!

Тъмният силует до него леко се раздвижи под завивката.

— Какво искаш?

— Йези, и без това ми е трудно.

— Можеше да ме предупредиш.

— Как? Имах такова намерение, но не можех да измисля по кой начин. Йосафате, Йези, аз...

— Ш-т!

Бейли отново зашепна.

— Как разбра? Няма ли да ми кажеш?

Йези се обърна към него. Усещаше как очите ѝ го гледат през тъмнината.

— Ли — гласът ѝ едва шумолеше във въздуха, — а това нещо дали не може да ни чуе?

— Ако шепнем, не може.

— Откъде си сигурен? Може да има специални органи да улавя слаби шумове. Вселенските роботи са способни на всичко.

Бейли знаеше това. Пророботската пропаганда винаги наблягаше на изумителните способности на вселенските роботи, на допълнителната им чувствителност и на способността да служат на човечеството по стотици нови начини. Лично той смяташе, че такъв подход е погрешен. Земните жители още повече намразваха роботите заради превъзходството им.

Той прошепна:

— Не и Данийл. Нарочно са го направили човекоподобен. Искат да бъде приетан като човешко същество, следователно трябва да има само човешки сетива.

— Откъде си сигурен?

— Ако имаше допълнителни сетива, щеше да съществува прекалено голям риск да се издаде при някое произшествие. Ще прави прекалено много, ще знае прекалено много.

— Може и да е така.

И отново настъпи тишина. Мина минута и Бейли направи втори опит:

— Йези, най-добре не обръщай внимание на нищо, докато... докато... Виж какво, мила, не е честно да се сърдиш.

— Да се сърдя ли? О, Ли, какъв глупак си. Не се сърдя. Страхувам се. Страхувам се до смърт.

Тя шумно преглътна и улови яката на пижамата му. За миг останаха притиснати един до друг и чувството на Бейли, че я е наранил, се изпари и отстъпи място на тревожна загриженост.

— Защо, Йези? Няма от какво да се притесняваш. Той е безопасен. Кълна ти се.

— Не можеш ли да се отървеш от него, Ли?

— Знаеш, че не мога. Служебна задача. Как бих могъл?

— Каква задача, Ли? Каж ми.

— О, Йези, вече ме учудваш. — Той протегна ръка в тъмнината, за да я погали по лицето. Страните ѝ бяха мокри. Внимателно избърса очите ѝ с ръкава на пижамата си, и нежно каза: — Виж какво, не се дръж като дете.

— Нека отделът даде задачата на друг, Ли, каквато и да е. Моля те.

Гласът на Бейли стана малко по-твърд.

— Йези, достатъчно дълго време си жена на полицаи, за да знаеш, че поръченията са си поръчения.

— Е добре, защо се спряха на тебе?

— Джулиъс Ендърби...

Тя застина в ръцете му.

— Трябваше да се досетя. Защо поне веднъж не кажеш на Джулиъс Ендърби да си намери друг за мръсната работа. Прекалено много търпиш, Ли, а това просто е...

— Добре, добре... — опита се да я успокои той.

Тя потрепери и млъкна. Бейли си помисли: „Никога няма да проумее“.

Още от времето на годежа им Джулиъс Ендърби стана ябълката на раздора. Беше две години по-напред от Бейли в Школата за управленчески кадри. Бяха в приятелски отношения. Когато Бейли взе изпитите по приспособяемост и невроанализа, и се озова пред започване на работа в полицията, завари Ендърби вече там, заел място в детективския отдел. Бейли последва пътя на Ендърби, но на значително разстояние. Не стана по нечия вина. Бейли беше достатъчно способен и изпълнителен, но му липсваха някои качества на Ендърби. Ендърби се превърна в свършена част от административната машина. Беше един от хората, родени за йерархия, за които бюрокрацията е жизнена среда.

Комисарят не беше изключително умен и Бейли знаеше това. Имаше си и хлапашки особености — например детински слабости, като непрекъснатия му стремеж да демонстрира външно консерватизма си. Но с хората се държеше внимателно — не обиждаше никого, приемаше заповедите с достойнство, предаваше ги с необходимата доза мекота или твърдост. Дори се разбираше с вселенците. Вероятно им изглеждаше прекалено раболепен (самият Бейли не би могъл никога да се разправя с тях цял ден, без да стане агресивен — беше сигурен в това, макар никога да не бе разговарял с вселенец), но те му имаха доверие, а така той допринасяше полза на Града.

Затова в градската служба, където гладките и любезни отношения имат по-голямо значение, отколкото способностите на личността, Ендърби бързо се издигна по стълбицата и достигна поста комисар, докато Бейли беше само един К-5. Този контраст не му пречеше, но човешко беше да изпитва съжаление. Ендърби не забрави някогашното им приятелство и по свой особен начин се опита да компенсира успеха си, като правеше за Бейли каквото може.

Поръчението за сътрудничеството с Р. Данийл беше пример за това. Трудно и неприятно, то без съмнение криеше залог за безусловно издигане. Комисарят можеше да даде тази възможност на друг. По думите му тази сутрин, че има нужда да му бъде направена услуга, си личеше, че той прикрива, но не изключва този факт.

Йези никога не виждаше нещата така. При подобни случаи в миналото бе казвала: „То е заради глупавия ти коефициент на преданост. До гуша ми дойде да чувам как всички те хвалят, че си изпълнен от чувство за дълг. Поне веднъж помисли за себе си.“

Забелязвам, че тия горе не отварят дума за своя коефициент на преданост“. Бейли лежеше буден и сякаш вкаменен, като изчакваше Йези да се успокои. Трябваше да помисли. Трябваше да се увери в подозренията си. В главата му се гонеха дребни подробности и се събираха в едно цяло. Бавно от тях се изграждаше схема. Усети как дюшекът се огъна, когато Йези помръдна. Говореше на ухото му:

— Ли!

— Какво?

— Защо не си подадеш оставката?

— Що за глупост!

— Какво пък?! — Тя изведнъж се въодушеви. — Така ще се отървеш от този отвратителен робот. Просто отиваш и казваш на Ендърби, че си приключил.

Бейли отвърна хладно:

— Не мога да се откажа по средата на важен случай. Не мога да хвърля цялата работа на боклука в мига, когато ми се прииска. Подобен ход би означавал да дам основание за декласифицирането ми.

— Дори така да е. Можеш да започнеш всичко от начало. Ще успееш да го направиш, Ли. Има куп места, където ще те вземат на държавна служба.

— На държавна служба не вземат хора, декласифицирани с основание. Ще мога да се занимавам единствено с физически труд, ти — също. Бентли ще изгуби наследствените си привилегии. Господи, Йези, та ти не можеш да си представиш какво значи това!

— Чела съм какво е. Не се боя — измънка тя.

— Побъркала си се. Направо си се побъркала.

Бейли усети, че се е разтреперил. В ума му проблесна позната картина — баща му, който се съсипва по пътя към смъртта.

Йези тежко въздъхна.

Бейли грубо отклони мислите си от нея. Отчаяно се върна към модела, който следваше преди малко. Каза й рязко.

— Йези, трябва да ми обясниш. Как откри, че Данийл е робот? Кое те накара да бъдеш сигурна?

Тя започна:

— Ами... — И не можа да продължи. За трети път се опитваше да го изрази и не успяваше.

Той здраво стисна ръката й, за да я накара да говори.

— Моля те, Йези. От какво се плашиш?

— Просто усетих, че е робот, Ли — каза тя.

— Нямахте по какво да усетиш, Йези. Преди да излезеш, ти не смяташе, че е робот, нали?

— Не, но като размислих...

— Хайде, Йези. Кажете си...

— Ами... Виж какво, Ли, момичетата в кабините говореха... Знаеш какви са. Говореха разни работи.

„Тия жени!“ — помисли си Бейли.

— Както и да е — каза Йези. — Тоя слух се носи из целия град. Сигурно са прави.

— Из целия град ли? — За миг Бейли изпита чувство на силно доволство. Още едно нещо си идваше на мястото.

— Личеше си от приказките им. Казваха, че се чува за вселенски робот, който бил пуснат из Ню Йорк. По всичко приличал на човек и сътрудничел на полицията. И не ме попитаха зная ли нещо. Засмяха се и казаха: „А на твоя Ли, Йези, известно ли му е за това?“ Аз се усмихнах и отговорих: „Що за глупост!“ После отидохме до етеровизията и започнах да си мисля за новия ти колега. Спомняш ли си онези снимки, които Джулиъс Ендърби беше правил във Вселенското селище? Ти ги донесе у дома, за да видя как изглеждат вселенците. Е, започнах да си мисля, че на вид колелата ти е точно като тях. Просто ми хрумна, че изглежда като тях и си рекох „О, господи, сигурно някой го е познал в магазина за обувки, а сега той е с Ли“, затова казах, че имам главоболие и хукнах...

Бейли я прекъсна:

— Стига, Йези, стига. Съвземи се. От какво може да те е страх сега? Не те е страх от самия Данийл. Когато си дойде у дома, ти се осмели да застанеш срещу него. И го направи успешно. Така че...

Той спря да говори. Седна в леглото, а очите му напразно се взираха в тъмнината. Усети, че жена му се намести до него. Протегна ръка, намери устните ѝ, и ги притисна с длан. Тя се опита да се измъкне, улови го за китката му и го задърпа, но той още повече увеличи натиска. После изведнъж я пусна. Тя се разхленчи.

— Извинявай, Йези, исках да чуя... — прозвуча пресипналият глас.

И стана от леглото, а топлият пластин плътно обви стъпалата му.

— Ли, къде отиваш? Не ме оставяй!

— Не се бой. Отивам само до вратата.

Докато заобикаляше леглото, чуваше се мекото приглушено шумолене на пластина. Бейли откряна вратата към гостната и доста дълго чака. Не се случи нищо. Беше толкова тихо, че чуваше откъм леглото дишането на Йези. В ушите му туптеше на тласъци собствената му кръв. Протегна ръка към пролуката между стаите и напипа мястото, което можеше да намери и на тъмно. Пръстите му застинаха върху копчето, което включваше осветлението на тавана. Натисна го съвсем лекичко и таванът засия слабо, толкова слабо, че долната половина на гостната остана в мрак. Но и това му стигаше. Външната врата бе затворена, стаята — тиха и празна. Той натисна копчето, за да се изключи, и се върна в леглото.

Не му беше нужно повече. Всичко си отиде на мястото. Построената от него схема бе завършена.

— Ли, какво има? — умолително го попита Йези.

— Нищо, Йези. Всичко е наред. Няма го.

— Роботът ли? Искаш да кажеш, че си е отишъл? Завинаги?

— Не, не. Ще се върне. А преди това, отговори ми на един въпрос.

— Какъв въпрос?

— От какво се боиш?

Йези мълчеше. Бейли стана настойчив.

— Каза ми, че се боиш до смърт.

— От него се боя.

— Е, това вече го обсъдихме. Не се боеше от него; при това ти е известно, че роботите не могат да навреждат на човешките същества.

Тя с мъка му отговори:

— Мислех, че ако всички разберат, че той е робот, ще избухне бунт. И могат да ни убият.

— Защо да ни убиват?

— Знаеш какво значи един бунт.

— Но те дори не знаят къде е роботът, нали?

— Може да научат.

— И те е страх от бунт, така ли?

— Ами...

— Тихо! — И той натисна Йези към възглавницата. После зашепна в ухото ѝ: — Върна се. Сега ме слушай и мълчи. Няма да има бунт, няма.

И като каза това, се почувствува спокоен, почти напълно спокоен. Усети, че може да заспи. И отново си помисли: „Нито бунт, нито декласификация — нищо, нищо“. А преди наистина да се унесе, си каза: „Няма да има дори разследване на убийство. Край на всички проблеми...“ И заспа.

7. ИЗ ВСЕЛЕНСКОТО СЕЛИЩЕ

Полицейският комисар Джулиъс Ендърби изчисти най-грижливо стъклата на очилата и си ги сложи. Бейли си помисли: „Добър номер. Ангажира те, докато си мислиш какво да кажеш, и не струва пари, както ако пушиш лула“.

И понеже мисълта бе натраплива, извади лулата си и забърка из оронения едро нарязан тютюн. Една от последните растителни култури на разкоша, която още отглеждаха на Земята, бе тютюнът, но явно приближаваше и неговият край. Цените му никога не спадаха, напротив — поне доколкото помнеше Бейли; дажбите — обратно.

Като нагласи очилата си, Ендърби протегна ръка към бутона в единия край на бюрото и за миг вратата на кабинета му стана полупрозрачна.

— Между другото, къде е той сега?

— Каза ми, че иска да разгледа отдела и аз отстъпих на Джек Гобин честта да го разведе.

Бейли запали лулата си и внимателно я захлупи. Като повечето непушачи, комисарят вдигаше шум заради тютюневия дим.

— Надявам се, не си го осведомил, че Данийл е робот.

— Разбира се, че не съм.

Но комисарят не се успокои. Едната му ръка безцелно опипваше автоматичния календар на бюрото.

— Как върви? — попита той Бейли, без да го погледне.

— Средно хубаво.

— Прости ми, Ли.

Бейли твърдо каза:

— Можеше да ме предупредиш, че изглежда съвсем като човек.

Комисарят сякаш се изненада.

— Не ти ли казах? — И изведнъж избухна: — По дяволите, трябваше да се досетиш. Нямахте да те моля да отседне у вас, ако приличаше на Р. Сами, нали?

— Зная, комисарю, но аз, за разлика от тебе, никога не бях виждал такъв робот. Дори не знаех, че е възможно да съществува. Просто ми се ще да го беше споменал, нищо повече.

— Е, Ли, прости ми. Трябваше да ти кажа. Прав си. Просто цялата тази работа така ме е изнервила, че половината време се сопвам на хората без причина. Той, искам да кажа, това нещо, на име Данийл, е робот от нов тип, все още опитен образец.

— И той така ми обясни.

— О! Всичко е наред тогава.

Бейли усети, че се сепва. Значи излизаше, че всичко е наред. И каза, стиснал със зъби лулата:

— Р. Данийл ми е уговорил обиколка из Вселенското селище.

— Във Вселенското селище ли? — Ендърби го погледна, мигновено обзет от възмущение.

— Да. Логически, това е следващата стъпка. Бих искал да видя мястото на престъплението, да поразпитам за някои неща.

Ендърби решително поклати глава.

— Не мисля, че това е добра идея, Ли. Всичко сме огледали. Съмнявам се, че може да научиш нещо ново. Пък и те са странни хора. Чупливи са като стъкло. Затова трябва да сме внимателни към тях. А ти нямаш опит в тези работи. — Докосна с пухкава длан челото си и добави, неочаквано разпалено: — Мразя ги.

Бейли се опита да каже с ненавист в гласа:

— По дяволите, роботът дойде тук, значи аз трябва да отида там. Стига ми и това, че трябва да се смествам на предната седалка заедно с робот; мразя да седя отзад. Но ако ти, комисарю, не ме смяташ способен да се справя с това разследване...

— Нямах това предвид, Ли. Имах предвид не тебе, а вселенците. Нямах представа какви са.

Бейли се намръщи още повече.

— Е, в такъв случай, комисарю, може би и ти трябва да дойдеш.

Когато изричаше това, бе сложил десницата си на коляното и несъзнателно кръстоса два пръста. Комисарят широко отвори очи.

— Не, Ли. Няма да отида там. Не ме моли за това.

Той явно се мъчеше да прикрие думите, които му се бяха изплъзнали. И добави по-тихо, като неубедително се усмихваше:

— Много работа имам тук, знаеш го. Изостанал съм с цели дни.

Бейли замислено го погледна.

— Тогава ето какво ще направим. Защо по-късно не се присъединиш посредством триизмерението? Нали разбираш, за съвсем кратко време. В случай, че имам нужда от помощ.

— А, да. Мисля, че мога да го направя — каза комисарят без особено въодушевление.

— Добре — Бейли погледна стенния часовник, кимна и се изправи. — Ще поддържам връзка с тебе.

Когато излизаше от кабинета, той се обърна, като за кратък миг задържа вратата отворена. Видя, че комисарят започна да навежда глава към лакътя си, както се бе облегал на бюрото. Детективът можеше да се закълне, че го чу как изхлипа. „Йосафате!“, помисли си той, съвсем потресен.

Спря в общата стая и седна до най-близкото бюро, без да обръща внимание на притежателя му, който вдигна очи, измънка обичайния поздрав и продължи да си върши работата.

Бейли махна капака на лулата си и я продуха. После я обърна върху малката пепелосмукачка на бюрото и белият пращец от изгорелия тютюн изчезна в нея. Погледна жално празната лула, сложи й отново капака и я прибра. Още една лула тютюн завинаги изчезна!

Замисли се върху това, което току-що стана. В известен смисъл Ендърби не го беше изненадал. Очакваше съпротива срещу всеки опит от своя страна да влезе във Вселенското селище. Достатъчно често бе чувал комисарят да говори колко е трудно да се общува с вселенците и колко е опасно да се позволява на неопитни хора да водят преговори с тях за каквото и да е, дори за дреболии. Обаче не беше очаквал, че комисарят ще се предаде толкова лесно. Предполагаше, че Ендърби най-малкото ще настоява да го придружи. Неотложната работа трябваше да отстъпи пред този важен въпрос.

Но не това искаше Бейли. Целта му беше да постигне точно каквото стана. Искаше комисарят да присъствува посредством триизмерното обемно изображение, да наблюдава действията му и по този начин да се чувства в безопасност.

Безопасност! Това бе ключовата дума. Бейли щеше да има нужда от свидетел, който не може да бъде незабавно премахнат. Това беше най-малкото, за да има минимална гаранция, че е в безопасност.

Комисарят веднага се бе съгласил. Бейли си спомни изхлипването накрая, което може би му се беше счуло, и си помисли: „Йосафате, този човек е потънал до дъно в миналото“.

Точно до рамото си Бейли чу весел глас, който леко провличаше думите, и се стресна.

— Какво по дяволите искаш? — свирепо попита той.

Усмивката на лицето на Р. Сами все така глупаво си стоеше.

— Джек поръча да ти предам, че Данийл е готов, Ли.

— Добре. А сега се махай.

Намръщи се, загледан в гърба на отдалечаващия се робот. Нищо не дразни повече от това някаква си тромава метална измишльотина да си позволява небрежно да те нарича по име. Още когато Р. Сами се появи, Бейли се беше оплакал на комисаря, но той само сви рамене и отговори: „Не може всички да са доволни, Ли. Обществеността настоява при конструирането на градските роботи да се набляга на приятелското отношение. Толкова. А роботът те харесва. И те нарича с най-приятелското име, което му е известно.“

Приятелско отношение! Не съществува робот от какъвто и да е вид, способен да нарани човешко същество. Така гласи първият закон на роботиката: „Роботът не е в състояние да навреди на човешко същество, нито да прояви бездействие, с което да изложи човешко същество на опасност.“ Във всеки позитронен мозък тази заповед да бе заложена така дълбоко в основните схеми, че дори значителна повреда не можеше да я извади от строя. Никаква нужда нямаше от подсилване на приятелското отношение.

И все пак комисарят бе прав. Недоверието на земните жители към роботите надхвърляше рамките на разумното, затова бе необходимо да създадат в тях приятелско отношение, както и да ги произвеждат с усмивка на лицето. Поне за роботите на Земята.

Но Р. Данийл например никога не се усмихваше. Бейли въздъхна и стана. Помисли си: „Следваща спирка — Вселенското селище. Може би, последна спирка!“

Полицейските власти в Града, както и някои висши чиновници все още можеха да използват лични патрулни коли по градските коридори, а дори и по древните подземни шосета, забранени за пешеходци. В продължение на години имаше настойчиви искания от страна на либералите да бъдат превърнати тези шосета в детски

площадки, в нови търговски центрове, в магистрали или в квартални пътища.

Но силният довод: „А сигурността на гражданите?“ оставаше необорим. В случай на пожари, прекалено големи, за да се овладеят с местни средства, в случай на големи повреди в енергийната или вентилационната система и най-вече в случай на сериозен бунт, трябваше да съществува начин, по който властта на Града да може незабавно да се мобилизира в засегнатата точка. Не съществуваше, нито можеше да съществува нещо, което да замени шосетата.

Няколко пъти дотогава Бейли бе пътувал по шосе, но винаги се чувствуваше подтиснат от непривичната безлюдност. Струваше му се, че се намира на хиляди мили от топлия, жив пулс на Града. Той седеше пред контролния пулт на патрулната кола, а отвъд се простираше шосето, подобно на обвивка от сляп червей. Непрекъснато се разгъваше в нови продължения след всеки лек завой. Без да се обръща, Бейли знаеше, че и зад гърба му се смалява и изчезва същата обвивка от сляп червей. Шосето бе добре осветено, но осветлението ставаше безсмислено в такава тишина и пустота.

Р. Данийл не правеше нищо, за да наруши мълчанието или да запълни тази пустота. Гледаше право пред себе си, като се впечатляваше от безлюдното шосе не повече, отколкото от претъпканата магистрала.

В един миг неистово и пронизително зарева сирената на патрулната кола и те изскочиха на шосето, като постепенно завиха по транспортната алея на един градски коридор.

От уважение към една закърняла част от миналото, все още старателно обозначаваха транспортните алеи по главните коридори. Вече нямаше други превозни средства освен патрулните коли, пожарните и ремонтните камиони, затова пешеходците използваха алеите без никакъв страх. Те възмутено и припряно се разпръснаха пред писъка на патрулната кола, карана от Бейли. Самият той задиша по-свободно, когато се усети заобиколен от шум, но това бе само едно прекъсване. След по-малко от двеста ярда колата потегли по смълчаните коридори, които водеха към входа на Вселенското селище.

Очакваха ги. Охраната явно знаеше как изглежда Р. Данийл, и макар да се състоеше от хора, поздравиха робота без никакво стеснение.

Един от тях се приближи до Бейли и му отдаде чест по военному — малко сковано, но безупречно. Беше висок и сериозен на вид представител на вселенския физически тип, макар и не такъв съвършен като Р. Данийл. Каза:

— Ако обичате, господине, личната ви карта.

Проучи я бързо, но основно. Бейли забеляза, че има ръкавици с телесен цвят, а на всяка ноздра — едва забележим филтър. След това отново отдаде чест и му върна картата с думите:

— Разполагаме с неголямо помещение за лична хигиена и ще се радваме да го използвате, ако искате да вземете душ.

На Бейли му хрумна да отрече необходимостта от това, но Р. Данийл побърза да го дръпне леко за ръкава, докато пазачът отново заемаше мястото си. Роботът каза:

— Колега Илия, обичайно е жителите на Града да вземат душ, преди да влязат във Вселенското селище. Обяснявам ти го, защото ми е известно, че не би желал да поставиш себе си или нас в неудобно положение поради липса на информация. Препоръчително е също, ако имаш лични хигиенни нужди, да им обърнеш внимание, тъй като в селището няма такива удобства.

— Няма удобства ли?! — ядоса се Бейли. — Но това е невъзможно.

— Имам предвид — каза Р. Данийл. — че няма удобства за външните посетители.

На лицето на Бейли отчетливо се изписа израз на враждебно изумление. Р. Данийл добави:

— Съжалявам, но така е прието.

Без повече приказки Бейли влезе в помещението. По-скоро почувствува, отколкото видя, че Р. Данийл върви след него. Помисли си: „Дали ме следи? За да се увери, че измивам земния прах от тялото си?“ И за миг се вбеси, като се наслади на мисълта какъв шок е приготвил за Вселенското селище. Изведнъж му се видя много дребно, ако като следствие от това насочеше бластера към собствената си гръд.

Помещението с мъжките кабинни бе малко, но с добро разпределение и стерилно по отношение на чистотата. Из въздуха се носеше остра миризма. Бейли се озадачи и задуши. После си помисли: „Озон! Навсякъде са пуснали ултравиолетови лъчи!“ Пред него запремигва надпис, който накрая засвети устойчиво. Гласеше:

„Умоляваме посетителя да се съблече изцяло, да свали и обувките си и да постави всичко във вместилището отдолу“.

Бейли се подчини. Откачи бластера си и бластерния ремък, и ги опаса на голо около кръста си. Тежеше му и се чувствуваше неловко. Вместилището се затвори и дрехите му изчезнаха. Светецият надпис угасна. Напред проблесна нов: „Умоляваме посетителя да обърне внимание на личните си нужди, след което да използва душа, посочен от стрелката.“ На Бейли му се стори, че е машинна част върху конвейер, която е обработвана с инструменти, командувани от разстояние.

Първата му работа, когато влезе в кабинката с душа, бе да покрие калъфа на бластера си с водонепромокаема материя, като плътно го загъне от всички страни. Знаеше от дългогодишен опит, че това не би му попречило да го извади и да стреля за не повече от пет секунди. Нямахше закачалка или кука, на която да го сложи. Не виждаше дори главичката на душа. Бейли постави бластера в ъгъла, противоположен на кабинковия вход.

Светна нов надпис: „Умоляваме посетителя да протегне ръце и да застане върху кръга в средата, като стъпи на обозначените места“. Когато стъпи върху леките вдлъбнатини, надписът угасна. Едновременно с това от тавана, пода и четирите стени започна да го облива пенеста струя. Усети, че водата се издига дори под стъпалата му. Това продължи цяла минута и кожата му почервения от смесеното въздействие на горещината и налягането, а дробовете му започнаха да се задъхват в топлата влага. В следващия миг струята бе прохладна и с по-слабо налягане, а накрая го облъкна топъл въздух, след което вече бе сух и освежен.

Бейли вдигна бластера си и ремъка, и откри, че те също бяха сухи и топли. Отново се препаса и излезе от кабината тъкмо навреме, за да види как Р. Данийл излиза от съседния душ. Естествено! Р. Данийл идваше от Града, и без да е земен жител, също бе покрит с прах.

Машинално Бейли отвърна очи. После, с мисълта, че в крайна сметка обичаите на Р. Данийл не са присъщи на земните жители, едва успя да се насили и за миг погледна обратно. Лицето му се изкриви от лека усмивка. Приликата на Р. Данийл с човек не се ограничаваше

само с лицето и ръцете, бяха си направили труда да постигнат точно подобие и в цялото тяло.

Бейли тръгна в посоката, която бе следвал неотклонно откакто влезе в помещението. Намери дрехите си, грижливо сгънати. От тях лъхаше топлина и чистота.

Появи се надпис: „Умоляваме посетителя да се облече и да постави ръката си в посочената вдлъбнатина.“ Бейли стори това. Отчетливо усети убождане във възглавничката на средния пръст, когато докосна чистата, матова повърхност. Побърза да дръпне ръката си и откри, че на пръста има капчица кръв. Докато гледаше, кръвта спря да тече. Тръсна я да падне и стисна пръста, но и при това положение повече кръв не потече. Явно те му правеха изследване. Сърцето му се сви от силна уплаха. Беше сигурен, че лекарите в отдела, които всяка година го преглеждаха, не вършат това така задълбочено или научно, както тези хладнокръвни производители на работи от звездните пространства. Не бе убеден, че му се иска прекалено задълбочен оглед на здравословното му състояние. Времето, в което чакаше, му се видя дълго, но когато надписът светна отново, бе кратък: „Посетителят може да продължи“.

Бейли с облекчение пое дълбоко дъх. Тръгна по-нататък и мина по един сводест проход. Пътят му преградиха две железни пречки, а в светещия въздух се появиха думите: „Предупреждаваме посетителя да не продължава.“

— Какво по дяволите... — извика Бейли, като в гнева си забрави факта, че все още се намира в помещението с кабините.

В ухото му прозвуча гласът на Р. Данийл:

— Предполагам, че са подушили таен източник на енергия. С бластера ли си, Илия?

Бейли рязко се обърна, а лицето му плътно почервения. На два пъти се опита да проговори, и една на третия успя:

— Полицаят е длъжен да носи препасан бластера си или да го оставя наблизко по всяко време, независимо дали е на работа, или не.

За първи път от десетгодишната си възраст бе проговорил на такова място. Но тогава го направи в присъствието на чичо си Борис, пък и просто машинално се бе оплакал, че е ударил палеца на крака си. Чичо му го беше набил здравата, а когато се прибраха у дома, му

изнесе дълга лекция колко е необходимо приличието на обществени места. Р. Данийл каза:

— Посетителите нямат право да бъдат въоръжени. Така е прието у нас, Илия. Дори комисарят оставя бластера си, когато идва тук.

При каквито и да е други обстоятелства Бейли щеше да се обърне кръгом и да си отиде — далече от Вселенското селище, далече от работа. Сега обаче направо бе обезумял от желанието да изпълни точно своя план и поне в този смисъл докрай да си отмъсти.

Това, помисли си той, е ненатрапващ се медицински преглед, който явно е изместил по-подробния оглед от преди време. Добре разбираше, с цялото си сърце разбираше гнева, който бе довел до Бариерния бунт в младежките му години. Обзет от заслепяващ яд, Бейли разкопча ремъка на бластера. Р. Данийл го взе от него и го постави в една ниша в стената. Тънка метална плоскост препречи отвора.

— Сложи си палеца в тази вдлъбнатина — каза Р. Данийл, — след това по същия начин ще отвориш нишата.

Бейли изпита чувството, че е гол — изпита го много по-силно, отколкото под душа. Прекрачи мястото, доскоро преградено от металните пречки и най-после излезе навън.

Отново се озова в коридор, но този път го обзе странно усещане. Светлината в дъното бе необичайна. Усети полъх на въздушна струя върху лицето си и машинално си помисли, че е минала патрулна кола. Р. Данийл явно бе разбрал колко е объркан по израза на лицето му. Каза:

— В същност сега си почти на открито, Илия. Въздухът не е преработен.

На Бейли леко му прилоша. Как можеха вселенците да бъдат толкова строги към човешкото тяло, само защото е било в Града, а после да дишат въздуха на открито, от полетата? Ноздрите му се свиха, сякаш с това бе възможно по-успешно да попречи на вдишвания въздух. Р. Данийл каза:

— Надявам се да се увериш, че чистият въздух не наврежда на човешкото здраве.

— Добре — едва промълви Бейли.

Въздушният поток досадно го блъскаше в лицето. Не му причиняваше болка, но беше не както трябва. Това го притесняваше.

Стана още по-лошо. В края на коридора се виждаше синева, и когато стигнаха дотам, върху им се изсипа ярка бяла светлина. Веднъж бе попадал по работа в естествен Солариум, но той бе покрит със защитно стъкло и слънчевите лъчи се пречупваха в едно общо сияние. А тук всичко бе на открито.

Той машинално погледна слънцето, после се отвърна. Започна да премигва, а заслепените му очи се насълзиха.

Към тях идваше един вселенец. За миг Бейли бе обзет от лошо предчувствие. Р. Данийл обаче пристъпи напред, поздрави човека и се ръкува с него. Вселенецът се обърна към Бейли и каза:

— Бихте ли ме придружили, господине? Аз съм доктор Хан Фастълф.

Под куполата нещата изглеждаха по-добре. Бейли усети, че със зяпнала уста гледа големите стаи и начина, по който пространството бе разпределено толкова небрежно, но бе благодарен, че диша преработен въздух.

Фастълф кръстоса дългите си крака и каза:

— Струва ми се, че предпочитате преработен въздух пред полъха на вятъра.

Изглеждаше приятелски настроен. Челото му бе покрито със ситни бръчки, а под очите му и в началото на шията кожата бе леко отпусната. Косата му бе оредяла, без обаче да се е прошарила. Имаше големи щръкнали уши и това му придаваше смешен и дружелюбен вид, който успокояваше Бейли.

Рано сутринта Бейли отново бе прегледал снимките от Вселенския град, направени от Ендърби. Р. Данийл току-що бе уговорил посещението им и Бейли бе погълнат от мисълта, че ще се срещне с вселенци от плът и кръв. Това някак значително се различаваше от положението да разговаряш с тях посредством дългата мили свързваща жица, което му се бе случвало на няколко пъти.

Най-общо казано, на тези снимки вселенците приличаха на някои от описанията в книгофилмите: високи, червенокоси, сериозни и излъчващи студена красота. Какъвто бе, да речем, Р. Данийл Оливо.

Р. Данийл казваше на Бейли имената им, а когато Бейли изведнъж посочи едно лице с учудване и попита: — Това не си ти, нали? — Р. Данийл с безразличие отговори:

— Не, Илия, това е моят конструктор доктор Сартън.

— Направен си бил по подобие на своя създател ли? — попита язвително Бейли, но не получи отговор на въпроса си и в същност не го и очакваше. Знаеше, че разпространението на Библията бе съвсем ограничено в Звездните светове.

А сега Бейли гледаше Хан Фастълф — човек, който значително се различаваше по външен вид от вселенските образци, и това породило у него безкрайната благодарност на земния жител.

— Бихте ли приели нещо за ядене? — попита го Фастълф и посочи масата между него, робота и земния жител. На нея имаше само купа, пълна с разноцветни кълба. Бейли леко се стресна. Беше взел това за украса на масата.

Р. Данийл му обясни:

— Това са плодове от отглеждани при естествени условия растения на планетата Аврора. Съветвам те да опиташ този вид. Наричат се ябълки и се смятат приятни на вкус.

Фастълф се усмихна:

— Естествено, Р. Данийл знае това не от личен опит, но е напълно прав.

Бейли приближи една ябълка до устата си. Повърхността ѝ бе зелена и червена. Бе хладна на пипане и издаваше лек, но приятен аромат. С усилие отхапа и от неочакваната тръпчивост на меката част го заболяха зъбите. Задъвка предпазливо. Разбира се, и земните жители ядяха естествена храна, когато дажбите го позволяваха. Самият той бе опитвал често естествено месо и хляб. Но и те винаги бяха обработвани по някакъв начин: варени или стрити, смесени или пресовани. Истината беше, че плодовете се явяваха само в течен вид или на паста. А в ръцете си сега той държеше нещо, което явно идваше право от мръсната почва на планетата. Помисли си: „Надявам се, че поне ги мият“. И отново се зачуди колко разтегливи бяха понятията на вселенците по отношение на чистотата. Фастълф каза:

— Нека ви се представя по-подробно. Възложено ми е разследването по убийството на доктор Сартън от страна на Вселенското селище, както е възложено на комисаря Ендърби от страна на Града. Ако имате някаква нужда от моята помощ, готов съм да ви я окажа. Ние не по-малко от земните жители имаме силно желание да решим въпроса без много шум и да попречим в бъдеще да има произшествия от такъв вид.

— Благодаря ви, доктор Фастълф — каза Бейли. — Ценя вашето отношение.

„Толкова за любезностите“, помисли си той. Захапа ябълката към средата и в устата му отскочиха твърди тъмни топченца. Машинално ги изплю. Те прелетяха и паднаха на земята. Едно щеше да улучи Фастълф по крака, ако докторът не бе побързал да се дръпне. Бейли почервения и понечи да се наведе. Фастълф каза дружелюбно:

— Не се безпокойте, господин Бейли. Оставете ги където са, моля.

Бейли се изправи. Внимателно остави ябълката. Изпита неприятното чувство, че щом си отиде, ще съберат топченцата и ще ги изсмучат; че ще изгорят купата с плодове и ще изхвърлят пепелта далече от Вселенското селище; че ще напръскат стаята, в която седяха, с вирусцид. Прикри смущението си, като каза грубо:

— Искам да помоля за разрешение комисарят Ендърби да се присъедини към разговора ни чрез триизмерно изображение.

Фастълф повдигна вежди.

— Разбира се, щом желаете. Данийл, би ли включил връзката?

Бейли седеше, неудобно скован, докато върху лъскавата повърхност на големия паралелепипед в единия ъгъл на стаята се появи изображението на Джулиъс Ендърби и част от бюрото му. В същия миг Бейли се отпусна и усети, че изпитва към познатата фигура прилив на обич, както и че силно му се иска да се намира в безопасност при него в кабинета или където и да е в Града. Дори и в най-непривлекателните места за производство на дрожди в Джърси.

Сега, след като имаше свидетел, не виждаше причина да се бави. Каза:

— Струва ми се, че проникнах в загадката около убийството на доктор Сартън.

С ъгълчето на око си видя как Ендърби скочи на крака и нервно (а същевременно — успешно) улови падащите си очила. Като се изправи, комисарят излизаше въвн от полето на триизмерното предаване и се принуди отново да седне — с пламнало лице, безмълвен.

Доктор Фастълф бе не по-малко слисан, макар и по много по-тих начин — само наклони глава на една страна. Единствено Р. Данийл остана невъзмутим.

— Искате да кажете — попита Фастълф, — че знаете кой е убиецът?

— Не — отвърна Бейли. — Искам да кажа, че не е имало убиец.

— Какво! — изкрещя Ендърби.

— Един момент, комисарю — каза Фастълф, като вдигна ръка. Беше вперил поглед в Бейли и го попита: — Да не искате да кажете, че доктор Сартън е жив?

— Да, господине, и мисля, че дори зная къде се намира.

— Къде?

— Пред вас — отговори Бейли и твърдо посочи Р. Данийл Оливо.

8. СПОР ЗА ЕДИН РОБОТ

В този миг Бейли усети колко се е разтуптяло сърцето му. Стори му се, че времето е спряло да тече. Р. Данийл както винаги не изрази никакви чувства. Върху лицето на Хан Фастълф се изписа благовъзпитано изумление и толкова.

Но Бейли най-много се вълнуваше как ще посрещне това комисарят Джулиъс Ендърби. Триизмерният приемател, от който гледаше лицето му, не възпроизвежда съвършено. Винаги се явява леко трептене и не съвсем достоверно разлагане на образа. Поради това несъвършенство не можеше да се изтълкува прикритият зад очилата поглед на Ендърби.

Бейли си помисли: „Не се разтапай пред очите ми, Джулиъс. Имам нужда от тебе“.

Той в същност не смяташе, че Фастълф би действувал прибързано или под напора на чувствата. Бе чел някъде, че вселенците не изповядват никакви религии, но затова пък са ги заменили с хладен и бавен разум, достигащ висините на философията. Вярваше и разчиташе на това. Щяха да си поставят за цел да действуват бавно и то само въз основа на разсъждения.

Ако се намираще сам сред тях, и кажеше каквото току-що чува, беше сигурен, че никога нямаше да се завърне в Града. Така щеше да се разпореде хладният разум. Плановите на вселенците имаха за тях многократно по-голямо значение от живота на един земен жител. Щяха да намерят подходящо оправдание пред Джулиъс Ендърби. Може би щяха да представят на комисаря трупа му, да поклатят глави и да заявят, че земните жители отново са направили заговор. Комисарят щеше да им повярва. Така бе устроен. Дори да мразеше вселенците, омразата му се дължеше на страх. Нямаше да се осмели да не им повярва.

Ето защо той наистина трябваше да стане свидетел на събитията, при това от сигурно място, далече от точно изчислените защитни мерки, взети от вселенците.

Комисарят каза, като се давеше:

— Ли, съвсем си се объркал. Видях тялото на доктор Сартън.

— Видял си овъглените останки от нещо, за което са ти казали, че е трупът на доктор Сартън — дръзко отвърна Бейли. Мрачно си помисли за счупените очила на комисаря. Това е било неочаквано улеснение за вселенците.

— Не, не, Ли. Познавах доктор Сартън, главата му бе останала незасегнатата. Той беше. — Комисарят докосна неловко очилата си, сякаш си припомняше и добави: — Разгледах го отблизо, съвсем отблизо.

— А какво ще кажеш за него, комисарю? — попита Бейли и отново посочи Р. Данийл. — Не прилича ли той на доктор Сартън?

— Да, както би му приличала една статуя.

— Човек може да си наложи безизразен вид, комисарю. Ами ако си видял робот, застрелян с бластер? Казваш, че си го разгледал отблизо. Толкова ли отблизо, че да различиш дали крайт на обгорената повърхност е наистина разложена органична материя, или нарочно положен карбонизиран пласт върху разтопен метал?

Комисарят изглеждаше отвратен. Каза:

— Приказваш нелепости.

Бейли се обърна към вселенеца.

— Ще разрешите ли да бъде направена ексхумация на тялото, за да бъде изследвано, доктор Фастълф?

Фастълф се усмихна.

— При обикновени обстоятелства не бих се противопоставил, господин Бейли, но за съжаление ние не погребваме покойниците. Сред нас е прието кремирането.

— Много удобно — каза Бейли.

— Обяснете ми, господин Бейли — започна доктор Фастълф — как стигнахте до това необичайно заключение?

Бейли си помисли: „Не се предава. Ако му се отдаде възможност, ще замаже всичко.“ И отвърна:

— Не беше трудно. Да наподобим робот изисква повече, отколкото да си придадеш замръзнал вид на чертите и да водиш разговор с надути фрази. Бедата за вас, хората от Звездните светове, е, че сте прекалено свикнали с роботите. Стигнали сте дотам, че ги приемате почти за човешки същества. Станали сте слепи за

особеностите им. На Земята е по-различно. Имаме силно развит усет към роботите... На първо място, Р. Данийл е твърде типичен човек, за да е робот. Първото ми впечатление беше, че е вселенец. Голямо усилие ми струваше да се приспособя към изявлението му, че е робот. Естествено, причината за това беше, че той наистина е вселенец, а не робот.

Р. Данийл го прекъсна, без никакъв признак на притеснение, че толкова подробно го разискват като тема на разговора. Каза:

— Както ти обясних, колега Илия, създаден бях, за да заема временно място в човешкото общество. Приликата с човек е нарочно търсена.

— Дори дотам ли — попита Бейли, — че да си направят труда да наподобят изцяло такива части от тялото, които обикновено винаги са прикрити от облеклото? Дори дотам, че да наподобят органи, които при един робот нямат смислена функция?

Изведнъж Ендърби каза:

— Как разбра това?

Бейли почервеня.

— Нямахше как да не го забележа в... в мъжките кабинни.

Ендърби изглеждаше потресен. Фастълф каза:

— Положително ви е ясно, че за да бъде една прилика от полза, трябва да бъде пълна. За нашата цел половинчатостта е равна на нула.

Бейли рязко попита:

— Мога ли да запуша?

Три лули на ден щеше да бъде нелепа екстравагантност, но той бе понесен от бързия поток на безумието и се нуждаеше от успокоението на тютюна. В крайна сметка, отговаряше на вселенци. Щеше да натъпче лъжите им обратно в собствените им гърла. Фастълф каза:

— Съжалявам, но предпочитам да не пушите.

„Предпочитам“ бе изречено като заповед, Бейли усети това. Прибра обратно лулата, която вече бе обгърнал с длан — уверен, че автоматично ще получи разрешение.

„Естествено, че не — с горчивина си помисли той. — Ендърби не ме предупреди, защото самият той не пуши, но беше ясно от пръв поглед. Логично е. Те не пушат в стерилните си Звездни светове; не пият, нямат човешки пороци. Не е чудно, че са приели работи в

проклетото си... как го нарече Данийл?... С/Fe общество! Не е чудно, че Р. Данийл играе така добре ролята си. Те всички са станали повече или по-малко работи“. И каза:

— Точното подобие е само една измежду многото черти. Когато го водех у дома, едва не избухна бунт в моя квартал. (И посочи Р. Данийл. Не можеше да се насили да изговори нито неговото име, нито името на доктор Сартън.) Той предотврати нещастиято, като насочи бластера си към възбудената тълпа.

— Господи — възкликна бурно Ендърби, — според доклада точно ти...

— Зная, комисарю — прекъсна го Бейли. — Докладът бе направен по данни, дадени от мен. Не исках да ми бъде вписано в досието, че един робот е заплашвал да застреля с бластер жени и мъже.

— Не, не. Естествено — Ендърби явно бе ужасен. Наведе се напред, за да погледне нещо извън обсега на триизмерния приемател. Бейли отгатна какво. Комисарят проверяваше енергийния кабел, за да види дали връзката се подслушва.

— И смятате това за довод в своя полза? — попита Фастълф.

— Без съмнение. Първият закон на роботиката гласи, че роботът не може да навреди на човешко същество.

— Но Р. Данийл не е навредил никому.

— Вярно. В последствие той дори заяви, че не би стрелял в никакъв случай. Въпреки това, аз не съм чувал за робот, който да превъзмогне духа на Първия закон до степен, че да заплашва с бластер човек, дори ако няма намерение да стреля.

— Разбирам. Вие експерт по роботите ли сте, господин Бейли?

— Не, господине. Но съм завършил общ курс по роботика и позитронен анализ. Не съм съвсем невеж.

— Това е хубаво — с доволство каза Фастълф, — но разберете, че аз съм експерт по роботика и ви уверявам, че същността на разума у робота се съдържа в напълно буквалното тълкуване на общоприетото. Не признава наличието на дух в Първия закон, а само се придържа към правилата. При простите модели, с които разполагате на Земята, може би Първият закон е така претоварен с допълнителни осигуровки, че роботите наистина не са в състояние да заплашат човешко същество. Но един усъвършенствуван модел като Р. Данийл е съвсем друго нещо. Ако съм схванал положението правилно, заплахата от страна на Р.

Данийл е била необходима, за да се предотврати бунт. Следователно намерението не е било да се навреди на човешките същества. Той се е подчинявал на Първия закон, а не му се е противопоставял.

Бейли вътрешно потръпна, но външно запази пълно спокойствие. Щеше да стане трудно, ако се опиташе да участва при равни условия в играта на вселенеца. Каза:

— Можете да отхвърлите поотделно всеки довод, но като цяло те водят само до едно заключение. Снощи, когато обсъждахме така нареченото убийство, този лъжеробот заяви, че е бил превърнат в детектив, като в позитронната му схема са вложили нов мотив. Не за друго, представете си, а за справедливост.

— Гарантирам за това — каза Фастълф. — Включиха му го преди три дни под мое ръководство.

— Мотив за справедливост? Справедливостта, доктор Фастълф, е абстракция. Само човешки същества могат да употребят този термин.

— Ако разбирате така понятието „справедливост“, то е абстракция; ако кажете, че то представлява действие, когато всеки си получава заслуженото според схващанията за това кое е правилно или тем подобни, аз приемам довода ви, господин Бейли. Човешкото възприемане на абстракциите не може да бъде вложено в позитронен мозък на дадения етап на познание.

— Тогава вие... вие, като експерт по роботика, приемате твърдението ми?

— Разбира се. Въпросът е какво е имал предвид Р. Данийл, когато е употребил думата „справедливост“.

— В контекста на разговора ни той имаше предвид това, което подразбирате вие, аз или което и да е човешко същество, а не някой робот.

— Защо не помолите него, господин Бейли, да ви обясни понятието?

Бейли усети, че губи увереността си. Обърна се към Р. Данийл:

— Е?

— Да, Илия?

— Как ще го определиш?

— Справедливостта, Илия, е това, което съществува, когато всички закони се прилагат строго.

Фастълф кимна.

— Едно добро определение за робот, господин Бейли. Желанието да се прилагат строго законите беше вградено в Р. Данийл. „Справедливост“ за него е много конкретно понятие, тъй като се основава на строгото прилагане на законите, което от своя страна се основава на съществуващите специфични и точни закони. В него няма нищо абстрактно. Човешкото същество може да отличи факта, че въз основа на абстрактния морален кодекс някои закони могат да бъдат лоши и тяхното прилагане да е несправедливо. Какво би казал, Р. Данийл?

— „Несправедлив закон“ — отвърна с равен глас Р. Данийл — е противоречиво понятие.

— Противоречиво е за един робот, господин Бейли. Ето, разбирате, че не бива да смесвате справедливостта според вас и според Р. Данийл.

Бейли рязко се обърна към Р. Данийл и каза:

— Снощи излезе от апартамента.

Р. Данийл отвърна:

— Вярно е. Ако с това съм те притеснил, извини ме.

— Къде ходи?

— В мъжките кабинни.

За миг на Бейли му се стори, че се олюлява. Според него това беше верният отговор, но не очакваше, че така ще му отговори Р. Данийл. Усети, че увереността му се изпарява още повече, и все пак твърдо реши да се придържа към линията си. Комисарят гледаше, а скритите зад лещите очи се местеха от единия на другия. Бейли вече не можеше да се оттегли, независимо какви извъртания използваха срещу него. Трябваше да поддържа становището си. Каза:

— Когато стигнах до моя квартал, той настоя да влезе в кабините с мене. Предлогът му бе недомислен. През нощта излезе и отново е ходил там, както току-що си призна. Ако беше човек, бих казал, че е имал всичките основания и права да постъпи така. Очевидно е. Но за един робот такава отиване е безпредметно. Единственото заключение е, че той е човек.

Фастълф кимна. Не изглеждаше ни най-малко объркан. Каза:

— Твърде интересно. Най-добре да попитаме Р. Данийл какво го е накарало да отиде в кабините снощи.

Комисарят Ендърби се наведе напред.

— Моля ви, доктор Фастълф — измърмори той, — не е прилично да...

— Не се безпокойте, комисарю — прекъсна го Фастълф, а тънките му устни се изкривиха в някакво подобие на усмивка, но той не се усмихваше, — сигурен съм, че отговорът на Р. Данийл няма да засегне вашите чувства или чувствата на господин Бейли. Ще ни обясниш ли, Данийл?

Р. Данийл каза:

— Йези, съпругата на Илия, вчера излезе от апартамента приятелски настроена към мене. Напълно очевидно беше, че няма причина да ме смята за друго, освен за човек. Но като се завърна, вече знаеше, че съм робот. Явното заключение е, че извън апартамента се намираше източникът на тази информация. Излизаше, че бяха подслушали разговора ми с Илия. Това бе единственият начин тайната на истинската ми природа да стане всеобщо достояние... Илия ми каза, че жилището му е добре изолирано. И двамата говорехме тихо. Не бе възможно да се е чуло навън. Но фактът, че Илия е полицай, е известен. Ако в Града съществува достатъчно добра организация, предприела убиването на доктор Сартън, то те можеха да са осведомени, че Илия е натоварен с разследването на убийството. Тогаваше допустимо, вероятно и възможно да бяха пуснали подслушвателни лъчи. След като Илия и Йези си легнаха, претърсих доколкото можах апартамента, но не открих предавател. Това усложняваше нещата. Фокусираният двоен лъч може да свърши работа дори при отсъствието на предавател, но това изисква доста свършена апаратура. Като анализирах положението, стигнах до следното заключение: единственото място, където градският жител може да прави почти всичко, което си поиска, без да го смущават или разпитват, са Кабините. Там би могъл да включи дори двоен лъч. Обичаят за лична неприкосновеност в Кабините е много силен и другите мъже дори не биха го погледнали. Секционните кабинни са съвсем близо до апартамента на Илия, така че факторът разстояние отпада. Може да се използва модел с големината на куфар. Отидох в Кабините, за да проверя.

— И какво откри? — побърза да попита Бейли.

— Нищо, Илия. Никаква следа от двоен лъч.

Доктор Фастълф каза:

— Е, господин Бейли, това задоволява ли ви?

Но сега Бейли отново се чувствуваше сигурен. И отвърна:

— Донякъде ме задоволява, но прекалено много неща му пречат да бъде напълно убедително. Това, което той не знае е, че моята жена каза откъде и кога е получила тази информация. Узнала, че той е робот, малко след като излязла от къщи. При това този слух се носел вече часове. Следователно фактът, че той е робот, не е могъл да бъде разпространен посредством подслушване на разговора ни вечерта.

— Въпреки това — каза доктор Фастълф — според мене отиването му в Кабините снощи получи своето обяснение.

— Но се яви нещо, което не бе обяснено — разгорещено отвърна Бейли. — Къде, кога и как е изтекла информацията. По кой начин се е разпространил слухът, че в Града има вселенски робот? Доколкото ми е известно, само двама души знаеха за споразумението — комисарят Ендърби и аз, а ние не сме го казвали на никого. Комисарю, беше ли уведомен някой друг от отдела?

— Не — разтревожено каза Ендърби. — Дори кметът не знаеше. Знаехме ние двамата и доктор Фастълф.

— И той — добави Бейли, като сочеше.

— Аз ли? — попита Р. Данийл.

— Не е ли така?

— Бях с тебе непрекъснато, Илия.

— Не беше — извика освирепял Бейли. — Преди да отидем в апартамента, аз се бавих в Кабините половин час и повече. През това време двамата нямахме никакъв контакт. Точно тогава си се свързал с групата си в Града.

— С каква група? — попита Фастълф.

И като ехо, почти едновременно се чу от Ендърби:

— С каква група?

Бейли стана от стола и се обърна към триизмерния приемател:

— Комисарю, искам внимателно да ме изслушаш. И да ми кажеш дали накрая не се получава цялостна картина. Съобщава се за извършването на убийство и по любопитно съвпадение то става точно когато влизаш във Вселенското селище, за да отидеш на уговорена среща с убития. Показват ти трупа на нещо, което вероятно е човек, но много скоро се освобождават от него и вече не могат да го предоставят за подборно изследване. Вселенците настояват, че убийството е

извършено от земен жител, макар че единственият начин да защитят подобно обвинение е като твърдят, че убиецът е напуснал Ню Йорк и е прекосил полето до Вселенското селище сам и през нощта. Прекалено добре знаеш колко невероятно е това. После изпращат един лъжеробот в Града; всъщност направо настояват да го изпратят. Първата работа на робота е да заплаши тълпа човешки същества с бластер. Втората е да пусне слух, че в града има вселенски робот. Слухът е толкова точен, че както ми каза Йези, според него роботът сътрудничи на полицията. Това означава, че преди да мине много време ще стане известно, че бластерът е бил негов. Може би в този миг из полетата с дрожди и хидропонните заводи в Лонг Айланд вече се носи слухът, че роботът-убиец е на свобода

— Невъзможно, невъзможно! — простена Ендърби.

— Не, възможно е. Точно това става сега, комисарю. Не разбираш ли? В Града има заговор — добре, има, но той е организиран от Вселенското селище. Вселенците искат да имат възможност да съобщят за извършването на убийство. Те искат да има бунтове. Искат Вселенското селище да бъде нападнато. Колкото по-лошо става, толкова по-голямо произшествие ще се случи — а тогава вселенските ракети ще пристигнат и ще окупираат земните градове.

Фастълф кротко каза:

— При Бариерните бунтове преди двадесет и пет години имахме основание за това.

— Но тогава не бяхте готови, за разлика от сега. — Сърцето на Бейли лудешки туптеше.

— Приписвате ни един съвсем сложен заговор, господин Бейли. Ако искаме да окупираме Земята, има много по-лесен начин да го направим.

— А може и да няма, доктор Фастълф. Вашият така наречен робот ми събщи, че общественото мнение по отношение на Земята от страна на Звездните светове изобщо не може да се нарече единно. Струва ми се, че поне в този случай той казваше истината. Може би една явна окупация няма да се приеме добре от тях. Може би е абсолютно задължително да има някакво произшествие. Хубаво, потресаващо произшествие.

— Едно убийство, а? Така ли? И допускате, че е по-добре то да бъде скалъпено. Надявам се, че не бихте заявили, че с готовност бихме

убили един от нас, за да осигурим такова произшествие?!

— Направили сте робот като доктор Сартън, унищожили сте го с бластер и сте показали останките на комисаря Ендърби.

— При което — каза доктор Фастълф, — след като сме използвали Р. Данийл вместо доктор Сартън, би трябвало да използваме доктор Сартън, за да се представя като Р. Данийл при лъжливото разследване на лъжливото убийство.

— Точно така. Заявявам ви го в присъствието на свидетел, който не е тук тялом, поради което не можете да го унищожите, и който е с достатъчно висок пост, за да му повярва Градското правителство и дори Вашингтон. Ще бъдем подготвени, след като знаем какви са намеренията ви. Ако е необходимо, правителството ни ще докладва пряко на вашите хора и ще им разкрие точно как стоят нещата. Съмнявам се, че подобен вид междузвездно насилие ще получи одобрение.

Фастълф поклати глава.

— Но моля ви, господин Бейли, та вие действувате неразумно. Трябва да кажа, че схващанията ви са невероятни. Да допуснем съвсем спокойно, че Р. Данийл си е Р. Данийл. Да речем, че той наистина е робот. Не следва ли от това, че тялото, което е видял комисарят Ендърби, е наистина на доктор Сартън? Едва ли е разумно да се вярва, че е било на втори робот. Комисарят Ендърби наблюдава създаването на Р. Данийл и може да се закълне, че роботът беше един.

— Ако става въпрос за това — упорствуваше Бейли, — то комисарят не е експерт по роботика. Може да сте имали дузина такива роботи.

— Не се отклонявайте, господин Бейли. Ами ако излезе, че Р. Данийл не е подменен? Няма ли тогава цялата построена от вас версия да се срути? Няма ли да се лишите от каквото и да е основание да подкрепяте твърдението си за този свръхмелодраматичен и недостоверен междузвезден заговор, който според вас съществува?

— Но само ако е робот! А аз заявявам, че е човек.

— И все пак вие не сте разследвали този въпрос, господин Бейли — каза Фастълф. — За да се различи един робот, дори ако е съвсем хуманоиден, от човешко същество, няма нужда от сложни и недостоверни изводи, извлечени от дреболиите, които роботът казва или върши. Да речем, опитахте ли да убодете с игла Р. Данийл?

— Какво? — Бейли остана със зяпнала уста.

— Това е прост опит. Положително има и други, които са претенциозни. Кожата и косата му изглеждат истински, но опитахте ли да ги разгледате с подходяща увеличителна апаратура? Още нещо — той видимо диша, особено когато говори, но забелязахте ли, че дишането му е пресекливо, че може минути наред изобщо да не диша? Да бяхте взели за изследване издишан от него въздух, за да проверите съдържанието на въглеродния двуокис. Да бяхте се опитали да вземете от кръвта му за изследване. Или да му измерите пулса, или ударите на сърцето под дрехата му. Разбирате ли какво имам предвид, господин Бейли?

— Това са просто приказки — притеснено отвърна Бейли. — Опитват се да ме надхитрите. Можеше да направя всяко от споменатите неща, но допускате ли, че този лъжлив робот щеше да ми позволи да го доближа със спринцовка, слушалка или микроскоп?

— Естествено, че не. Разбирам ви — каза доктор Фастълф и едва забележимо даде знак на Р. Данийл.

Р. Данийл докосна маншета на дясната си ръка и диамагнитният шев се отвори по цялото си продължение. Оголи се гладък, мускулест и на външен вид изцяло човешки крайник. Късите, златисти косъмчета и по брой, и по разпределение бяха точно каквито се предполага да има един човек. Бейли каза:

— Е, и?

Р. Данийл ощипа възглавничката на средния си пръст с палеца и показалеца на лявата си ръка. Точно какви манипулации извърши, Бейли не можа да види. Обаче както материята на ръкава се бе разделила на две, когато се наруши диамагнитното поле, така и ръката се раздели на две. И там, под изкуствения пласт, наподобяваш, човешка плът, се показва скучната сивота на неръждаеми стоманени пръчки, жици и свързки.

— Искате ли да разгледате устройството на Р. Данийл поотблизо, господин Бейли? — любезно попита доктор Фастълф.

Бейли едва ли го чу, защото в ушите му бучеше, а върху му се сипеше внезапният, пронизителен и истеричен смях на комисаря.

9. РАЗЯСНЕНИЯТА НА ВСЕЛЕНЕЦА

Минутите минаваха, а бученето ставаше все по-силно и заглуши смеха. Куполата и всичко в нея се замъгли, замъгли се и чувството на Бейли за време. Накрая той усети, че седи все в същата поза, но не го напускаше усещането, че му се губи време. Комисарят бе изчезнал; триизмерният приемател бе помътнял и помръкнал, а до Бейли стоеше изправен Р. Данийл и разтриваше оголената му над лакътя ръка. Бейли забеляза под кожата мъничкото тъмно петънце на капсула. Докато го наблюдаваше, то потъна и се разтвори в клетъчната течност, от нея премина в потока на кръвта и съседните клетки, а от тях — във всички клетки на тялото.

Започна да схваща заобикалящата го действителност.

— По-добре ли си, колега Илия? — попита го Р. Данийл.

Бейли се чувствуваше по-добре. Дръпна ръката си и роботът не му попречи. Спусна ръкава и се огледа. Доктор Фастълф седеше на мястото си, а на дружелюбното му лице играеше лека усмивка. Бейли попита:

— Припаднах ли?

— В известен смисъл, да — отвърна доктор Фастълф. — Боя се, че бяхте извънредно потресен.

Бейли изведнъж съвсем ясно си припомни всичко. Сграбчи ръката на Р. Данийл, която беше най-близо до него и нетърпеливо запретна ръкава доколкото можа. Китката се оголи. Плътта на работа бе мека под пръстите му, но отдолу бе твърдо, и то повече отколкото ако имаше кости.

Р. Данийл се остави на детектива да го опипва. Бейли се втренчи в ръката — имаше ли едва видим шев по средата? Логично бе да има. Един робот, покрит със синтетична кожа, нарочно създаден с човешки вид, не можеше да бъде поправян по обичайния начин. Естествено, гръдната пластинка нямаше да може да се отвинтва. Черепът нямаше да се откача и да се измъква. Напротив — различните части от механизма на тялото сигурно се свързваха посредством

микромагнитни полета. При докосване на специални места ръката, главата или цялото тяло можеха да се разглобяват, а после да се съединяват отново при противоположно докосване. Бейли вдигна очи:

— Къде е комисарят? — измънка той, пламнал от унижение.

— Има неотложна работа — отвърна доктор Фастълф. — Боя се, че го подтикнах да се оттегли. Уверих го, че ще се погрижим за вас.

— Вече се погрижихте достатъчно добре, благодаря — мрачно каза Бейли. — Мисля, че нямаме повече работа.

И се изправи, а костите му тежаха от умора. Изведнъж се усети остарял. Прекалено стар, за да започва всичко отначало. Нямаше нужда да е ясновидец, за да прозре едно такова бъдеще.

Комисарят щеше да е донякъде уплашен, донякъде — вбесен. Щеше да стои пред Бейли кротко, като на всеки петнадесет секунди сваля и трие очилата си. С тих глас (Джулиъс Ендърби почти никога не крещеше) щеше старателно да му обясни, че вселенците са били жестоко оскърбени. „Не може да се разговаря така с тях, Ли. Те не понасят такива работи“ (Бейли сякаш чуваше гласа на Ендърби, представяше си го до най-малката извивка). „Нали те предупредих. Излишно е да ти обяснявам колко ни навреди. При това, имай предвид, че те разбирам. Разбирам какво се опитваше да направиш. Ако това бяха земни жители, друг въпрос. Щях да те благословя да рискуваш, да ги съсипеш. Но те са вселенци! Можеше да ме предупредиш, Ли. Можеше да се посъветваш с мен. Аз ги познавам. Познавам и зъбите им.“

И какво можеше да му отговори Бейли? Че точно Ендърби беше човекът, на когото нямаше как да каже. Че замисълът му бе изложен на прекалено голям риск, а Ендърби бе страшно предпазлив. Че именно Ендърби му бе посочил каква огромна заплаха се крие и в пълния провал, и в успеха, ако не е според очакванията. Че единственият начин да се спаси от декласификация беше да посочи Вселенското селище за виновно...

Ендърби щеше да каже: „Ще трябва да подготвя доклад за това, Ли. Последствията ще засегнат всякакви области. Познавам вселенците. Ще настояват да бъдеш отстранен от разследването и ще трябва да се съгласим. Ясно ти е, Ли, нали? Ще се опитам да облекча положението ти, можеш да разчиташ на мене. Ще те защитавам доколкото може, Ли.“

И Бейли знаеше, че нямаше да го излъже. Комисарят щеше да го защити, но само „доколкото може“, а не например дотам, че да вбеси още повече разярения кмет. Чуваше и гласа на кмета: „По дяволите, Ендърби, какво значи всичко това? Защо не се допита до мене? Кой управлява Града? Защо си позволил на един робот да дойде тук без мое разрешение? И какво, да му се не види, този Бейли...“

А стигнеше ли да се избира между бъдещето на Бейли в отдела и на самия комисар, какво изобщо можеше да очаква Бейли? Не намираще разумни доводи, за да укори Ендърби. Най-малкото, което можеше да очаква, бе понижение, а и това бе достатъчно лошо. Самият факт да си жив в днешно време в Града означаваше жалко съществуване, особено за напълно декласифицираните. А Бейли твърде добре познаваше жалкото съществуване. Повишаването в категория бе това, което осигуряваше дреболиите: по-удобно място тук, по-хубаво парче месо там, по-кратко време на опашка другаде. Философски настроеният разум едва ли би сметнал, че си струва труда, за да се постигат подобни неща.

Но колкото и философски да бе настроен човек, не би могъл безболезнено да се откаже от веднъж добитите привилегии. Там е работата.

Какво незначително удобство в апартамента е да се появи автоматичен умивалник, когато в продължение на цели тридесет години си изминавал послушно като машина пътя до Кабините. Колко неизползваемо е това дори като средство да докаже общественото ти „положение“, щом да се похвалиш с притежаването му се счита за върховна проява на лош вкус. Но ако се наложи да изключат умивалника, колко уничително и непоносимо ще ти бъде отново да ходиш за всичко до Кабините! Колко вълнуващо привлекателен ще стане за тебе споменът, когато си се бръснал в спалнята си! Как ще те изпълни с мисълта за изгубен разкош!

Модно беше съвременните политически писатели да се взират в миналото и самодоволно да отричат „фискализма“ на Средновековността, когато за основа на икономиката са служили парите. Те твърдяха, че е брутално да има конкурентна борба за съществуване. Не можело да се създаде едно истинско сложно общество, защото човек ставал „червив с пари“ само с големи усилия.

(Учените тълкуваха по различен начин думата „червив“, но по това, какво означава целият израз, бяха единодушни.)

Обратно — съвременната „урбанизация“ получаваше висока оценка като ефективна и напредничава.

Може и така да е. Имаше исторически романи — и в романтичната, и в сензуалистичната традиция, а според средновековниците „фискализъмът“ бе породил такива явления, като индивидуализма и инициативата.

Бейли не се нагърбваше да съди, но сега мъчително се чудеше дали едно време човекът бе водил такава тежка борба за „червивите пари“, както ги наричаха, или бе усещал по-силно липсата им от жителя на Града, който се бореше да запази дажбата си за неделната вечеря, състояща се от пилешка кълка — истинска кълка от току-що заклана птица.

Бейли си помисли: „Не става въпрос за мене, а за Йези и Бен“.

Гласът на доктор Фастълф прекъсна мислите му.

— Господин Бейли, чувате ли ме?

Бейли премигва.

— Да? — От колко ли време стоеше така глупаво, като истукан?

— Няма ли да седнете, господине? След като изложихте това, което имахте на ум, може би вече ще проявите интерес към някои филми, които заснехме на мястото на престъплението, както и от някои последвали го събития.

— Не, благодаря ви. Имам работа в Ню Йорк.

— Положително на първо място трябва да остане случаят с доктор Сартън.

— Аз съм на друго мнение. Предполагам, че вече са ме отстранили от разследването. — И изведнъж Бейли кипна. — По дяволите, щом можете да докажете, че Р. Данийл е робот, защо не го направихте веднага? Защо превърнахте всичко в такава комедия?

— Скъпи господин Бейли, бях много заинтригуван от вашите доводи. Колкото до отстраняването ви, съмнявам се. Преди комисарят да се оттегли, нарочно настоях да продължите работа. Вярвам, че ще постигнем съгласие.

Бейли седна, донякъде против волята си. И рязко попита:

— Защо?

Доктор Фастълф кръстоса крака и въздъхна:

— Господин Бейли, досега съм срещал два вида земни жители: бунтовници и политици. Вашият комисар ни върши работа, но той е политик. Казва ни това, което искаме да чуем. Той ни манипулира, ако разбирате смисъла на думата. А вие се появявате тук и смело ни обвинявате в чудовищни престъпления, като се опитвате да докажете правотата си. Това явление ме зарадва. Според мене развитието е обнадеждаващо.

— Доколко обнадеждаващо? — попита язвително Бейли.

— Достатъчно обнадеждаващо. Вие сте човек, с когото мога да бъда искрен. Снощи, господин Бейли, Р. Данийл ми докладва по таен стереоканал. Някои неща за вас много ме заинтересуваха. Например, стана дума какви книгофилми има в апартамента ви.

— По-точно?

— Много от тях са на исторически и археологически теми. Това предполага извода, че вие се интересувате от човешкото общество и знаете някои подробности от еволюцията му.

— Дори полицаят може да прекарва свободното си време с книгофилми, ако поиска.

— Естествено. Хареса ми какво сте си избрали за гледане. Това ще помогне на замислите ни. Най-напред искам да ви обясня, или поне да се опитам, колко са изолирани хората от Звездните светове. Живеем във Вселенското селище, не ходим в Града, можем да общуваме със земните жители само в строго определени случаи. Дишаме чист въздух, но когато го правим, си слагаме филтри. Седя пред вас с филтри на носа, ръкавици на ръцете и с твърдото решение да не ви доближавам повече от необходимото. А защо, смятате, е така?

— Няма смисъл да гадая — отвърна Бейли, а си помисли: „Нека той поприказва сега.“

— Ако гадаехте като някои от вашите хора, щяхте да кажете, че това е защото мразим жителите на Земята и отказваме да падаме толкова долу, че да позволим да ни засенчват. А верният отговор е съвсем очевиден: медицинският преглед, на който бяхте подложен, както и дезинфекционните процедури, не са въпрос на ритуал. Те са продиктувани от необходимост.

— Опасност от зараза ли?

— Да, зараза. Скъпи господин Бейли, някогашните колонизатори на Звездните светове се озовали на планети, където нямало никакви

земни бактерии и вируси. Естествено, те донесли някои от Земята, но били снабдени с последните медицински и микробиологични технически постижения. Трябвало да се справят с малка група микроорганизми, които нямат поле да виреят. Няколко комари, за да се разпространява маларията, няколко червеи, за да се пренася шистосоматозата. Причинителите на болести били заличени и симбиотичните бактерии можели да се размножават. Постепенно Звездните светове станали стерилни. Разбира се, с течение на времето законите за преселниците от Земята ставали все по-строги, защото все по-малко и по-малко било възможно за Звездните светове да допускат евентуалното внасяне на зараза.

— Вие никога ли не сте боледували, доктор Фастълф?

— От паразитоза — не, господин Бейли. Ние всички сме податливи на старчески заболявания, като атеросклерозата, например, но никога не съм „настивал“, както казвате вие. Едно простудно заболяване може да причини смъртта ми. Не съм си изградил никакъв имунитет. Ето, това е бедата за нас, вселенците. Преселниците в селището ни се излагат на сериозна опасност. Земята е пълна със заболявания, на които не можем да устоим, нямаме природна защита. Вие например носите бацилите на почти всички известни болести. Не го съзнавате, защото през по-голямата част от времето ги подтискате чрез антителата, които организъмът ви е създавал години наред. Докато аз нямам антитела. Още ли ви е чудно, че не ви доближавам? Повярвайте ми, господин Бейли, стоя настрани единствено от инстинкт за самосъхранение.

Бейли каза:

— Щом е така, защо този факт не стане достояние за земните жители? Имам предвид, че не сте гнусливи, а се предпазвате от истинска опасност за здравето ви.

Вселенецът поклати глава.

— Ние сме малко на брой, господин Бейли, а и без това не ни обичат, защото сме пришълци. Сами осигуряваме собствената си безопасност на основата на съмнителния престиж, че сме по-висша класа хора. Не можем да си позволим унижението да признаем, че ни е страх да се приближим до земните жители. Поне докато не се постигне по-добро разбирателство между вас и нас.

— При сегашното положение това няма да стане. Вашето предполагаемо превъзходство събужда у нас... у тях... омраза.

— Въпросът е сложен. Не мислете, че не го съзнаваме.

— Известно ли е това на комисаря?

— Не сме му го обяснявали направо, както го казах на вас. Но той сигурно се досеща. Много интелигентен човек е.

— Ако се е досетил, трябваше да ме уведоми — замислено изрече Бейли.

Доктор Фастълф учудено повдигна вежди.

— Ако го знаехте, нямаше да допуснете, че Р. Данийл не е робот, така ли?

Бейли леко сви рамене в знак, че темата е приключена. Но доктор Фастълф продължи:

— Разбирате, че това е истината. Като оставим настрана психологичните затруднения и ужасното въздействие, което имат върху нас шумът и тълпите, факт е, че влизането на някой от вселенците в Града е равно на смъртна присъда. Точно поради това доктор Сартън разработи проекта за хуманоидните роботи. Те са заместителите, които ще отидат сред земните жители вместо нас, ще...

— Зная. Р. Данийл ми го обясни.

— Но вие сте против, така ли?

— Вижте какво — отвърна Бейли, — след като разговаряме направо, нека да ви задам един въпрос съвсем просто. Защо изобщо сте дошли вие, вселенците, на Земята? Защо не ни оставите на мира?

Доктор Фастълф отговори с явно учудване:

— Вие доволен ли сте от живота на Земята?

— Караме някак.

— Да, но колко време още ще продължите? Населението ви непрекъснато се увеличава; наличните калории едва покриват нуждите и това изисква все по-големи и по-големи усилия. Земята е задънена улица, човече!

— Караме някак — упорито повтори Бейли.

— Карате едва-едва. Селище като Ню Йорк трябва да използва докрай усилията си, за да се снабдява с вода и да изхвърля отпадъците. Атомните централи работят с уран, който все по-трудно и по-трудно се доставя дори от други планети в системата, а необходимото количество не бива да намалява. Животът в Града всеки миг зависи от

постъпването на целулозна пулпа за ферментирането на дрождите и от минерали за хидропонните заводи. Въздухът трябва непрекъснато да се опреснява. В стотици отношения равновесието е леснонаруσιμο и с всяка измината година е все по-застрашено. Какво ще стане с Ню Йорк, ако огромният поток, който се влива и се оттича от него, пресекне дори за миг?

— Никога не се е случвало.

— Което не гарантира същото и в бъдеще. В първобитните времена единичните населени места практически са се поддържали сами, като са се снабдявали с продукти от близките ферми. Заплашвали са ги само внезапни бедствия: наводнения, епидемии или лоша реколта. С разрастването на средищата и технологическия напредък местните бедствия можели да бъдат преодолявани, като получавали помощ от далечни средища, но с цената на това, че още по-големи области ставали взаимно зависими. В Средновековността дори градовете под открито небе — и най-големите от тях — можели да преживеят от натрупани храни или най-различни неприкосновени запаси поне седмица. Когато Ню Йорк за пръв път получил статута на Град, разполагал с възможности да издържи със свои сили един ден. Сега не може да се справи и час. Бедствие, което е причинявало леко затруднение преди десет хиляди години, което е било смятано за сериозно само преди хиляда години, сега без съмнение ще бъде фатално.

Бейли неспокойно се размърда на стола.

— Не за пръв път чувам това. Средновековниците искат да се сложи край на Градовете. Искат да се върнем назад към земята и селското стопанство в природни условия. Това е безумие, не можем да го направим. Прекалено многобройни сме, а в историята се върви само напред, връщане няма. Естествено, ако не ограничаваха преселничеството в Звездните светове...

— Знаете, че трябва да бъде ограничавано.

— Тогава какво ни остава? А вие се включвате към изчерпан източник на енергия.

— А какво ще кажете за преселничество в нови светове? В Галактиката има стотици милиарди звезди. Изчислено е, че съществуват сто милиона планети, които са населяеми, или могат да станат такива.

— Това е смешно!

— Защо? — попита разпалено доктор Фастълф. — Защо подобно предложение да е смешно? В миналото земните жители са колонизирали планети. Над тридесет от петдесетте Звездни светове, включително родната ми Аврора, са били пряко колонизирани от земни жители. Нима колонизирането е станало невъзможно?

— Ами...

— Не можете да отговорите, нали? Нека ви подсказа, че е станало невъзможно поради това, че развитието на земната култура се е съсредоточило в Градовете. Преди появата им животът не е бил толкова специализиран и хората са могли да се откъсват, за да започнат всичко отначало в един необитаван звезден свят. Направили са го тридесет пъти. Но сега земните обитатели водят толкова изнежен утробен живот в затвора на стоманените си пещери, че са загубени завинаги. Вие, господин Бейли, дори не можете да повярвате, че градският жител е в състояние да прекоси полето, за да стигне до Вселенското селище. А да се прекоси Вселената до един нов свят сигурно ви се вижда неизказано по-невъзможно. Урбанизацията ще съсипе Земята, господине!

Бейли сърдито отвърна:

— Дори така да е! Какво ви засяга това? Проблемът си е наш. Ние ще му намерим решението. А не успеем ли, такъв път към ада пак ще си е само наш.

— По-добре собствен път към ада, отколкото чужд път към рая, така ли? Разбирам какво изпитвате. Не е приятно да слушаш проповеди от един странник. Но въпреки това бих искал и вашите хора да ни изнасят проповеди, защото и ние имаме проблем, съвсем аналогичен с вашия.

Бейли се усмихна накриво.

— Свръхнаселение ли?

— Казах аналогичен, а не идентичен. Нашият проблем е ниският прираст. Колко годишен смятате, че съм аз?

Земният жител се поколеба за миг, а после нарочно каза по-голямо число.

— Изглеждате ми на шестдесет.

— Сто и шестдесет трябваше да кажете.

— Какво?!

— По-точно, на следващия си рожден ден ще навърша сто шестдесет и три години. Не е поради друга изчислителна система. За единица мярка използвам стандартната земна година. Ако ми провърви, ако се грижа за себе си и най-вече ако не пипна някаква зараза на Земята, мога да живея още толкова. На Аврора има хора, които са прехвърлили триста и петдесет годишна възраст. И продължителността на живота непрекъснато се увеличава.

Бейли погледна Р. Данийл (който през цялото време на разговора слушаше безмълвно), сякаш за да получи потвърждение. И каза:

— Но как е възможно?

— В едно общество с нисък прираст е нужно да се съсредоточат изследванията в областта на геронтологията и процесите на стареенето. В свят като вашия увеличената продължителност на живота би била пагубна. Не бихте могли да си позволите последвалото от нея нарастване на населението. На Аврора има място за тристалетници. При това положение е естествено дългият живот да е два и три пъти по-скъп. Ако вие умрете сега, ще загубите вероятно четиридесет, а може и по-малко, години от живота си. Ако умра аз, ще изгубя сто и петдесет години, или повече. В култура като нашата най-важен е животът на индивида. Прирастът е нисък и увеличаването на населението строго се контролира. Поддържа се постоянно съотношение робот-човек, за да може индивидът да живее при най-големи удобства. Логично следва, че преди да позволим на развиващите се деца да достигнат зрелост, внимателно ги изследваме за телесни и умствени недостатъци.

Бейли го прекъсна:

— Искате да кажете, че ги убивате, ако...

— Ако не отговорят на изискванията. Съвсем безболезнено, уверявам ви. Това схващане ви шокира, така както ние се шокираме от неконтролираното размножаване на Земята.

— Контролират ни, доктор Фастълф. На всяко семейство разрешават определен брой деца.

Доктор Фастълф се усмихна пренебрежително.

— Определен брой каквито и да е деца, а не определен брой здрави деца. Въпреки това има твърде много незаконни раждания и населението се увеличава.

— Кой може да съди чии деца трябва да живеят?

— Това е доста сложно и не може да се каже с едно изречение. Някой ден ще поговорим по-подробно.

— Е, а къде е вашият проблем? Изглеждате доволен от обществото си.

— Обществото ни е устойчиво. Там е бедата. Прекалено устойчиво е.

Бейли каза:

— От нищо не сте доволни. Смятате, че нашата цивилизация е на ръба на пропастта, а вашата пък е твърде устойчива.

— Възможно е такова състояние. От два и половина века нито един от Звездните светове не е колонизирал нова планета. И в бъдеще няма такива изгледи. Ние, вселенците, живеем твърде дълго, за да си позволим рискове, и твърде удобно, за да си създаваме трудности.

— Нищо не мога да ви кажа, доктор Фастълф. Дошли сте на Земята. Рискувате да се разболееете.

— Да, рискувам. Но някои от нас, господин Бейли, смятат, че бъдещето на цялото човечество заслужава да се жертваш и да изгубиш един дълъг живот. За съжаление трябва да кажа, че твърде малко от нас мислят така.

— Добре. Стигнахме до същността. Как помага на това Вселенското селище?

— Като се опитваме да въведем използването на работи на Земята, правим всичко възможно, за да нарушим равновесието в икономиката ви.

— По този начин ли помагате? — Устните на Бейли се изкривиха. — Искате да кажете, че нарочно създавате все по-голяма група от негодни и декласифицирани хора?

— Не поради жестокост или грубост, повярвайте ми. Една група от негодни хора, както вие ги нарекохте, са ни необходими, за да послужи като ядро при колонизациите. Древната Америка е била открита от кораби с екипажи от затворници. Не разбирате ли, че утробата на градовете отхвърля негодния човек? Той няма какво да губи, а напусне ли Земята, ще завоюва цели светове.

— Обаче не става така.

— Да, не става — тъжно каза доктор Фастълф. — Нещо не е наред. Пречка е ненавистта на земните обитатели към роботите. А тъкмо тези работи могат да придружат човешките същества, да

премахнат трудностите при първоначалното приспособяване към необитаемите светове, да направят колонизацията истинска.

— А после — какво? Нови Звездни светове?

— Не. Звездните светове са били населени преди урбанизацията да се разпростре по Земята, преди Градовете. Новите колонии ще бъдат построени от хора, които са продукт на Градовете, и същевременно — на започващата С/Fe култура. Това ще бъде синтез, кръстосване. При сегашното положение в близко бъдеще земната структура ще се сгромоляса, Звездните светове бавно ще се изродят и ще загният не много след това, обаче новите колонии ще бъдат свежа и здрава струя, обединила най-доброто от двете култури. А отношението им към старите светове, включително и към Земята, може и на самите нас да донесе нов живот.

— Не зная какво да кажа. Изглежда ми неясно, доктор Фастълф.

— Да, това е мечта. Помислете си за нея. — И Вселенецът рязко стана на крака. — Прекарах с вас повече време, отколкото възнамерявах. В същност, повече време и отколкото разрешават медицинските наредби. Нали ще ме извините?

Бейли и Р. Данийл напуснаха купола. Отново върху тях се изсипа слънчева светлина, но някак по-жълта, падаща под друг ъгъл. Бейли малко се зачуди дали слънчевата светлина няма да изглежда различна в един нов свят. Може би нямаше да е толкова ярка, щеше да бъде по-мека. По-приемлива.

Нов свят ли? Грозният вселенец с щръкналите уши бе натъпкал мозъка му с причудливи образи. Дали някога лекарите на Аврора бяха гледали детето Фастълф и се бяха чудили да му позволят ли да достигне зрелост... Не беше ли той твърде грозен? Или критерият им изобщо не включваше външния вид? Кога грозотата може да се смята за недостатък и какви недостатъци...

Но щом слънчевата светлина изчезна и минаха през първата врата, която водеше към Кабините, стана му по-трудно да овладява обзелото го настроение. Бейли с раздражение поклати глава. Беше нелепо! Да насилват земните обитатели да се преселват, да създават ново общество. Що за глупост?! Каква в същност бе целта на вселенците?

Той се замисли, но не стигна до някакъв извод.

Патрулната кола бавно вървеше по транспортната алея. Навсякъде край Бейли кипеше живот. Усещаше приятната тежест на затопления от тялото бластер върху бедрото си. Шумът и пулсиращото съществуване на Града носеха същото приятно усещане на топлина.

Когато Града ги заобиколи отвсякъде, той за миг сбърчи нос от едва доловима остра воня. И с учудване си помисли: „Града мирише“. Помисли си и за двадесетте милиона човешки същества, натъпкани зад стоманените стени на голямата пещера, и за пръв път през живота си усети дъха им с ноздри, пречистени от въздуха на открито. Помисли си също: „Дали ще бъде различно в един нов свят? Ще има по-малко хора и повече въздух... по-чист въздух“. Но следобедният тътен на Града ги обгърна, вонята намаля и изчезна, а той леко се засрами от себе си.

Бавно придърпа кормилния лост и пусна по-голямо количество лъчиста енергия. Патрулната кола рязко увеличи скоростта по празното наклонено шосе.

— Данийл... — започна той.

— Да, Илия?

— Защо доктор Фастълф ми каза всички тези неща?

— Струва ми се, че най-вероятно защото искаше да ти внуши колко важно е разследването. Събрали сме се не само за да разкрием едно убийство, а за да спасим Вселенското селище, а с него — и бъдещето на човечеството.

Бейли сухо каза:

— Мисля, че по-добре щеше да направи, ако ме бе завел на местопрестъплението и бях разпитал хората, открили трупа.

— Съмнявам се, че щеше да добавиш нещо, Илия. Изчерпахме всичко.

— Дали? Нищо не сте намерили. Никаква улика. Никой не е заподозрян.

— Прав си. Отговорът се крие в Града. Но ако трябва да бъдем точни, подозираме един човек.

— Какво? И не си ми го казал досега?!

— Не смятах, че е необходимо, Илия. Нима не е очевидно за тебе, че автоматично се явява един заподозрян?

— Кой? По дяволите, кой?

— Единственият земен жител, който е бил на местопрестъплението. Комисарят Джулиъс Ендърби.

10. СЛЕДОБЕДЪТ НА ЕДИН ДЕТЕКТИВ

Патрулната кола рязко сви встрани и спря до безличната бетонна стена на шосето. Когато жуженето на мотора ѝ замря, потънаха в безжизнена, глуха тишина.

Бейли погледна работа до себе си и каза с неуместно слаб глас:
— Какво?

Мина дълго време в очакване на отговор. Мълчанието се наруши от лек ритмичен шум, който, без много да се увеличава, стигна до някаква връхна точка и постепенно заглъхна. Беше друга патрулна кола, която профуча недалече по някаква неизвестна задача, може би на миля от тях. А може би беше пожарна машина, тръгнала на среща с огъня.

Някъде в съзнанието на Бейли се въртеше мисълта, че едва ли има вече човек, който да знае всички шосета, нагънати в търбуха на Ню Йорк. Нямаше време през деня или нощта, когато цялата транспортна мрежа да бъде напълно празна, но въпреки това сигурно имаше единични пътища, по които от години не бяха минавали хора. Внезапно, с изумителна яснота, Бейли си припомни една история, която бе гледал като дете. В нея се разказваше за шосетата на Лондон; започваше доста меко — с убийство. Убиецът бягаше към предварително набелязано скривалище в изоставената част на едно шосе, където единствената промяна от век насам бяха следите от собствените му стъпки в праха. В тази безлюдна дупка можеше да изчака всякаква заплаха, докато престанат да го търсят. На едно място обаче зави погрешно и в тишината и усамотението на лъкатушещите преходи изрече безумна и светотатствена клетва — че независимо от Светата троица и всички светии, ще стигне до своето убежище. Но оттам нататък всяка посока, в която тръгваше, бе погрешна. Скиташе се по безкрайния лабиринт от сектора Брайтън по канала до Норидж и от Ковънтри до Кентърбъри. Луташе се из бездънните подземия на Града, на име Лондон, който се простираше от край до край върху югоизточната част на средновековна Англия. Дрехите му станаха на

парцали, обувките му се изпокъсаха, силите го напуснаха, но не съвсем. Беше уморен до смърт, но не можеше да спре. Можеше само да върви все напред и напред, все в погрешна посока. Понякога чуваше звука от минаващи коли, но те винаги се движеха по съседния коридор, и колкото и бързо да изтичваше (защото вече бе готов да се предаде), стигнеше ли до коридора, там вече нямаше нищо. Понякога далече пред себе си виждаше изход, по който можеше да стигне до живота в Града, до въздуха, но колкото повече приближаваше, толкова по-далеч блещукаше изходът, докато не завиеше — и тогава го изгубваше от погледа си. Понякога лондончани, слезли по работа в подземията, виждаха някакъв мъгляв силует безмълвно да върви куцешком към тях, вдигнал полупрозрачната си ръка, с отворена уста, от която не излиза звук. Но както се приближаваше, видението се разтваряше и изчезваше.

Това бе история, загубила чертите на художествената измислица и прекрачила в царството на фолклора. „Скитника лондончанин“ бе израз, станал известен в целия свят.

В дълбините на Ню Йорк Бейли си спомни точно тази история и притеснено се размърда.

Р. Данийл се обади, а на гласа му отвърна леко ехо. Каза:

— Може някой да ни чуе.

— Тук долу? Изключено. Е, каква е ролята на комисаря в случая?

— Той е бил на местопрестъплението, Илия. Жител на Града е. Неизбежно беше да е заподозрян.

— Беше? Вече не го ли подозирате?

— Не. Лесно се доказва, че е невинен. Най-напред, не е разполагал с бластер. Нямамо е начин. Влязъл е във Вселенското селище както е прието, това е съвсем сигурно; а ти знаеш, че бластерите задължително се оставят.

— Между другото, намерено ли е изобщо оръжието, с което е извършено убийството?

— Не, Илия. Проверен е бил всеки бластер във Вселенското селище — от никой не е бил даван изстрел седмици наред. Заключение от радиационните камери беше категорично.

— Значи убиецът, който и да е той, толкова добре е скрил оръжието, че...

— Няма къде да бъде скрито във Вселенското селище. Претърсихме навсякъде.

Бейли припряно каза:

— Обмислям всички възможности. Или е било скрито, или е било изнесено от убиеца, когато си е отишъл.

— Точно така.

— И ако се съгласите с втората възможност, комисарят ще бъде чист.

— Да. Като предпазна мярка, направихме му цереброанализа.

— Какво?

— „Цереброанализа“ означава, че изследвахме магнитните полета на живите мозъчни клетки.

— О — без всякакво въодушевление каза Бейли. — И какво ви дава това?

— Дава ни сведения за състоянието на темперамента и емоциите на индивида. В случая с комисаря Ендърби, научихме, че той не е способен да убие доктор Сартън. Напълно неспособен е.

— Да — съгласи се Бейли. — Не е този тип. Можех да ви го кажа.

— По-добре е да имаме обективна информация. Естествено, всички вселенци доброволно се подложиха на цереброанализа.

— И всички се оказаха чисти, предполагам.

— Без съмнение. Ето откъде знаем, че убиецът трябва да е жител на Града.

— Е, тогава единственото, което ни остава да направим, е да подложим целия Град на хитрото ви изследване.

— Не е изгодно, Илия. Може да излезе, че нагласата на милиони жители допуска да са извършили убийството.

— Милиони — изсумтя Бейли, като си помисли за тълпите отпреди толкова време, които крещяха против мръсните вселенци, както и за заплашително разлялата се тълпа пред магазина за обувки снощи. И си каза: „Горкият Джулиъс! Заподозрян!“ Припомни си гласа на комисаря, когато описваше мига след като бяха открили тялото: „Зверски жестоко, зверски жестоко!“ Не е чудно, че е бил толкова потресен и объркан, че си е счупил очилата. Не е чудно, че не желаше да се завръща във Вселенското селище.

Горкият Джулиъс! Човекът, който „манипулираше“ вселенците. Човекът, чиято най-голяма заслуга към Града се криеше в способността му да се споразумява с тях. Колко ли бе допринесло това за бързото му издигане?

Не е чудно, че комисарят възложи случая на Бейли. На стария, предан, дискретен Бейли. На приятелчето от колежа! Щеше да си мълчи, ако научеше за тази малка подробност. Бейли се зачуди как ли правеха cerebroанализата. Представи си огромни електроди, старателни писци, които се плъзгат по разграфена хартия, автоматични лостчета, които прещракват сегиз-тогиз.

Клетият Джулиъс! Ако бе обзет от такива отвратителни мисли, каквито с право можеха да му хрумнат, сигурно вече виждаше края на кариерата си и заповедта за уволнение, която щеше да бъде принуден да му връчи кметът.

Патрулната кола плавно се спусна към долните етажи на Градския съвет.

Когато Бейли седна отново на бюрото си, беше 14:30 часът. Комисарят се намираше извън сградата. Ухиленият Р. Сами не знаеше къде е отишъл.

Известно време Бейли стоя, потънал в мисли. Фактът, че бе гладен, се изплъзваше от съзнанието му.

В 15:20 Р. Сами дойде до бюрото му и го уведоми:

— Комисарят се върна, Ли.

— Благодаря — каза Бейли.

За пръв път гласът на Р. Сами не го ядоса. В крайна сметка, Р. Сами бе нещо като роднина на Р. Данийл, а Р. Данийл явно не бе човек — или, по-скоро, нещо — което да те ядоса. Бейли се чудеше какво ли щеше да бъде на някоя нова планета, където хора и роботи щяха да живеят на равни начала в една градска култура. Размишляваше върху това положение без всякакво вълнение.

Когато Бейли влезе, комисарят преглеждаше някакви документи, като от време на време спираше, за да си прави бележки. Каза:

— Доста се изсили във Вселенското селище.

Споменът за това замая Бейли. Пререканията с Фастълф... На удълженото му лице се изписа печално разочарование.

— Признавам, че се изсилих, комисарю. Съжалявам.

Ендърби го погледна. Очите зад очилата гледаха умно. През последните тридесет часа приличаше на себе си повече от всякога. Каза:

— Не е от значение. Фастълф явно не се обиди, затова нека го забравим. От вселенците може да се очаква всичко. Не заслужаваш така да ти провърви, Ли. Следващият път се посъветвай с мене, преди да се правиш на етеровизионен герой.

Бейли кимна. Голям товар се смъкна от плещите му. Бе предприел сензационен ход, но безрезултатно. Е, добре. Учудваше се, че го посреща толкова спокойно, но така беше. Каза:

— Виж какво, комисарю. Искам да ми дадете апартамент за двама души, където да бъдем с Р. Данийл. Нямам намерение да го водя у дома тази вечер.

— Това пък защо?

— Разпространил се е слух, че е робот. Нали помниш? Може и нищо да не се случи, но ако избухне бунт, не бих искал семейството ми да попадне в центъра му.

— Глупости, Ли. Направих проверка. Няма такъв слух в Града.

— Йези бе научила отнякъде, комисарю.

— Е, най-малкото не е умишлено пуснат слух. Няма страшно. Още щом се изключи триизмерният разговор от дома на Фастълф, се заех да го проверя. Затова се оттеглих. Естествено, трябваше да разследвам случая, и то незабавно. Както и да е — това са докладите. Можеш да се увериш сам. Ето докладът на Дорис Гилъд. Обиколила е дузина Женски кабинни в различни части на Града. Познаваш Дорис. Способно момиче. Нищо не е забелязала. Нищо, никъде.

— Тогава как е чула Йези слуха, комисарю?

— Има обяснение за това. Р. Данийл се е издал в магазина за обувки. Наистина ли извади бластер, Ли, или ти малко преувеличаваше?

— Наистина. И дори го насочи.

Комисарят Ендърби поклати глава.

— Така. Значи някой го е познал. Искам да кажа, познал е, че е робот.

— Почакай — възмутено го прекъсна Бейли. — Не се познава, че е робот.

— Защо?

— Ти позна ли? Аз не можах.

— Доказва ли нещо това? Та ние не сме експерти. Да предположим, че в тълпата е имало някой техник от фабриките за работи в Уестчестър. Професионалист. Човек, който цял живот е конструирал и създавал работи. Той забелязва нещо необичайно в Р. Данийл. Може би в начина, по който говори или се държи. Замисля се. Може би казва на жена си. Тя казва на свои приятелки. После слухът замира. Прекалено фантастичен е. Не му вярват. Но Йези вече го е чула.

— Може би — със съмнение в гласа каза Бейли. — Независимо от това, би ли се разпоредил за стая за двама?

Комисарят сви рамене и вдигна вътрешния телефон. След малко каза:

— Имат само в квартал Р-27. Не е много приятно място.

— Става — каза Бейли.

— А мога ли да знам къде е сега Р. Данийл?

— В архива ни. Опитва се да събере информация за пропагандатори на Средновековността.

— Господи, та те са милиони.

— Зная, но това му доставя удоволствие.

Бейли почти бе стигнал до вратата, когато нещо сякаш го накара да се обърне:

— Комисарю, говорил ли ти е някога доктор Сартън за вселенската програма? По-точно, за въвеждането на С/Fe културата?

— Как го каза?

— За въвеждането на роботите.

— Споменава ми е. — В гласа на комисаря не прозвуча никакъв особен интерес.

— А обяснявал ли ти е каква е гледната точка на Вселенското селище?

— О, да се подобри здравословното състояние и да се повиши жизненият стандарт. Дежурните приказки; никакво впечатление не ми направи. Е, съгласяхах се с него. Кимах и така нататък. Какво ми оставаше? Въпросът е да се нагаждаш към тях и да се надяваш, че ще ограничат идеите си в пределите на разумното. Може би някой ден...

Бейли почака, но Ендърби не додаде какво може да стане някой ден. Тогава Бейли каза:

— А споменавал ли ти е нещо за преселничество?

— За преселничество? Никога. Да пуснеш земен жител в някой звезден свят е все едно да намериш диамантен астероид на пръстените на Сатурн.

— Имам предвид преселничеството в нови светове.

Но вместо отговор, комисарят просто втренчи в него невярващ поглед. За миг Бейли премисли, после внезапно и направо го попита:

— А какво е cerebroанализа, комисарю? Чувал ли си?

Дори мускулче не потрепна на закръгленото лице на Ендърби, дори с очи не мигна. Отговори с равен глас:

— Не, а какво значи то?

— Нищо. Просто ми се върти в ума.

Излезе от кабинета и продължи да мисли на бюрото си. Положително не беше възможно комисарят да е чак толкова добър актьор. Е, значи...

В 16:05 Бейли позвъни на Йези и каза, че няма да спи в къщи тази нощ, както и известно време занапред. Доста трудно успя да се измъкне от въпросите ѝ.

— Ли, да не се е случила беда? Да не те заплашва опасност?

Полицаят винаги донякъде е заплашван от беда, обясни ѝ той небрежно. Но това не я задоволи.

— Къде ще преспиш?

Той не ѝ отговори. Само каза:

— Ако се почувствуваш самотна довечера, иди при майка си.

И рязко прекъсна разговора, което може би бе най-доброто.

В 16:20 се обади във Вашингтон. Доста време му отне, докато се свърза с нужния човек, и почти толкова време му трябваше, за да го убеди, че следващия ден трябва да предприеме пътуване по въздуха до Ню Йорк.

В 16:40 вече бе успял.

В 16:55 си тръгна комисарят — мина край него с неуверена усмивка на лицето. Дневната смяна напусна вкупом. По-малочисленото население, което пълнеше кабинетите вечер и нощем, заприижда. Поздравяваха го с учудени възгласи.

До бюрото му се приближи Р. Данийл, понесъл топ листа.

— Какво е това? — попита Бейли.

— Списъкът на мъжете и жените, които вероятно членуват в организацията на средновековниците.

— Колко души има в списъка?

— Над един милион. Нося само част.

— Нима смяташ да ги проверяваш подред, Данийл?

— Това очевидно няма да бъде практично, Илия.

— Виж какво, Данийл — всички земни жители са средновековници в един или в друг смисъл. И комисарят, и Йези, и аз. Та погледни неговите... (без малко да каже „очила“, но си спомни, че земните жители трябва да се подкрепят и че обликът на комисаря трябва да се защитава както в преносния, така и в буквалния смисъл) — украшения за очите — завърши той нелепо.

— Да — каза Р. Данийл. — Забелязах ги, но ми се стори нетактично да ги споменавам. Не съм виждал такива украшения на други градски жители.

— Те са много старомодни.

— Служат ли за нещо?

Бейли рязко го прекъсна:

— Как направи списъка?

— Изготви го една машина. Операторът само я настройва на определен вид провинения, а тя самичка върши останалото. Поръчката ми беше да прегледа всички случаи с нарушаване на обществения ред през последните двадесет и пет години, в които е имало работи. Друга машина прегледа нюйоркските вестници за същия период, за да извади имената на хората, дали не благосклонни изявления по адрес на работи и звездни жители. Изумително много може да се направи за три часа. Машината дори изхвърли от списъка имената на вече починалите хора.

— Изумен ли си? Нима нямате компютри в Звездните светове?

— О, и то най-различни, много усъвършенствувани. Но нямаме толкова солидни и сложни машини. Разбира се, не бива да се забравя, че дори в най-големите звездни светове населението едва достига броя на жителите в някой ваш Град, затова не са нужни толкова сложни операции.

Бейли каза:

— Ходил ли си някога на Аврора?

— Не — отвърна Р. Данийл. — Сглобиха ме тук, на Земята.

— Тогава откъде знаеш за компютрите в Звездните светове?

— Но това е очевидно, колега Илия. Данните, с които разполагам, бяха прехвърлени от съзнанието на доктор Сартън. Може да не се съмняваш, че изобилствуват с конкретни сведения за Звездните светове.

— Ясно. А ти храниш ли се, Данийл?

— Захранвам се с ядрена енергия. Мислех, че го знаеш.

— Зная го. Но не те попитах дали имаш нужда да се захранваш, а дали можеш да ядеш. Дали можеш да слагаш храна в устата си, да я дъвчеш и да я гълташ. Струва ми се, че това е важно условие да бъдеш възприеман като човек.

— Разбирам какво имаш предвид. Да, мога да извършвам механичните действия — да дъвча и да преглъщам. Капацитетът ми, естествено, е съвсем ограничен, а след това рано или късно трябва да освободя смятаната храна от така наречения ми стомах.

— Добре. Можеш да я изхвърлиш обратно — или каквото и да правиш друго — без много шум в стаята ни довечера. Работата е там, че съм гладен. По дяволите, пропуснах обета, а искам да бъдеш с мене, когато се храня. Не би могъл да седиш и да не ядеш, без да привличаш вниманието. Щом казваш, че можеш да се храниш, това ми стига. Да вървим!

Кварталните столови бяха едни и същи в целия град. Нещо повече — Бейли беше ходил по работа във Вашингтон, Торонто, Лос Анжелос, Лондон и Будапеща, и там те се оказаха същите. Може би през Средновековието, когато езиците са били различни, и храната се е различавала. Но в днешно време продуктите, направени от дрожди, бяха еднакви от Шанхай до Ташкент, и от Уинипег до Буенос Айрес; английският може би не беше вече „езикът на Шекспир“, а една получила се в крайна сметка смесица, която се използваше на всички континенти, а с леки изменения, и на Звездните светове.

Но като се оставеха настрана езикът и храната, имаше и по-дълбоки прилики. Винаги се носеше особена миризма — неопределена, но крайно характерна за „столовите“. Хората чакаха на тройна опашка, която се придвижваше бавно, смесваше се на входа и отново се разделяше на лява, дясна и средна част. Чуваше се глъч от приказките и движенията им, както и по-резкият шум от дрънченето на пластмасовите съдове. Блестеше силно излъсканата имитация на

дърво, светлините се отразяваха в стъклото, масите бяха дълги, а из въздуха едва доловимо се носеше пара.

Бейли пристъпи малко напред, когато опашката се придвижи (колкото и да удължаваха часовете за хранене, неизбежно беше да не чакаш поне десет минути), и попита Р. Данийл, обзет от внезапно любопитство:

— Можеш ли да се усмихваш?

Р. Данийл, който втренчено и безизразно разглеждаше вътрешността на столовата, каза:

— Извинявай, не те разбрах, колега Илия.

— Просто се чудех, Данийл. Можеш ли да се усмихваш? — повтори той въпроса си шепнешком.

Р. Данийл се усмихна. Ефектът беше внезапен и изумителен. Устните му се дръпнаха, кожата в ъгълчетата се нагъна. Но се усмихваше само устата. Останалата част от лицето на робота бе неподвижна. Бейли поклати глава:

— Не си прави труда, Данийл. Нищо не излиза.

Стигнаха входа. Хората един след друг пъхаха металните жетони в съответния улей, след което се чуваше прещракване.

Някой беше изчислил, че в една добре организирана столова могат да влизат двеста души на минута, като картончетата им бъдат прегледани, за да се провери дали са за тази столова, каква храна им се полага и точно каква дажба. Беше изчислено също колко дълга трябва да бъде опашката, за да има максимална ефективност, и колко време се губи, ако някой се нуждае от специално обслужване.

Следователно винаги се приемаше като нещастие, ако човек нарушете плавното прещракване, като пристъпеше към индивидуалното гише, както направиха Бейли и Р. Данийл, за да представят специалните си разрешения на дежурния служител. Йези, с познанията си на помощник-диетолог, го беше обяснила на Бейли:

— Всичко се обърква — каза тя. — Променят се данните за консумацията, както и предварителните изчисления. Налагат се специални проверки. Трябва да се сравняват получените жетони с всички квартални кухни, за да се установи дали равновесието не се нарушава прекалено рязко, нали разбираш. Всяка седмица се изготвя определен отчетен лист. Ако се случи нещо да наруши установения ред и бройките се окажат по-големи, винаги ти си виновният. Никога не е

виновна градската управа, която издава специални разрешителни за щяло и не щяло. Естествено. И когато се наложи да обявим, че за дадено ядене няма свободен избор, хората на опашката вдигат голяма врява. Винаги са виновни служителите зад щанда...

Бейли знаеше всичко това до най-малки подробности, затова напълно разбра недружелюбния и отровен поглед, който му хвърли жената от гишетото. Тя припряно записа някои данни: квартална столова, професия, причина за ползуване на друга столова („по служба“ — много досадна причина наистина, но съвсем неоспорима). После с уверени движения на пръстите сгъна листчето и го пхна в улея. Компютърът го глътна, сдъвка съдържанието и смели информацията.

Жената погледна към Р. Данийл. Бейли си позволи да я уведоми за най-лошото.

— Приятелят ми не е жител на Града.

Жената изглеждаше окончателно вбесена. Каза:

— Моля, местожителството.

Бейли отново пое топката вместо Р. Данийл.

— Всичко е за сметка на полицейския отдел. Не са нужни подробности. Служебна задача.

Жената рязко посегна, свали куп метални картончета и попълни необходимите данни със светлочувствителен шифър, като сръчно натискаше с два пръста на дясната си ръка. Попита:

— Колко време ще се храните тук?

— До второ разпореждане — отговори Бейли.

— Натиснете с пръсти тук — каза тя, като обърна информационната бланка.

Бейли изпита леко угризение, когато фините пръсти на Р. Данийл с блестящи нокти натиснаха картончето. Дано не бяха забравили да му сложат отпечатъци.

Жената взе бланката и я пхна във всеядната машина до себе си. Машината не изплю нищо и Бейли си отдъхна. След това тя им даде малки метални жетони, червени на цвят, което означаваше „временно“. И каза:

— Без свободен избор. Тази седмица нямаме излишъци. Заемете места Г-Д.

Р. Данийл каза:

— Колега Илия, бях с впечатлението, че повечето ваши хора редовно се хранят в такива столови.

— Така е. Естествено, доста е неприятно да бъдеш в чужда столова. Не срещаш никакви познати. А в квартала ти е съвсем друго. Имаш си постоянно място. Особено когато си млад, времето за хранене е светъл миг от деня.

И Бейли се усмихна на мимолетния спомен.

Маса Г-Д явно бе за случайно отбиващи се хора. Заелите вече местата си се взираха неловко в чиниите си и не разговаряха помежду си. Крадешком поглеждаха със завист тълпите смеещи се хора на другите маси.

„Никой не се чувствава по-неудобно — помисли си Бейли — от човека, който се храни в чужда столова“. Старата поговорка гласеше, че колкото и скромна да е, кварталната столова си остава най-хубава. Дори храната ти изглежда по-вкусна, колкото и много химици да се закълнат, че не се различава от храната в Йоханесбург.

Бейли седна на табуретката, а Р. Данийл — до него.

— Нямаме право на избор — каза той, като махна с ръка, — затова просто натисни бутона и чакай.

Минаха две минути. На повърхността на масата се отмести един кръг, а друг кръг се вдигна нагоре.

— Картофено пюре, синтелешки сос и компот от кайсии. Е, няма значение — каза Бейли.

Във вдлъбнатината точно до ниската преграда в средата на масата се появиха вилица и две филии пълноценен хляб от дрожди.

Р. Данийл каза тихо:

— Можеш да си вземеш от моето ядене, ако искаш.

За миг Бейли изпита възмущение. После се сети и измърмори:

— Това е неприлично, Данийл. Хайде, яж.

И се зае старателно с храната, но без да се чувствава спокоен, за да изпита истинска наслада. Незабелязано хвърляше поглед към Р. Данийл. Роботът мърдаше челюсти с отмерени движения. Прекалено отмерени. Не изглеждаше съвсем естествено.

Интересно! Сега, след като Бейли знаеше със сигурност, че Р. Данийл наистина е робот, ясно забелязваше всякакви дреболии. Например, когато гълташе, адамовата му ябълка не се местеше.

И въпреки всичко, тези неща не му пречеха. Дали вече не беше свикнал с това създание? Да речем, че хората започнеха всичко отначало в един нов свят (тази мисъл бе заседнала в главата му, откакто му я подхвърли доктор Фастълф); да речем, че самият Бейли напусна Земята — щеше ли да свикне да работи и да живее редом с роботи? А защо не? Вселенците го бяха постигнали.

Р. Данийл каза:

— Илия, неприлично ли е да наблюдаваш човек, когато се храни?

— Ако имаш предвид да го гледаш втренчено, да. Съвсем логично е, нали? Човек има право на личен живот. Обикновените разговори са в реда на нещата, но не бива да се заяпваш в някого, когато преглъща.

— Разбирам. Защо тогава преброих осем души, които ни наблюдават внимателно, съвсем внимателно?

Бейли остави вилицата. Огледа се, сякаш търсеше къде е оставена солта.

— Не забелязвам нищо необичайно.

Но го каза, без да е убеден. Тълпата хранещи се хора му се виждаше неразличима еднородна маса. И когато Р. Данийл го погледна с безизразните си кафяви очи, Бейли с неохота си спомни, че го гледат не очи, а локатори, способни да улавят с фотографска точност за броени секунди цялата гледка.

— Не се лъжа — каза спокойно Р. Данийл.

— Е, и какво? Държат се невъзпитано, без това да доказва нещо.

— Не зная, Илия, но дали е съвпадение, че шестима от тях бяха в тълпата пред магазина за обувки снощи?

11. БЯГСТВО ПО ЕСКАЛАТОРИТЕ

Бейли инстинктивно стисна здраво вилицата.

— Сигурен ли си? — машинално попита той и като го каза, усети колко безполезен е въпросът му. Човек не пита компютъра дали е сигурен в отговора, който е изплюл, дори ако това е компютър с ръце и крака. Р. Данийл отвърна:

— Напълно.

— Близко ли са до нас?

— Не съвсем. Разпръснати са из залата.

— Добре тогава. — И Бейли се зае отново с яденето си, като механично движеше вилицата. Зад смръщеното изражение на продълговатото му лице мозъкът му ожесточено работеше.

Ами, ако предположим, че произшествието снощи е било организирано от група настроени против роботите фанатици, че не е било спонтанно недоволство, както изглеждаше? В такава група като нищо можеше да има и хора, които са изучавали роботите със старание, породено от коренното несъгласие с тях. Може би някой бе разпознал Р. Данийл. (Комисарят в известен смисъл бе намекнал за такава възможност. Дявол да го вземе, този човек бе учудващо проникателен.)

Логично беше да е станало така. При положение, че не бяха успели да предприемат действия като организирана група в последния миг снощи, нищо не можеше да им попречи да правят планове за бъдещето. Щом са могли да разпознаят робот като Р. Данийл, положително са схванали, че самият Бейли е полицай. Полицай, който е в необичайната компания на хуманоиден робот, по всяка вероятност представлява интерес за организацията. (Бейли си припомняше с мъдро проникновение и мислите му течаха леко и логично).

От това следваше, че ако те наблюдаваха Градския съвет (или дори ако имаха шпиони в самия съвет), нямаше начин не след дълго да обърнат внимание на Бейли или на Р. Данийл, или на двамата заедно. Нищо чудно, че бяха постигнали това за по-малко от двадесет и четири

часа. Можеха да го направят и за по-кратко време, ако Бейли не бе прекарал деня във Вселенското селище и по шосетата.

Р. Данийл приключи с храненето. Седеше и кротко чакаше, положил свършените си ръце на края на масата.

— Не е ли по-добре да предприемем нещо? — попита той.

— Тук, в столовата, сме в безопасност — каза Бейли. — Остави тази работа на мене. Моля те.

Бейли се огледа предпазливо и сякаш за пръв път видя столовата. Хора! Хиляди хора! Колко души средно побираше една столова? Беше виждал някъде цифрата. Като че ли беше две хиляди и двеста. А тази столова побираше повече от обикновеното. Да речем, че във въздуха се понесе викът „Робот!“ Да речем, че хилядите го подемеха като... като... Не можа да намери подходящо сравнение, но не беше от значение. Това нямаше да се случи.

Спонтанен бунт можеше да избухне навсякъде — в столовите не по-малко, отколкото по коридорите или асансьорите. Може би дори и по-лесно. По време на хранене изчезваха много от задръжките, появяваше се шеговит дух, който лесно би обърнал някоя дреболия в сериозно пререкание. Но организираният бунт бе нещо по-различно. Тук, в столовата, в голямата пълна с хора зала, самите подстрекатели щяха да попаднат в капан. Започнеха ли да летят чинии и да се чупят маси, нямаше да има лесен път за бягство. Стотици положително щяха да загинат и те можеха също да се окажат между тях.

Не, един обмислен бунт би „избухнал“ на улиците на Града, в някой относително тесен ходник. Паниката и истерията бавно ще се промъкват покрай стените и ще има достатъчно време да се подготви бързият им излаз по някоя странична пресечка или по непрепречени стъпала до местния ескалаторен път, който да придвижи участниците към по-високо равнище и там те да изчезнат.

Бейли се почувствува в капан. Може би отвън чакаха още хора. Щяха да следят двамата с Р. Данийл до определена точка и там фитилът да пламне.

Р. Данийл каза:

— Защо не ги арестуваме?

— Така ще ускорим конфликта. Ти ги разпознаваш по лице, нали? Ще ги запомниш ли?

— Не съм способен да забравям.

— Тогава ще ги пипнем някой друг път. А сега ще скъсаме мрежите им. Следвай ме. И прави точно каквото правя аз.

Бейли се изправи, внимателно обърна чинията наопаки и я постави точно в средата на подвижния кръг, който я бе повдигнал нагоре. Вилицата сложи обратно във вдлъбнатината. Р. Данийл го гледаше и повтори движенията му. Чиниите и приборите изчезнаха.

Р. Данийл каза:

— И те стават.

— Добре. Имам чувството, че няма да ни доближат много. Поне не тук.

И двамата тръгнаха един след друг, понесоха се към изхода, където продължаваше ритуалът на прещракването от пъхнатите жетони — щрак — щрак — и още една дажба бе изразходвана.

Бейли се огледа назад, през мъглявината от парата и шума, и невероятно ясно си припомни как преди шест или седем години бяха посетили с Бен Зоологическата градина. Не, преди осем години, защото тъкмо бе минал осмият рожден ден на Бен. (Йосафате! Колко бързо летеше времето!)

Бен за пръв път отиваше там, затова се вълнуваше. В същност, дотогава не бе виждал котка или куче. А пък кафезът! Дори самият Бейли, който го бе виждал вече поне дузина пъти, не можеше да устои на привлекателността му. Човек изпитва с нищо несравнимо слисване, когато за пръв път гледа живи същества да пърхат във въздуха. Беше време за хранене в клетката на врабчетата и пазачът изсипваше счукани овесени ядки в едно дълго корито (хората бяха привикнали с дрождите като заместители, но животните, които са по-консервативни по природа, се задоволяваха само с истинско зърно.)

Стремително се спусна врабчето ято, в което сякаш имаше стотици птици. Крило до крило, те наобиколиха коритото, като оглушително чуруликаха...

Така беше, точно тази картина си припомни Бейли, като оглеждаше столовата, от която си тръгваха. Врабчета около корито. Мисълта му се видя отворителна. И си каза: „Йосафате! Не може да няма и по-добър начин.“ Но какъв по-добър начин? Какво му беше лошото на този начин? Досега не се беше измъчвал от подобен въпрос. И рязко каза на Данийл:

— Готов ли си, Данийл?

— Готов съм, Илия.

Излязоха от столовата и изплъзването им сега зависеше единствено и изцяло от Бейли.

Юношите се занимават с една игра, която наричат „тичане по лентите“. Всеки Град си има свои правила за нея, но съществените неща са еднакви. Едно момче от Сан Франциско без затруднение може да участва в такава игра в Кайро.

Целта е да се стигне от точка А до точка Б през бързата транспортна система на Града, като „водачът“ се старее да остави зад себе си колкото се може повече от „преследвачите“. Водач, който пристигне сам на уговореното място, е наистина много чевръст, както и преследвач, който се стреми да не изостане.

Играта обикновено се организира вечер, в най-претоварените часове, когато гъстите тълпи се придвижват, и така тя става още по-сложна и рискована. Водачът тръгва, като се втурва нагоре-надолу по ускорителните ленти. Полага всички усилия да прави неочаквани ходове — стои на някоя лента до последния миг, после изведнъж скача в каквата и да е посока. Бързо претичва по няколко ленти, след което отново се спира. Горко на преследвача, който непредпазливо остане на същата лента прекалено дълго време. Преди да схване грешката си, той или се понася покрай водача, или изостава. Умният водач използва грешката, като бързо се придвижва в нужната посока.

Ход, който десетократно усложнява задачата, се състои в качване на кварталните или магистралните платформи, и измъкване от другата страна. Изцяло да ги избягваш, или да останеш все в тях, е белег, че си в лоша форма.

Не е лесно за един възрастен да разбере какво е привлекателното в тази игра — особено ако никога не е участвувал в нея като дете. Редовните пътници се отнасят грубо към играчите, които неизменно се изсипват на пътя им. Полицията жестоко ги преследва, родителите ги наказват. Порицават ги в училище и по етеровизията. Не минава година, без четирима-петима юноши да намерят смъртта си в тази игра, дузина от тях се нараняват, а в много случаи и за невинните пътници има някакви трагични последици.

И въпреки това не може да се предприеме нищо, което да разтури бандите на играчите. Колкото по-голяма е опасността, толкова повече участниците се стремят към най-скъпата от всички награди:

уважение от страна на другарите си. Успелият водач има право да се хвали, а когато вече е известен, застава начело на всички.

Илия Бейли например дори сега си спомняше със задоволство, че някога е тичал по лентите. Водеше банда от двадесет деца от квартала Конкорс до Куйнс, пресичайки три магистрали. Два часа неуморен и жесток бяг, в който той се отскубна от най-чевръстите преследвачи от Бронкс, и стигна до крайната цел сам. Месеци наред говореха само за това преследване.

Сега, разбира се, Бейли бе прехвърлил четиридесетте. Повече от двадесет години не бе тичал по лентите, но още помнеше някои от номерата. Каквото бе загубил от подвижността си, бе наваксал в друго отношение. Беше полицаи. И само друг полицаи, опитен като него, можеше да познава толкова добре Града, да знае къде започва и свършва почти всяка уличка, заобиколена с метална ограда.

Излезе от столовата с бодра крачка, но без да бърза прекалено. Всеки миг очакваше да чуе как зад гърба му звънко викат: „Робот, робот!“ Схемата, по която се започва, винаги е най-рискована. Бейли броеше стъпалата, докато усети под краката си първата движеща се лента. Спря за миг, докато Р. Данийл го настигна с плавната си походка.

— Още ли ни следват, Данийл? — шепнешком го попита той.

— Да. Приближават се.

— Няма да е за дълго — увери го Бейли.

Погледна лентите, които се простираха от двете му страни. Натоварени с хора, те се носеха забързано вляво, като ускорението се увеличаваше колкото по-далече отиваха. Беше усещал лентите под краката си много пъти на ден през почти всички дни от живота си, но не бе приклякал, за да се приготви да тича по тях вече повече от седем хиляди дни. Испита познатата някогашна възбуда и дишането му се ускори.

Съвсем бе забравил, че веднъж пипна Бен да участва в тази игра. Изнесе му безкрайно дълга лекция и го заплаши, че ще го постави под полицейски надзор.

Леко и бързо, с двойно по-голяма скорост, отколкото се смяташе за „безопасно“, Бейли тръгна по лентите. Наведе се силно напред, за да се противопостави на ускорението. За миг изглеждаше, сякаш ще се качи на платформата, но изведнъж взе да изостава назад и все назад, да

се промъква през тълпата вляво и вдясно, където тя бе скупчена на побавните ленти. Бейли спря и се остави да бъде носен с някакви си петнадесет мили в час.

— Колко души ни следват, Данийл?

— Само един, Илия. — Роботът бе редом с него: нито объркан, нито задъхан.

— Сигурно и той е бил добър на времето си, но няма да се задържи дълго.

Изпълнен с увереност, Бейли изпита почти забравеното чувство от младите си години. Отчасти то се състоеше в мисълта, че си се потопил в един мистичен обред, в който си единственият участник; отчасти това бе чисто физическото усещане, че въздушната струя бие в косата и лицето ти; отчасти — лекото усещане за опасност.

— Наричат това „странично извъртане“ — каза той на Р. Данийл с тих глас.

Широките му крачки поглъщаха разстоянията, но той се движеше само по една лента, като избягваше доста голямата тълпа с минимално усилие. Продължи все така, като се придържаше все поблизо до края на лентата, докато равномерното появяване на главата му в тълпата сигурно имаше хипнотично въздействие с постоянството си — а тъкмо това бе намерението му. След това, с все същата крачка, той се премести два инча встрани и вече бе на съседната лента. Усети болка в мускулите на бедрата си, докато се мъчеше да запази равновесие. Профуча край скупчените пътници и се озова на лентата с четиридесет и пет мили в час.

— А сега как е, Данийл? — попита той.

— Все още ни следва — чу се спокойният отговор.

Бейли стисна устни. Не оставаше нищо друго, освен да използва самите движещи се платформи, а това наистина изискваше координация може би повече, отколкото той вече притежаваше.

Огледа се бързо. Къде точно се намираха сега? Прелетяха край улица Б-22д. Мигновено пресметна и тръгна нагоре по останалите ленти, спокойно и уверено, докато се прехвърли на кварталната платформа.

По безизразните лица на мъжете и жените, задебелили от досадата на пътуването, изведнъж се изписа нещо като възмущение, когато Бейли и Р. Данийл се покачиха горе и се промъкнаха през перилата.

— Ей, какво става? — извика пискливо една жена, като придържаше с ръка шапката си.

— Извинявайте — задъхано каза Бейли.

И като си проби път през правостоящите, се отскубна и се метна на другата страна. В последния миг един блъснат от него пътник ядосано го удари по гърба. Продължи напред, като се олюляваше.

Отчаяно се мъчеше да се задържи на крака. Прехвърли се през една разделителна лента и внезапната разлика в скоростта го принуди да падне на колене, след което се преметна на една страна. В уплахата си изведнъж си представи как хората се блъскат в тялото му, падат отгоре му и върху цялата лента настъпва хаос — онова задръстване, от което толкова се бояха, защото в последствие цели дузини отиваха в болница със счупени крайници. Усети ръката на Р. Данийл под гърба си. Повдигна го сила, която надвишаваше човешката.

— Благодаря — успя да продума Бейли. Време за повече приказки нямаше.

И тръгна надолу по забавящите скоростта си ленти, като правеше невероятно сложни ходове, за да стигне до клиновидно срещащите се ленти на магистралата точно там, където се пресичаха. Все в същия ритъм отново се понесе с увеличаваща се скорост, повдигна се и се прехвърли на магистралата.

— Още ли е с нас, Данийл?

— И следа няма от него, Илия.

— Чудесно. Само какъв добър играч можеше да излезе от тебе, Данийл! Хайде, давай!

И те се метнаха на минаващия квартален ескалатор, претичаха надолу по лентите и с трясък спряха пред една врата, голяма и представителна на вид. Седналият пред нея пазач се изправи.

Бейли светкавично извади документите си.

— По служба сме.

И влязоха.

— Атомна централа — накратко осведоми той Р. Данийл. — Тук следите ни напълно ще се изгубят.

Не за пръв път виждаше атомна централа, в тази също бе идвал. Обстановката му бе позната, но това не намаляваше неприятното чувство на страх. То се засилваше от натрапливата мисъл, че някога

баща му е бил във висшата йерархия на един такъв завод. По времето, преди...

Отвсякъде се носеше бръмченето на огромни генератори, скити в централната шахта на завода; долавяше се леката остра миризма на озон; мрачно и безмълвно червените линии предупреждаваха, че отвъд тяхната граница човек може да влиза само със защитно облекло.

Някъде в завода (Бейли нямаше представа точно къде) се разграждаше дневно един фунт ядрена суровина. От време на време продуктите от радиоактивната суровина — така наречената „гореща пепел“ — бяха изтласквани с въздух под налягане по десет мили дълги оловни тръби до отдалечени пещери на миля и половина под дъното на океана. Понякога Бейли се чудеше какво щеше да стане, когато пещерите се напълнеха. Изведнъж той се обърна неочаквано грубо към Данийл:

— Не доближавай червените линии! — После премисли и добави примирено: — Предполагам обаче, че за теб е без значение.

— Имаш предвид радиоактивността ли? — попита Данийл.

— Да.

— В такъв случай е от значение. Гама лъчите разрушават деликатното равновесие в позитронния мозък. На мен биха повлияли много по-бързо, отколкото на тебе.

— Искаш да кажеш, че биха те убили?

— Ще се наложи да ми сменят позитронния мозък. И понеже няма два еднакви мозъка, аз ще стана нова личност. А този Данийл, с когото разговаряш сега, в известен смисъл ще бъде мъртъв.

Бейли го погледна със съмнение.

— За пръв път го чувам. Оттук, нагоре край тези перила.

— Не подчертават тази страна на въпроса. Вселенското селище иска да убеди земните жители в предимството да използват такива като мене, а не в слабостите ни.

— Тогава защо ми го каза?

Р. Данийл погледна втренчено спътника си.

— Защото си мой партньор, Илия. Добре е да знаеш слабостите и недостатъците ми.

Бейли се изкашля. Нямаше какво повече да добави по този въпрос.

— Оттук е изходът — подхвърли той миг по-късно. — Ще излезем на миля от апартамента си.

Апартаментът беше мрачен и долнопробен. Състоеше се от стаичка, в която имаше две легла, два сгъваеми стола и килер. Вграденият етереовизионен екран се настройваше централно и работеше само в определени часове, при това задължително. Нямаше дори невключен умивалник, нямаше удобства за готвене, дори топла вода нямаше. В единия ъгъл на стаята се виждаше отпадъчната тръба — грозно и неукрасено, явно функционално съоръжение.

Бейли сви рамене.

— Това е положението. Предполагам, че ще го преживеем.

Р. Данийл отиде до отпадъчната тръба. Ризата му се разкопча от едно докосване и откри гладката му, на вид мускулеста гръд.

— Какво правиш? — попита го Бейли.

— Освобождавам се от погълнатата храна. Ако не го направя, тя ще започне да се разлага и ще стана неприятен за общуване.

Р. Данийл внимателно допря с два пръста мястото под едното зърно на гърдите си и започна да го натиска по определен начин. Гръдният му кош се отвори на дължина. Той бръкна вътре и измъкна от бляскавата метална плетеница тънка, прозрачна торбичка, леко разтегната. Отвори я, а Бейли го наблюдаваше почти ужасено.

Р. Данийл се поколеба. Каза:

— Храната е съвсем чиста. Не отделям слюнка и не дъвча. Всмуква се през хранопровода под налягане, нали разбираш. Може да се яде.

— Не се притеснявай — кротко каза Бейли. — Не съм гладен. Изхвърли я.

Бейли реши, че торбичката е направена от флуоровъглеродна пластмаса. Храната поне не се беше залепила за нея. Излизаше гладко и малко по малко потъваше в тръбата. „Хубава храна се похабява“, помисли си той.

Седна на леглото и свали ризата си. Каза:

— Предлагам утре да излезем рано.

— Имаш ли особени причини?

— Приятелите ни още не знаят къде се намира този апартамент. Поне така се надявам. Ако тръгнем рано, ще бъдем в по-голяма

безопасност. Стигнем ли до Градския съвет, ще трябва да решим дали ще е практически изгодно да продължим сътрудничеството си.

— Мислиш, че вече не е?

Бейли сви рамена и каза кисело:

— Не можем всеки ден да преминаваме през такива работи.

— Но според мене...

Думите на Р. Данийл бяха прекъснати от яркочервеното просветване на сигнала над входната врата.

Бейли безшумно се изправи и разкопча бластера си. Сигналят отново светна.

Все така безшумно той стигна до вратата, с палец, натиснал контактния бутон на бластера, докато завъртя лоста, който правеше една прозрачна ивица отвътре навън. Беше малка и даваше изкривена картина, но и така достатъчно добре се виждаше, че на вратата стои синът на Бейли, Бен.

Без да се поколебае, Бейли рязко отвори вратата, грубо хвана Бен за китката тъкмо когато момчето бе вдигнало ръка, за да даде сигнал за трети път, и го дръпна вътре.

Бен, останал без дъх, се облегна на стената, към която го бе запратил баща му, и изразът на уплаха и изумление малко по малко напусна погледа му. Разтъркваше китката си.

— Татко! — каза той със сърдит глас. — Нямахте защо да ме сграбчваш така.

Бейли погледна през прозрачната ивица на вече затворената врата. Доколкото виждаше, коридорът бе празен.

— Видя ли някого отвън, Бен?

— Не. Хей, татко, та аз просто дойдох да разбера дали си добре.

— Защо да не съм добре?

— Не зная. Мама ме накара. Плачеше и така нататък. Каза, че трябва да те намеря. И че ако не тръгна, тя ще тръгне и тогава кой знае какво можело да стане. Тя ме накара, татко.

— А как ме откри? — попита Бейли. — Знаеше ли майка ти къде съм?

— Не, не знаеше. Обадох се в службата ти.

— И те ти казаха?!

Бен изглеждаше изненадан от яда на баща си. Отговори му с тих глас:

— Разбира се. Не е ли трябвало?

Бейли и Данийл се спогледаха, после Бейли бавно се изправи и попита:

— А майка ти къде е сега, Бен? В апартамента ли е?

— Не. Отидохме да вечеряме при баба и тя остана там. И аз ще се върна при нея. Искам да кажа, понеже всичко с теб е наред, татко.

— Никъде няма да ходиш. Данийл, забеляза ли точно къде се намира комуникационният център на етажа?

— Да — отговори роботът. — Възнамеряваш да излезеш, за да го използваш, така ли?

— Трябва. Трябва да се свържа с Йези.

— Позволи ми да ти предложа да изпратиш Бентли да го направи. По-логично е. Това е един вид риск, а Бентли е по-маловажен.

Бейли го изгледа недоумяващо.

— Та ти... — Но си помисли: „Свети Йосафате, за какво му се сърдя?“ — и продължи по-спокойно: — Ти не разбираш. Данийл. Не е прието сред нас човек да прати невръстния си син, когато го заплашва опасност, дори ако е логично да постъпи така.

— Опасност ли! — изпищя Бен, сякаш това и го ужасяваше, и му доставяше удоволствие. — Какво става, татко? Хей, татко!

— Нищо не става, Бен. И не е твоя работа. Ясно ли е? Пригответи се да си лягаш. Искам да те заваря в леглото, когато се върна. Чуваш ли ме?

— О, виж какъв си! Можеш и да ми кажеш. Ще го пазя в тайна.

— Лягай!

— О, какъв си!

Като стигна до етажния център за свръзка, Бейли отметна сакото си, за да може бързо да хване бластера за дулото. Изговори в микрофона личния си номер и зачака, докато компютърът на петнадесет мили оттам го проверяваше, за да се увери, че може да разреши разговора. Наложил се да чака съвсем кратко време, защото не ограничаваха детективите в броя на служебните им разговори. След това Бейли съобщи кода на апартамента на тъща си. Малкият екран в основата на апаратурата светна и той видя лицето ѝ. Каза с тих глас:

— Мамо, повикай Йези.

Йези сигурно го бе чакала. Появи се веднага. Бейли се взря в лицето ѝ, после нарочно затъмни екрана.

— Успокой се, Йези. Бен е тук. Какво се е случило?

Очите му шареха неспокойно и наблюдаваха наоколо.

— Добре ли си? Да не те заплашва опасност?

— Виждаш, че съм добре, Йези. Престани.

— О, Ли, толкова се безпокоях.

— За какво? — рязко попита той.

— Знаеш. За приятеля ти.

— Какво за приятеля ми?

— Казах ти снощи. Ще се случи нещо лошо.

— Що за глупости. Бен ще преспи при мене, а ти си лягай.
Довиждане, мила.

И той прекъсна връзката. Изчака, докато си поеме дъх, после тръгна обратно. Лицето му бе посивяло от тревога и страх.

Когато влезе, Бен стоеше в средата на стаята. Едната от лещите му бе внимателно поставена във вакуумна чашка, а другата все още бе на окото му.

— Хей, татко, няма ли вода тук? — попита Бен. — Господин Оливо казва, че не мога да отида до кабините.

— Така е. Не можеш. Сложи си обратно лещата, Бен. Няма да ти навреди, ако веднъж преспиш с тях.

— Добре. — Бен го послуша, прибра вакуумната чашка и се качи на леглото. — Ама че дюшек! — възкликна той.

Бейли каза на Р. Данийл:

— Предполагам, че нямаш нищо против да не лягаш.

— Разбира се. Между другото, видяха ми се интересни тези странни стъкла, които Бентли слага на очите си. Всички ли на Земята носят такива стъкла?

— Не, само някои — разсеяно му отговори Бейли. — Аз например не нося.

— А по какви причини се употребяват?

Но Бейли бе прекалено погълнат от собствените си мисли, за да му обяснява. А собствените му мисли бяха неприятни.

Светлините угаснаха.

Но Бейли остана буден. Някаква част от съзнанието му долавяше как Бен започна да диша дълбоко и равномерно, макар малко неспокойно. Като обърна глава, усети присъствието на Р. Данийл,

седнал съвсем неподвижно на стола, загледан към вратата. След това заспа и сънува.

Сънува, че Йези пада в разграждащата камера на един атомен завод — пада, без да може да се спре. Протяга ръце към него, пищи, но той продължава да стои пред червената линия и само гледа как изкривената ѝ фигура се премята, докато пада и как става все по-малка, докато се превръща на точица. Такъв беше сънят, че можеше само да я наблюдава, защото знаеше, че самият той я е блъснал.

12. МНЕНИЕТО НА ЕКСПЕРТА

Когато комисарят Джулиъс Ендърби влезе в кабинета, Илия Бейли вдигна очи и уморено кимна. Комисарят погледна часовника и каза соннато:

— Остава да ме уведомиш, че си прекарал нощта тук!

— Не съм — отвърна Бейли.

Тогава комисарят попита тихо:

— Всичко ли мина гладко снощи?

Бейли кимна утвърдително. Комисарят каза:

— Мислих върху възможността да намаля условията за избухване на бунтове. Ако има нещо, което...

Бейли рязко го прекъсна:

— За бога, комисарю, ако се беше случило нещо, щях да ти го съобщя. Всичко мина гладко.

— Добре.

Комисарят се отдалечи и прекрачи прага, който бе белегът на необикновеното уединение, подходящо на високия му пост. Бейли се загледа в него и си помисли: „Той не е страдал от безсъние снощи“. И се наведе над обичайния доклад, който трябваше да напише като прикритие за истинската си дейност през последните два дни, но думите, които бе изсмукал от пръста си, се замъглиха и заиграха пред очите му. Постепенно усети, че до бюрото му се е изправило нещо. Повдигна глава.

— Какво искаш?

До бюрото стоеше Р. Сами. Бейли си помисли: „Личният лакей на Джулиъс. И да си комисар се заплаща“. Р. Сами, ухилен както винаги глупаво, каза:

— Комисарят иска да те види, Ли. Незабавно.

Бейли махна с ръка.

— Току-що ме видя. Кажи му, че ще дойда по-късно.

Р. Сами повтори:

— Но той каза незабавно.

— Добре, добре. Махай се.

Роботът отстъпи назад с думите:

— Комисарят иска да те види, Ли. Незабавно.

„Йосафате!“ — измърмори през зъби Бейли.

— Идвам, идвам.

Стана от бюрото, тръгна към кабинета и Р. Сами млъкна.

Още от вратата Бейли рече:

— По дяволите, комисарю, престани да изпращаш това нещо да ме вика!

На което комисарят само каза:

— Сядай, Ли, сядай.

Бейли седна и загледа втренчено. Може би се бе отнесъл несправедливо към добрия Джулиъс. Може би в същност човекът бе изкарал безсънна нощ. Изглеждаше доста съсипан.

Комисарят почука с пръсти листа пред себе си.

— Това е съобщение за обаждането ти до доктор Геригъл във Вашингтон по изолирания лъч.

— Обаждах се, комисарю.

— Естествено, няма запис на разговора ти, тъй като е бил изолиран. За какво става дума?

— Изяснявам си обстановката.

— Той е специалист по роботика, нали?

— Точно така.

Долната устна на комисаря увисна и той изведнъж заприлича на дете, което всеки миг ще се нацупи.

— Но какъв е смисълът? Каква обстановка си изясняваш?

— Не съм още сигурен, комисарю. Имам чувството, че в случай като този всякакви сведения за роботите са от полза.

Като каза това, Бейли млъкна. Нямахше намерение да се впуска в подробности и толкова.

— Не бих правил това, Ли. Не бих го правил. Не е мъдро.

— Какво против имаш, комисарю?

— Колкото по-малко хора знаят за това, толкова по-добре.

— Ще му обясня минималното. Разбира се.

— И все пак си мисля, че не е мъдро.

Бейли усети, че е в достатъчно окаяно положение, за да загуби търпение. Каза:

— Това заповед да не го виждам ли е?

— Не, не. Прави каквото смяташ за необходимо. Ти ръководиш това разследване. Само че...

— Само че какво?

Комисарят поклати глава.

— Нищо... А той... къде е? Знаеш за кого питам.

Бейли разбра. Отговори:

— Данийл продължава да се занимава с досиетата.

Комисарят дълго време мълча, след което каза:

— Не напредваме особено, както сам разбираш.

— Засега изобщо не напредваме. Но все пак нещата може да се променят.

— Добре тогава — рече комисарят, но не изглеждаше, че наистина смята така.

Когато Бейли се върна в стаята си, до бюрото го чакаше Р. Данийл.

— Е, а ти какво свърши? — сърдито го попита Бейли.

— Приключих първото си, доста прибързано преглеждане на досиетата, колега Илия, и открих двама от тези, които се опитаха да ни проследят снощи; нещо повече, те също бяха при предното произшествие в магазина за обувки.

— Дай да видя.

Р. Данийл постави пред Бейли две картончета, големи колкото пощенски марки. Бяха изпъстрени с точици, които кодираха информацията. Роботът извади и портативна дешифровъчна машинка и пхна първото картонче в нужния процеп. Точиците имаха свойството да провеждат електричество по един по-различен начин, отколкото картончето като цяло. Електрическото поле, в което попадеше картончето, се променяше със специфични характеристики и в резултат на това върху екрана с размери три на шест инча се появяваше текст. Текст, който при дешифриране би заел няколко стандартни листа хартия. При това текстът не можеше да бъде разчетен от човек, който не притежава служебна полицейска дешифрираща машина. Бейли изчете материала с безизразен вид. Първият човек бе Франсис Клусар, тридесет и три годишен по време на арестуването му преди две години. Причина за ареста — подбудителство към бунт. Месторабота — „Нюйоркски дрожди“;

домашен адрес — еди какъв си; произход — еди какъв си; коса, очи, отличителни белези; описание на образованието му, на заеманите служби, психоаналитичен профил, физически профил, данни за това, данни за онова; и накрая — препратка към обемната снимка в колекцията от престъпници.

— Провери ли снимката? — попита Бейли.

— Да, Илия.

Вторият човек беше Джерард Пол. Бейли погледна сведенията на картончето и каза:

— Не върши работа.

— Убеден съм, че не си прав — каза Р. Данийл. — Ако съществува организация от земни жители, способни да извършат престъплението, което разследваме, тези двамата членуват в нея. Не е ли това очевидно съвпадение? Не излиза ли тогава, че те трябва да бъдат разпитани?

— Няма да измъкнем нищо от тях.

— И двамата бяха както в магазина за обувки, така и в столовата. Не могат да го отрекат.

— Присъствието им там не е престъпление. Освен това, могат да го отрекат. Могат просто да кажат, че не са били там, и толкова. Как ще докажем, че лъжат?

— Но аз ги видях.

— Това не е доказателство — сурово каза Бейли. — Няма съд — ако стигнем дотам, — който би повярвал, че можеш да запомниш две лица измежду милиони.

— Истината е, че мога.

— Разбира се. Като кажеш какъв си. А сториш ли го веднъж, преставаш да бъдеш свидетел. Такива като тебе нямат никакви права пред земните съдилища.

Р. Данийл каза:

— Да смятам ли тогава, че си променил решението си?

— Какво имаш предвид?

— Вчера в столовата ти каза, че няма нужда да ги арестуваме. Каза, че докато помня лицата им, можем да ги арестуваме по всяко време.

— Е, не го бях преценил — отвърна Бейли. — Това е лудост, не можем да го направим.

— Дори и по психологически причини ли? Те няма да знаят, че не притежаваме достоверни доказателства за тяхното участие в заговор.

Бейли припряно го прекъсна:

— Виж какво, до половин час чакам да дойде доктор Геригъл от Вашингтон. Можеш ли да отложиш разговора с мен, докато го приема и си отиде? Имаш ли нещо против?

— Ще изчакам — каза Р. Данийл.

Антъни Геригъл беше точен. Любезен човек, среден на ръст, той далеч не даваше вид да е един от най-ерудитаните роботолози на Земята. Твърдеше, че е закъснял с почти двадесет минути и много се извиняваше. Бейли, изгубил цвета на лицето си от гняв, породен от тревожни опасения, грубо пренебрегна извиненията му. Потвърди поръчката си за ползуване на зала Д, където да говорят, повтори указанията си никой да не ги тревожи по какъвто и да е повод в течение на един час и поведе доктор Геригъл и Р. Данийл по коридора, после нагоре по свързващата стълба, докато стигнаха вратата на залата, изолирана спрямо подслушвателни лъчи.

Преди да седне, Бейли внимателно провери стените, като слушаше тихото жужене на пулсомера в ръката си, защото всяко заглъхване на постоянния звук щеше да отбележи дори нищожно нарушение в изолацията. Прегледа тавана и пода, а най-внимателно — вратата. Изолацията бе непокътната.

Доктор Геригъл леко се усмихна. Изглеждаше човек, който се усмихва само така. Можеше да се каже, че старанието, с което се бе облякъл бе прекалено. Стоманеносивата му коса бе грижливо пригладена назад, лицето му бе розово, сякаш току-що измито. Седеше сковано в прилична поза, като че ли с изпълняването на съветите на майка си от детските години бе постигнал желаната добра стойка, вкаменила завинаги гръбнака му. Каза на Бейли:

— Правите всичко да изглежда доста заплашително.

— Въпросът е много важен, докторе. Необходима ми е информация за роботите, която може би само вие сте в състояние да ми дадете. Всичко, което си кажем тук, разбира се, е строго поверително и Града ще очаква от вас да го забравите, когато си заминете.

Бейли погледна часовника си. Усмивчицата на лицето на роботолога се изпари. Той каза:

— Позволете да ви обясня защо закъснях. — Явно този въпрос много го притесняваше. — Реших да не пътувам по въздуха. Призлява ми.

— Много лошо — съгласи се Бейли.

Остави пулсомера, след като провери стандартните му показатели, за да е сигурен и в последния миг, че самата апаратура е наред. После седна.

— По-точно не че ми призлява, просто ми става нервно. Лек пристъп на агорафобия. Това не се смята някакво отклонение от нормата, но съществува. Затова пътувах по експресмагистралата.

Изведнъж Бейли усети, че силно се интересува.

— Агорафобия ли?

— По думите ми изглежда по-лошо, отколкото е — веднага откликна роботологът. — Това е просто чувството, което изпитва човек при полет. Пътували ли сте по въздуха, господин Бейли?

— Няколко пъти.

— Тогава сигурно ви е ясно какво искам да кажа. Това е чувството, че нищо не те заобикаля, че си отделен от... от празния въздух само с инч дебела метална преграда. Много е притеснително.

— Затова взехте експреса?

— Да.

— За цялото разстояние от Вашингтон до Ню Йорк?

— О, не за пръв път го правя. Откакто построиха тунела между Балтимор и Филадельфия, стана съвсем просто.

Така беше. Самият Бейли не бе предприемал подобно пътешествие, но бе напълно убеден, че е възможно. През последните две столетия Вашингтон, Балтимор, Филадельфия и Ню Йорк се бяха разраснали до такава степен, че почти граничеха. „Областта на четирите града“ бе официалното название на обширното крайбрежно пространство, и имаше не малко на брой хора, които подкрепяха идеята за засилване на администрацията и образуването на един свръхград. Самият Бейли бе против. Дори Ню Йорк бе прекалено голям, за да се управлява от централизирано правителство. А един още по-голям Град, с население от петдесет милиона, би се сгромолясал от собствената си тежест.

— Бедата е там — продължи доктор Геригъл, — че изпуснах връзката в Честърския сектор във Филадельфия и това ме забави. По

тези причини, както и защото с известно затруднение бях допуснат до транзитната зала, ми се наложи да закъснея.

— Не се безпокойте за това, докторе. Но думите ви ме заинтересуваха. След като толкова мразите да летите, какво бихте казали да излезете извън границите на Града пеша, доктор Геригъл?

— По какви причини? — Той изглеждаше слисан и доста уплашен.

— Въпросът ми беше съвсем реторичен. Не твърдя, че трябва да го правите. Искам просто да зная как ви се вижда такава идея.

— Вижда ми се доста неприятна.

— Да речем, че ви се наложи да излезете от Града нощем и да вървите из полето половин миля или повече?

— Не... не мисля, че нещо може да ме убеди да го направя.

— Независимо колко важна е причината?

— Ако това би означавало да спася живота си, или живота на близките си, бих могъл да опитам... — Той изглеждаше смутен. — Бихте ли ми казали какъв е смисълът на тези въпроси, господин Бейли?

— Ще ви кажа. Извършено е сериозно престъпление — убийство, което е особено тревожно. Нямам пълномощията да ви запозная с подробностите. Съществува обаче теория, че за да извърши престъплението, убиецът е направил точно това, за което говорехме: прекосил е полето през нощта, сам. Просто се чудех какъв тип човек би извършил това.

Доктор Геригъл потрепери.

— Не познавам някой, способен на това. Аз самият не съм. Разбира се, сред милионите хора вероятно могат да се намерят няколко безразсъдни личности.

— Но бихте ли твърдели, че такава постъпка е обичайна за едно човешко същество?

— Не. Съвсем необичайна е.

— Излиза, че ако има някакво друго обяснение на престъплението, някакво друго разумно обяснение, то трябва да се има предвид.

Доктор Геригъл изглеждаше по-притеснен от всякога, макар че продължаваше да седи съвсем изправен, прилично скръстил добре поддържаните си ръце на скута.

— А дошло ли ви е наум някакво друго обяснение?

— Да. Хрумна ми например, че един робот не би изпитвал никакво затруднение да прекоси голото поле.

Доктор Геригъл се изправи.

— Уважаеми господине!

— Какво има?

— Смятате, че престъплението може да е било извършено от робот, така ли?

— А защо не?

— Да убие? Човешко същество?

— Да. Моля ви, докторе, седнете.

Роботологът се подчини. Каза:

— Господин Бейли, става дума за две действия: прекосяване на полето и убийство. Последното лесно би могло да бъде извършено от човешко същество, което обаче би се затруднило да извърши първото. Един робот би извършил лесно първото, но второто ще бъде съвсем невъзможно за него. Ако смятате да превърнете една теория от необичайна в невъзможна, то...

— „Невъзможна“ е прекалено силно казано, докторе.

— Чували сте за Първия закон в роботиката, господин Бейли, нали?

— Естествено. Мога дори да го цитирам: „Роботът не е в състояние да навреди на човешко същество, нито да прояви бездействие, с което да изложи човешко същество на опасност“. — Бейли изведнъж посочи с пръст роботолога и продължи: — Защо не може да бъде създаден робот извън Първия закон? Какво се смята толкова свято в него?

Доктор Геригъл изглежда се изненада, след което се изсмя:

— О, господин Бейли...

— Е, какъв е отговорът?

— Господин Бейли, ако поне малко сте запознати с роботиката, положително знаете каква гигантска задача представлява — както от гледна точка на математиката, така и на електрониката — направата на един позитронен мозък.

— Нямам представа — отговори Бейли. Добре помнеше как веднъж по служба посети една фабрика за работи. Беше видял библиотеката им с книгофилми — с голямо времетраене, съдържащи

математическия анализ на даден позитронен мозък. Колкото сбито и символично да се обясняваше, за прожекцията на такъв филм бе необходим повече от час при обикновена скорост на лентата. А нямаше два еднакви мозъка, дори когато ги създаваха в съответствие с определени изисквания. Бейли бе разбрал, че това е следствие от „Принципа за неопределеност“ на Хайзенбърг. Това означаваше, че към всеки филм има добавки, включващи възможните варианти. О, това изискваше много труд, без съмнение. Бейли не би го отрекъл.

Доктор Геригъл каза:

— Е, тогава значи ви е ясно, че всеки нов проект за позитронен мозък, дори ако в него има минимални изменения, не означава само нощ допълнителна работа. Обикновено това ангажира всички научни специалисти на една средноголяма съвременна фабрика и може да продължи цяла година. А дори и да се хвърли такъв огромен труд, той би бил недостатъчен, ако основната теория за подобни съоръжения не е вече стандартизирана и не служи за отправна точка в по-нататъшното усъвършенствуване. Стандартната основна теория включва Трите закона на роботиката: Първия, който цитирахте; Втория, който гласи: „Роботът трябва да се подчинява на даваните от човешкото същество заповеди, освен ако те са в противоречие с Първия закон“, и Третия, който гласи: „Роботът трябва да защитава собственото си съществуване дотогава, докато подобна защита не е в противоречие с Първия или Втория закон.“ Ясно ли ви е?

Тук се намеси Данийл, който, по всичко си личеше, внимателно следеше разговора.

— Прощавай, Илия, но искам да проверя дали правилно съм разбрал доктор Геригъл. Вашата мисъл, господине, е че всеки опит да се направи робот, чийто позитронен мозък не функционира според Трите закона, би означавало най-напред да се изгради нова основна теория, а това от своя страна би изисквало години.

Роботологът изглеждаше много поласкан.

— Точно това имах предвид, господин...

Бейли изчака малко, след което внимателно представи Р. Данийл:

— Доктор Геригъл, запознайте се с Данийл Оливо.

— Приятно ми е, господин Оливо. — Доктор Геригъл се ръкува с Данийл и продължи: — По моя преценка са необходими петдесет години, за да се изгради основната теория на един неасенизаторен

позитронен мозък — тоест мозък, в който не са заложиени основните идеи на Трите закона — и да се доведе проектът до етапа, в който могат да се изработват модели, подобни на съвременните работи.

— Не е ли било правено досега? — попита Бейли. — Искам да кажа, докторе, че от няколко хиляди години произвеждаме работи. Не е ли имало през това време човек, или група хора, които са могли да му посветят петдесет години?

— Прав сте — съгласи се роботологът, — но това не е работа, която може да заинтересува някого.

— Трудно ми е да го повярвам. Човешкото любопитство е способно на всичко.

— Но не се е заело с неасенизаторния робот. Човешката раса, господин Бейли, има силен Франкенщайнов комплекс.

— Какъв комплекс?

— Това е популярно название, взето от средновековен роман, в който роботът се обръща против създателя си. Но да не се отклоняваме. Мисълта ми е, че изобщо не се произвеждат работи, в които да не се залага Първия закон.

— И няма дори теория за това?

— Поне доколкото ми е известно — усмихна се стеснително доктор Геригъл, — а познанията ми са доста обширни.

— А робот с вграден Първи закон не би убил човек, така ли?

— Никога. Освен ако не стане случайно или ако това убийство е необходимо, за да бъде спасен животът на двама или повече души. Във всеки случай, заложената позитронна енергия ще разруши непоправимо мозъка.

— Добре — каза Бейли. — Всичко това се отнася до положението на Земята. Нали така?

— Да, разбира се.

— А какво ще кажете за Звездните светове?

Известна част от самоувереността на доктор Геригъл сякаш се поизпари.

— О, боже! Господин Бейли, не мога да го твърдя със сигурност, но съм убеден, че ако изобщо е бил проектиран подобен неасенизаторен позитронен мозък, или е била създадена математическа теория, щяхме да научим за това.

— Щяхме ли? Е, нека се спра на друга мисъл, която ми хрумна, доктор Геригъл. Стига да нямате нещо против.

— Не. Кажете. — Докторът безпомощно погледна първо Бейли, после Р. Данийл. — В крайна сметка, ако е толкова важно, колкото твърдите, с удоволствие ще направя каквото мога.

— Благодаря ви, докторе. Въпросът ми е: а защо роботите са хуманоидни? Естествено, приемал съм това като даденост цял живот, но сега ми хрумна, че не зная причината за появата им. Защо роботът трябва да има глава и четири крайника? Защо трябва да изглежда повече или по-малко като човек?

— Искате да кажете, защо не е направен функционално, като всички други машини?

— Точно така — отвърна Бейли. — Защо?

Доктор Геригъл леко се усмихна.

— Наистина, господин Бейли, вие сте роден със закъснение. Ранната литература по роботика изобилствува с дискусии по този въпрос и просто е страшно до какви спорове са стигали. Ако искате да се запознаете с едно добро представяне на разногласията между функционалистите и антифункционалистите, бих ви предложил „История на роботиката“ от Ханфърд. Математиката в нея е сведена до минимум. Смятам, че ще ви се стори много интересна.

— Ще я потърся — търпеливо се съгласи Бейли. — Но междуременно не можете ли да ми го обясните?

— Взето е такова решение по икономически причини. Да речем господин Бейли, че вие сте надзирател във ферма. Дали щяхте да купите трактор с позитронен мозък, жътварка, брана, доилка, автомобил и така нататък, или щяхте да предпочетете обикновени непрограмирани машини, които да бъдат управлявани от единствен позитронен робот? Като имате предвид, че втората възможност е петдесет или сто пъти по-евтина?

— Но защо са с човешки вид?

— Защото човешкият вид е най-сполучливото обобщение в природата. Ние не сме специализирани животни, господин Бейли, с изключение на нервната ни система и някои дребни подробности. Ако ви е необходим модел, който да може да върши най-различни и разнообразни дейности, при това сравнително добре, няма по-удобна форма от тази, която да наподобява човешката. Например,

устройството на автомобила е такова, че да може най-лесно да се управлява от човешки ръце и крака с определени размери и вид; прикрепените към тялото крайници са с определена дължина, ставите — от определен вид. Дори простите предмети, като столове, маси, или вилици и ножове са по модел такива, че да отговарят на изискванията за човешките размери и начина на работа. По-лесно е роботите да наподобяват по формата си хора, отколкото да се променя коренно самият замисъл на инструментите ни.

— Разбирам. Това е разумно. Но не е ли вярно, докторе, че роботолозите в Звездните светове произвеждат роботи, които са много по-хуманоидни от земните?

— Предполагам, че е вярно.

— Възможно ли е да произвеждат робот, който да е дотолкова хуманоиден, че да мине за човек при обикновени условия?

Доктор Геригъл вдигна вежди и се замисли.

— Смятам, че е възможно, господин Бейли. Но би било прекалено скъпо. Съмнявам се, че вложените средства ще бъдат оправдани.

— А допускате ли — продължи безжалостно Бейли, — че те са способни да направят робот, който дори вие бихте приели по погрешка за човек?

Роботологът се изсмя.

— О, скъпи господин Бейли, съмнявам се в това. Наистина. В един робот има нещо повече от външния в...

И доктор Геригъл замръзна на средата на изречението. Той бавно извърна глава към Р. Данийл и розовото му лице силно пребледня.

— О, господи! — прошепна той. — Боже господи!

Протегна ръка и предпазливо докосна страната на Р. Данийл. Р. Данийл гледаше спокойно роботолога, без да се помръдне.

— Господи — каза доктор Геригъл и в гласа му се долови нещо като изхлипване. — Та вие сте робот.

— Доста време ви трябваше, за да го разберете — сухо каза Бейли.

— Бях изненадан. Никога не съм виждал такъв робот. Изработен е в Звездните светове, нали?

— Да — каза Бейли.

— Сега си личи. Начинът, по който се държи. Особеностите на речта му. Наподобяването не е свършено, господин Бейли.

— Но е достатъчно добро, нали?

— О, направо е чудесно. Съмнявам се, че някой би открил измамата от пръв поглед. Много съм ви благодарен, че ме срещнахте отблизо с него. Мога ли да го разгледам?

Бейли разпери ръце.

— Моля ви, докторе. След миг. Най-напред трябва да свършим с убийството, както знаете.

— Значи е истина, така ли? — Доктор Геригъл бе дълбоко разочарован и не го криеше. — А аз си помислих, че това е било просто средство да отвлечете вниманието ми и да проверите колко дълго мога да остана заблуден, че...

— Не беше просто средство, доктор Геригъл. А сега ми кажете — когато се конструира хуманоиден робот като този, с нарочната цел да бъде възприеман като човек, не е ли необходимо в мозъка му да бъдат вложени качества, които да го сближават колкото се може повече с човешкия?

— Да, разбира се.

— Добре тогава. А възможно ли е такъв хуманоиден мозък да не бъде построен според Първия закон? Може случайно да е бил изпуснат. Казахте, че не ви е известно за такава теория. Самият факт, че тя не е известна, означава, че конструкторите са в състояние да създадат мозък без Първия закон.

Доктор Геригъл енергично заклати глава.

— Не. Не, не е възможно.

— Сигурен ли сте? Естествено, можем да проверим Втория закон. Данийл, дай ми бластера си.

Бейли не откъсваше очи от робота, при което изви едната си ръка и здраво хвана собствения си бластер. Р. Данийл спокойно каза:

— Заповядай, Илия. — И му го подаде с дулото напред.

Бейли каза:

— Един детектив никога не бива да се разделя с бластера си, но роботът няма друг избор, освен да се подчинява на човека.

— С изключение, господин Бейли — обади се доктор Геригъл, — когато да се подчини би означавало да наруши Първия закон.

— Знаете ли, докторе, че Данийл насочи бластера си към невъоръжена група мъже и жени, като ги заплаши, че ще стреля?

— Но не стрелях — каза Р. Данийл.

— Вярно, но заплахата сама по себе си е необичайна. Нали, докторе?

Доктор Геригъл прехапа устни.

— Необходимо е да зная точно какви са били обстоятелствата, за да преценя. Звучи ми необичайно.

— Тогава помислете върху следното. Р. Данийл е бил на местопрестъплението по време на убийството и ако вие отхвърляте възможността някой земен жител да е прекосил голото поле, понесъл оръжие, то Данийл и единствено Данийл от всички присъстващи на местопрестъплението е бил в състояние да скрие оръжието.

— Да скрие оръжието ли?

— Нека ви обясня. Бластерът, с който е било извършено убийството, не е бил намерен. Претърсили старателно мястото на престъплението, обаче не го открили. Но един бластер няма как да изчезне като дим. Има само едно място, където може да е бил скрит, само едно място, където не са се сетили да погледнат.

— Къде, Илия? — попита Р. Данийл.

Бейли вдигна пред себе си бластера и твърдо насочи дулото му към робота.

— В торбичката ти за храна — каза той, и повтори: — В торбичката ти за храна, Данийл.

13. ПРЕДПОЧИТАНИЯ КЪМ МАШИНАТА

— Не е така — каза тихо Данийл.

— Не е ли? Нека докторът реши. Доктор Геригъл?

— Да, господин Бейли?

Роботологът, който неспокойно местеше погледа си ту към детектива, ту към робота, докато те разговаряха, спря накрая очи върху човешкото същество.

— Поканих ви тук, за да направите достоверен анализ на този робот. Мога да осигуря на ваше разположение лабораториите на Градското бюро за стандарти. Ако ви потрябва апаратура, каквато те нямат, ще ви я доставя. Необходимо ми е бързо да получа категоричен отговор, независимо от разходите и труда.

Бейли се изправи. Беше изрекъл тези думи съвсем спокойно, но усещаше как зад тях се надига истерия. В този миг чувствуваше, че ако стисне доктор Геригъл за гърлото и насила го накара да изплюе нужните изявления, той би изпреварил всякаква наука.

— Е, доктор Геригъл?

Доктор Геригъл нервно се засмя и каза:

— Скъпи господин Бейли, няма да имам нужда от лаборатория.

— Защо? — с тревога в гласа попита Бейли. Стоеше прав и усещаше как напрегнатите му мускули потръпват.

— Не е трудно да се провери Първия закон. Досега не ми се е налагало, разбирате това, но е достатъчно просто.

Бейли пое въздух и бавно го издиша.

— Бихте ли обяснили какво имате предвид? Означават ли думите ви, че можете да го проверите тук?

— Да, разбира се. Вижте какво, господин Бейли, нека ви дам аналогичен пример. Ако бях хуманитарен лекар и трябваше да проверя кръвната захар на пациента, щях да имам нужда от химическа лаборатория. Ако трябваше да проследя обмяната на веществата му или функциите на мозъчната му кора, да проверя гените му, за да установя наследствена обремененост, щях да имам нужда от сложна

апаратура. От друга страна, бих могъл да проверя дали е сляп просто като прекарам ръка пред очите му; а дали е мъртъв — като проверя има ли пулс. Мисълта ми е, че колкото по-важно и основно свойство се анализира, толкова по-проста е апаратурата, която е необходима. Същото е и при роботите. Първият закон е основен. Влияе на всичко. Ако отсъства, роботът явно ще реагира погрешно на куп неща.

Докато говореше, доктор Геригъл извади плосък черен предмет, който разгъна, докато от него се получи малък прожектор за книги. В розетката пъкна една доста очукана тръба. После извади хронометър и множество пластмасови пластинки, които съедини в нещо като сметачна линия с три самостоятелно местещи се скали. Обозначенията се видяха съвсем непознати на Бейли. Доктор Геригъл потупа апаратчето си и леко се усмихна, сякаш перспективата за извънкабинетна работа го развеселяваше. Каза:

— Това е моето „Ръководство“ по роботика. Никъде не ходя без него. Станало е част от облеклото ми. — И стеснително се засмя. Доближи окуляра към очите си и внимателно започна да натиска с пръст бутоните. Визьорът жужеше и спираше, жужеше и спираше.

— С вградени индекси е — гордо каза роботологът, а гласът му бе леко приглушен, защото апаратът закриваше устата му. — Сам го направих. Спестява много време. Но в случая не това е важно, нали? Я да видим... Хъм... Бихте ли преместили стола си по-наблизо, Данийл?

Р. Данийл се подчини. Докато роботологът се беше приготвял, той го наблюдаваше непрекъснато, но безизразно.

Бейли премести бластера си.

Това, което последва, го обърка и разочарова. Доктор Геригъл продължи да задава въпроси и да извършва действия, които изглеждаха безсмислени, като същевременно си правеше справки с тройната линия, а понякога поглеждаше и през визьора. По едно време попита:

— Ако имам две деца, с пет години разлика помежду им, и по-малкото е момиче, от какъв пол е по-голямото?

Данийл отговори („А как иначе?“, помисли си Бейли):

— Дадената информация не позволява да се прецени.

Единственото, което стори доктор Геригъл в отговор на това, освен че хвърли поглед на хронометъра, бе да протегне дясната си ръка доколкото е възможно встрани и да каже:

— Бихте ли докоснали върха на средния ми пръст с върха на третия пръст на лявата си ръка?

Данийл го направи незабавно и с лекота.

След не повече от петнадесет минути доктор Геригъл бе приключил. Използува линейката си, за да пресметне тихо нещо накрая, а после я разглоби след поредица от щракания. Прибра хронометъра си, махна „Ръководството“ от апарата и го сгъна.

— Свършихте ли? — намръщено попита Бейли.

— Свърших.

— Но това е подигравка! Не му зададохте нито един въпрос, който да се отнася до Първия закон!

— О, скъпи господин Бейли, когато лекарят удари коляното ви с гумения край на чукчето си и кракът ви подскочи, не приемате ли това за доказателство, че имате или нямате някакво дегенеративно нервно заболяване? Когато гледа отблизо очите ви и проверява как реагират зениците ви на светлината, нима ви учудва, че по това той е в състояние да ви каже нещо за вероятното ви пристрастяване към някои алкалоиди?

Бейли каза:

— Е и какво? Какво е заключението ви?

— Данийл е направен изцяло в съответствие с Първия закон — отговори роботологът и кимна утвърдително и категорично.

— Положително грешите — с дрезгав глас каза Бейли.

Той не си представяше, че е възможно доктор Геригъл да се вцепени повече, отколкото обикновено. Но явно беше така. Доктор Геригъл присви очи и погледът му замръзна.

— Учите ме как да си върша работата ли?

— Не твърдя, че сте некомпетентен — каза Бейли и умолително махна с ръка. — Но не е ли възможно да бъркате? Вие самият казахте, че никой няма представа от теорията за неасенизаторните работи. Слепецът би могъл да чете по системата на Брайл или посредством звуков трансформатор на текста. Но да речем, че не знаете за Брайл или за звуковия трансформатор. Не е ли възможно тогава съвсем почтено да направите заключението, че човекът вижда, след като знае съдържанието на даден книгофилм, и с това да сгрешите?

— Да — каза роботологът, който си възвърна любезността. — Разбирам гледната ви точка. Въпреки това, един слепец не може да

чете, като използва очите си и аз тъкмо това проверявах, ако ми позволите да продължа сравняването. Повярвайте ми, независимо от това на какво е или не е способен един неасенизаторен робот, напълно сигурно е, че Р. Данийл е бил създаден според Първия закон.

— Не е ли възможно да е излъгал при отговорите? — на Бейли му стана ясно, че се е оплел.

— Не, разбира се. В това е разликата между робота и човека. Човешкият мозък, или мозъкът на всеки бозайник, не може да бъде изцяло анализиран с известните засега математически науки. Затова никаква реакция не бива да се преценява като сигурна. Мозъкът на робота може да се анализира напълно, иначе не би било възможно конструирането му. Знаем с точност какви отговори се получават при дадено дразнение. Роботът не е в състояние умишлено да подправи отговорите си. В обсега на мозъчната му дейност явлението „лъжа“ е непознато.

— Но нека се върнем към примерите. Р. Данийл наистина насочи бластера си към човешката тълпа. Видях това. Бях там. При положение, че не стреля, нима от подчинението на Първия закон не следва той да изпадне в невротично състояние? А това, както знаете, не стана. После той беше напълно нормален.

Роботологът замислено докосна с ръка брадичката си.

— Това наистина е ненормално.

— Нищо подобно — изведнъж се намеси Р. Данийл. — Колега Илия, би ли погледнал в дулото на бластера, който взе от мен?

Бейли погледна в дулото на бластера, който крепеше в лявата си ръка.

— Отвори камерата на заряда — настояваше Р. Данийл — и я провери.

Бейли прецени шансовете си и бавно сложи собствения си бластер на масата до себе си. С бързо движение той разглоби бластера на робота.

— Няма заряд — слисано каза той.

— Да, камерата е празна — потвърди Р. Данийл. — А ако погледнеш по-внимателно, ще видиш, че там никога не е имало заряд. Бластерът няма бутон за взривяване и не може да стреля.

Бейли каза:

— И ти насочи незареден бластер към тълпата?

— Трябваше да притежавам бластер, иначе нямаше да мога да изпълнявам ролята на детектив — отвърна Р. Данийл. — Но да нося зареден и истински бластер би означавало, че неволно бих могъл да нараня човешко същество — нещо немислимо, разбира се. Щях да ти го обясня още на времето, но ти беше ядосан и не искаше да ме изслушаш.

Бейли, който тъжно гледеше безполезния бластер в ръката си, каза тихо:

— Смятам, че приключихме, доктор Геригъл. Благодаря ви за помощта.

Бейли изпрати да му донесат обяд, но когато го получи (орехов сладкиш от дрожди и доста претенциозен резен печено пиле върху хрупкава бисквита), просто го загледа втренчено.

Потокът от мисли го заливаше. Бръчките на продълговатото му лице се вдълбаха, изражението му стана мрачно.

Живееше в един нереален свят, в жесток и противоречив свят.

Как се бе стигнало дотам? Близкото минало се простираше зад гърба му като мъгляв невероятен сън, който свършваше в мига, когато бе прекрачил в кабинета на Джулиъс Ендърби и изведнъж се бе озовал в кошмарния въртоп на убийството и роботиката.

Йосафате! Това бе започнало само преди петдесет часа.

Той настойчиво бе търсил решението във Вселенското селище. На два пъти бе обвинил Р. Данийл — веднъж като предрешено човешко същество и втори път като доказал същността си истински робот — но го обвиняваше все в убийство. И също на два пъти обвинението бе опровергано и отхвърлено.

Връщаше се на изходната точка. Против волята си бе принуден да обърне поглед към Града, но от снощи не смееше да го прави. Определени въпроси се бяха забили в измъчения му мозък, но той ги отминаваше — чувствуваше, че не са по силите му. Обърнеше ли им внимание, нямаше да се удържи и щеше да им отговори — но, господи, как би могъл да приеме отговорите!

— Ли, Ли! — една ръка грубо разтърсваше рамото му.

Бейли се сепна и попита:

— Какво има, Фил?

Филип Норис, детектив с К-5, седна, сложи ръце на колената си, наведе се напред и се вгледа в лицето на Бейли.

— Случило ли ти се е нещо? Да не вземаш напоследък капки за губене на съзнание? Седеше си с широко отворени очи и доколкото можех да преценя, беше направо мъртъв.

Фил приглади оредялата си светлоруса коса и близко поставените му до носа очи жадно се втренчиха в изстиващия обяд на Бейли.

— Пиле! — възкликна той. — Дотам се стигна, че човек може да го получи само по лекарско предписание.

— Вземи си — покани го равнодушно Бейли.

Доброто възпитание надделя и Норис каза:

— А, не, след малко ще обядвам. Пази си го. Хей, я ми кажи какво става с нашия комис?

— Какво да става?

Норис се правеше на безразличен, но неспокойно мърдаше ръце. Каза:

— Хайде. Знаеш какво те питам. Откак се върна, сте неразделни. Какво има? Да не би някакво повишение?

Бейли се намръщи и усети, че действителността донякъде се завърна при този допир със служебната политика. Норис заемаше същата длъжност като него и беше склонен да следи най-усърдно дали началството няма някакви предпочитания по отношение на Бейли.

Бейли каза:

— Не става дума за повишение. Повярвай ми. Нищо няма. Нищо. А ако ти трябва комисарят, щях направо да ти го дам, стига да можех. Йосафате! Вземай го!

— Не ме разбирай погрешно — каза Норис. — Все ми е едно дали ще те повишат. Просто ми хрумна, че ако си се сблизил с комиса, можем да използваме това за хлапето.

— За кое хлапе?

Но му стана ясно и без отговор. Винсънт Барет — младежът, чието уволнение освободи място за Р. Сами, се надигна от единия ъгъл на стаята, където се бе спотайвал досега. Непокойно въртеше в ръце кепе, а кожата на изпъкналите му скули се мърдаше, докато се опитваше да се усмихне.

— Здравейте, господин Бейли.

— О, здравей, Винс. Как вървят работите?

— Не особено добре, господин Бейли.

Момчето се озърташе с жаден поглед. Бейли си помисли: „Изглежда съсипан, полумъртъв — декласифициран“. А после сурово добави, като едва не го изрече на глас поради обзелите го чувства: „Но какво иска от мене?“ И каза:

— Много съжалявам, момко.

Какво друго можеше да каже?

— Все си мислех, че може да е станало нещо.

Норис се доближи и зашепна в ухото на Бейли:

— Някой трябва да спре това. Сега се канят да махнат Ченлоу.

— Какво?

— Не си ли го чул?

— Не, не съм. По дяволите, та той е с К-3. Зад гърба си има десет години.

— Съгласен съм. Но една машина с крака може да върши работата му. А кой ли ще е следващият?

Младият Винсънт Барет сякаш не забелязваше, че си шепнат. И се обади от дълбините на собствените си мисли:

— Господин Бейли?

— Да, Винс?

— Знаете ли какво говорят? Говорят, че Лирейн Милейн, танцьорката от етеровизията, всъщност е робот.

— Глупости.

— Така ли? Говорят, че могат да произвеждат работи съвсем подобни на хора, с кожа от някаква специална пластмаса.

Бейли гузно си помисли за Р. Данийл и не намери какво да отговори. Поклати глава. Момчето каза:

— Мислите ли, че някой би имал нещо против, ако се поразходя тук? Ще се почувствувам по-добре, ако си припомня старото място.

— Поразходи се, момко.

Младежът тръгна. Бейли и Норис гледаха как излиза от стаята. Норис се обади:

— По всичко си личи, че средновековниците имат право.

— Че трябва да се върнем към почвата ли? Това ли имаш предвид, Фил?

— Не. Мислех си за роботите. Да се върнем към почвата?! Хъм... Старата Земя има голямо бъдеще пред себе си. Просто нямаме нужда от работи и толкова.

Бейли промърмори:

— Осем милиарда население, а запасите от уран се изчерпват! Какво му е голямото на това бъдеще?

— И какво, ако уранът се изчерпи? Ще направим внос. Или ще открием нови ядрени процеси. Няма начин да се спре човечеството, Ли. Трябва да гледаш оптимистично на нещата и да вярваш в стария човешки мозък. Най-големият ни запас е изобретателността, а тя никога няма да се изчерпи, Ли!

Норис вече се бе запалил. Продължи нататък:

— Например, бихме могли да използваме слънчевата енергия — тя може да ни служи милиарди години. Можем да построим космически станции в орбитата на Меркурий, които да станат акумулатори на енергия. Ще я пренасяме на Земята с насочен лъч.

Този проект не беше нов за Бейли. Умозрителните наукообразни течения си подмятаха това понятие поне от сто и петдесет години. Единствената пречка беше невъзможността да се изпрати достатъчно силен лъч, който да пресече петдесет милиона мили разстояние, без да се разпадне изцяло. Точно това припомни Бейли на Норис, който отвърна:

— Когато стане необходимо, ще го направят. Защо да се тревожим предварително?

Бейли си представи картината на Земя, която да има неограничена енергия. Населението сигурно щеше все така да нараства. Ферментационните заводи щяха да се разширят, броят на хидропонно отглежданите растения — да се увеличи. Необработените минерали можеха да се докарват от населените скалисти места в Системата. Ако някога закъсаха за вода, можеха да използват луните на Юпитер. По дяволите, можеха дори да замразят океаните и да ги завлекат в Космоса, където да заобиколят Земята с огърлица от ледени лунички. Щяха да си стоят там, винаги готови да бъдат използвани, а океанското дъно да се превърне в нови земи за обработване, в нови места за обитаване. Дори въглеродът и кислородът биха могли да се запазят и увеличат на Земята, ако се използва метанът от атмосферата на Титан и замръзналият кислород на Умбриел.

Земното население би могло да стигне хиляда — две хиляди милиарда. Защо не? Имало е време, когато население от осем милиарда се е смятало за невъзможно. Имало е време, когато и

население от един милиард е изглеждало немислимо. Всяко поколение от Средновековността насам си е имало пророци на Малтусовата обреченост, но те винаги са били опровергавани.

А какво би казал на това Фастълф? Свят с хиляда милиарда жители... Би го одобрил. Но те ще зависят от докарвани отвън въздух и вода, от енергийни запаси, съхранявани в сложни складове на петдесет милиона мили оттук. Колко невероятно несигурно би било! Земята винаги ще се намира на косъм от окончателната си гибел при най-малката повреда в механизма, обхванал цялата Система.

Бейли каза:

— На мене лично ми се струва, че ще е по-лесно част от свръхнаселението да замине с космически кораби.

Това бе по-скоро отговор на картината, която си бе представил, отколкото на нещата, казани от Норис.

— И кой би ни приел? — подхвърли горчиво Норис.

— Необитаемите планети.

Норис стана и потупа Бейли по рамото.

— Изяж си пилето, Ли, и ще се оправиш. Положително вземаш замъгляващи съзнанието хапчета.

И си тръгна, като се хилеше.

Бейли, невесело изкривил уста, го наблюдаваше как си отива. Норис щеше да разпространи слуха и можеше да минат седмици, преди шегобийците в службата се откажат да го дразнят. Но поне това го отърваваше от темата за младия Винс, роботите и декласификацията. И въздъхна, като набоде на вилицата вече изстиналото и някак жилаво пиле. Едва когато той изяде и последната троха на ореховката от дрожди, Р. Данийл стана от бюрото си (бяха му го дали сутринта) и се приближи с думите:

— Комисарят е извън кабинета си и не е известно кога ще се върне. Казах на Р. Сами, че ще го използваме и че не бива да пуска вътре никого, освен комисаря.

— За какво ще го използваме?

— За да сме по-изолирани. Положително ще се съгласиш, че трябва да обмислим следващия си ход. В крайна сметка, не възнамеряваш да се откажеш от разследването, нали?

Най-силното желание на Бейли беше да се откаже, но явно не можеше да го направи. Стана и поведе Р. Данийл към кабинета. Щом

влязоха, Бейли каза:

— Хайде, Данийл. Да чуя какво има.

— Колега Илия — отвърна роботът, — от снощи ти не си на себе си. Мозъчните ти импулси определено са променени.

В главата на Бейли светкавично се оформи една ужасна мисъл.

— Да не си телепат? — извика той.

Това бе възможност, на която не би се спрял в някой по-спокоен момент.

— Не. Разбира се, че не съм — каза Р. Данийл.

Бейли почувствува, че паниката започва да го напуска.

— Тогава защо по дяволите говориш за мозъчните ми импулси?

— Това е просто израз, който използвам, за да опиша усещане, което не споделяш с мене.

— Какво усещане?

— Трудно ми е да ти обясня, Илия. Не забравяй, че първоначално бях създаден от вселенците, за да изучавам човешката психология.

— Да, зная. И са те пригодили за детективска работа, като са ти включили верига за справедливост. — Бейли не направи усилие да прикрие язвителността в гласа си.

— Точно така, Илия. Но първоначалната ми конструкция остана непроменена. Бяха ме създали, за да правя церебрална анализа.

— Да анализираш мозъчните импулси?

— Ами да. Това не може да се върши с апаратура извън кабинетите, защото е необходим пряк контакт с електродите, ако е налице нужният приемател. Моят мозък е такъв приемател. Нима този принцип не се прилага на Земята?

Бейли не знаеше. Пренебрегна въпроса и каза:

— Щом като измерваш мозъчните импулси, какво научаваш от това?

— Не научавам мислите, Илия. Получавам бегла представа за емоционалното състояние, мога да анализирам темперамента, скритите подтици и отношения на човека. Например аз имах възможността да потвърдя, че комисарят Ендърби не е способен да убие човек при обстоятелствата, преобладаващи по време на убийството.

— И те свалиха подозрението от него само по думите ти?

— Да. Можеше да се разчита на тях. В това отношение съм особено чувствителна машина.

Нова мисъл споходи Бейли.

— Почакай! А комисарят Ендърби не е знаел, че му се прави цереброанализа, така ли?

— Нямаше нужда да нараняваме чувствата му.

— Значи ти просто си стоял и си го гледал. Не е имало апаратура, електроди, писци и разграфена хартия.

— Разбира се, че не. Аз съчетавам всичко в себе си.

От яд и досада Бейли прехапа долната си устна. Това бе единственото противоречие, което оставяше вратичка, за да се промъкне едно-едничко обвинение, с което да се помъчи да обвърже Вселенското селище с престъплението. Р. Данийл бе заявил, че комисарят е бил подложен на цереброанализа, а час по-късно самият комисар явно искрено отрече да му е известен този термин. Положително никой човек, заподозрян в убийство, нямаше да премине през разтърсващото преживяване да му бъде направена енцефалограма с електроди и записваща апаратура, без да получи безпогрешна представа какво означава цереброанализата.

Но сега това несъответствие се бе изпарило. Комисарят е бил подложен на цереброанализа, без изобщо да го разбере. Р. Данийл казваше истината; истината казваше и комисарят.

— Е — рязко попита Бейли, — а какво научи от цереброанализата за мен?

— Че си притеснен.

— Голямо откритие, няма що. Естествено, че съм притеснен.

— Особеното на притеснението ти е, че се дължи на сблъсък между мотивировките в съзнанието ти. От една страна, предаността ти към професионалните принципи те задължава да се вгледаш внимателно в заговора на земните жители, които ни обсадиха снощи. Друга, не по-малко силна мотивировка, те насилва да действуваш в противоположна насока. Поне това е изписано ясно в електрическото поле на мозъчните ти клетки.

— Мозъчните ми клетки... глупости! — разпалено каза Бейли. — Виж какво, ще ти обясня защо няма смисъл да разследваме твоя така наречен заговор. Той няма нищо общо с убийството. Мислех си, че може да има, признавам. Вчера в столовата смятах, че ни заплашва опасност. Но какво излезе? Последвах ни навън, бързо се изгубиха по лентите и толкова. Не така действуват добре организирани и отчаяни

хора. Собственият ми син откри съвсем лесно къде сме отседнали. Само се обадил в отдела, без изобщо да има нужда да се представя. Милите ни заговорници са можели да направят същото, ако наистина са искали да ни навредят.

— Не са ли искали?

— Явно, че не са. Ако се стремяха към бунт, можеха да го организират в магазина за обувки, а те послушно се оттеглиха пред един човек с бластер. Пред един робот с бластер! Ами ако те бяха разпознали, щяха веднага да разберат, че няма да можеш да стреляш. Те са средновековници. Безобидни смахнати. Ти нямаше как да го знаеш, но аз трябваше да го разбера веднага. И щях да успея, ако цялата тази работа не ме принуди да потъна в глупави и мелодраматични мисли. Повярвай ми, зная какъв тип хора стават средновековници. Това са кротки, мечтателни личности, които смятат живота ни за прекалено тежък, затова се заравят в идеалния свят на едно минало, което никога не е съществувало. Ако ти беше в състояние да направиш цереброанализа на цяло движение, както на отделния индивид, щеше да установиш, че и те като Джулиъс Ендърби не са в състояние да извършат убийство.

Р. Данийл бавно изрече:

— Не мога да приема думите ти без доказателства.

— Какво искаш да кажеш?

— Прекалено внезапно си промени мнението. При това с известни несъответствия. Беше уговорил срещата с доктор Геригъл часове преди вечерята. Тогава не знаеше, че имам торбичка за храна и не е било възможно да ме подозираш в убийство. Защо тогава го извика?

— Въпреки това вече те подозирах.

— А снощи говори насън.

Бейли го погледна с широко отворени очи.

— И какво казах?

— Повтори няколко пъти само една дума — „Йези“. Предполагам, че имаше предвид жена си.

Бейли се отпусна. И каза неуверено:

— Сънувах кошмар. Знаеш ли какво е това?

— Разбира се, но не от личен опит. Определението в речника е „лош сън“.

— А знаеш ли какво е да сънуваш?

— Също само по определението в речника. Това е илюзия за действителността, преживяна при временно подтискане на съзнателната мисъл, наричано от хората „сън“.

— Добре. Да речем. Значи — илюзия. Но понякога илюзията може да изглежда съвсем истинска. Аз сънувах, че жена ми е застрашена от опасност. Хората често сънуват подобни неща. Можеш да ми вярваш, че е така.

— С радост ще се съглася. Но ми хрумна нещо. Как Йези откри, че съм робот?

По челото на Бейли отново изби пот.

— Има ли нужда отново да го казваме? Слухът...

— Извинявай, че те прекъсвам, колега Илия, но няма такъв слух. Ако имаше, днес Града щеше да кипи от безпокойство. Проверих докладите, постъпили в отдела — няма такова нещо. Просто няма слух. Тогава как е разбрала жена ти?

— Йосафате! Какво се опитваш да ми кажеш? Да не смяташ, че жена ми членува в... в...

— Да, Илия.

Бейли стисна юмруци.

— Е, тя не членува там и няма какво повече да обсъждаме въпроса.

— Това не е типично за тебе, Илия. При изпълнение на служебния си дълг ти два пъти ме обвини в убийство.

— И по този начин ми го връщаш, така ли?

— Не съм сигурен, че разбирам какво означава тази фраза. Естествено, одобрявам готовността, с която ме обвини. Имаше си причини. Бяха погрешни, но не бе изключено да се окажат и верни. Не по-малко сериозни улики сочат към жена ти.

— Че е убийца? По дяволите, та Йези не би навредила и на най-злия си враг. Не е способна да излезе пеша извън Града. Не би могла... Ако ти беше човек от плът и кръв, щях направо да...

— Аз само казах, че тя участва в заговор. И смятам, че трябва да бъде разпитана.

— Не, дори от това да зависи животът ти, или каквото там е за тебе животът. Чуй ме. Средновековниците не искат смъртта ни. Не е този начинът, по който обичайно действуват. Но те се опитват да те

махнат от Града. Поне това е ясно. И се опитват да го постигнат чрез един вид психологическа атака. Мъчат се да ти създават затруднения, също и на мене, защото сме заедно. Не им е било трудно да открият, че Йези ми е жена, и естествено са направили ход, с който да ѝ съобщят за тебе. А тя е като всички човешки същества. Не обича роботите. Не би искала да съм свързан с робот, особено ако това предполага опасност, а те положително са ѝ го намекнали. Мога да ти кажа, че успехът беше налице. Тя цяла нощ ме моли да се откажа от случая и по някакъв начин да те отпратя от Града.

— Да допуснем — каза Р. Данийл, — че ти имаш много силен инстинкт да защитиш жена си от един разпит. За мене е очевидно, че строиш доказателства в тази насока, без в същност да им вярваш.

— За какъв по дяволите се мислиш? — избухна Бейли. — Не си детектив. Ти си цереброанализаторна машина като енцефалографите, каквито имаме в тази сграда. Имаш ръце, крака и глава, можеш да говориш, но не си нито йота повече от една машина. Добавянето на някаква проклета верига не те прави детектив, затова какво толкова умуваш? Дръж устата си затворена и ме остави аз да правя преценките.

Роботът тихо каза:

— Мисля, че ще е по-добре, ако не говориш така високо, Илия. Въпреки че не съм детектив в смисъла, в който си ти, бих искал да ти обърна внимание на една малка подробност.

— Не се интересувам да я чуя.

— Моля те. Ако греша, ще ми го кажеш, в това няма беда. Ето за какво става дума. Снощи ти излезе от стаята, за да се обадиш на Йези по етажния телефон. Аз предложих вместо тебе да отиде синът ти. Ти ми обясни, че не е прието сред земните жители един баща да излага сина си на опасност. Нима тогава е прието една майка да го прави?

— Не раз... — започна Бейли, но спря.

— Виждаш какво имам предвид — каза Р. Данийл. — При обикновени условия, ако Йези се боеше за твоята безопасност и искаше да те предупреди, щеше да рискува собствения си живот, а не да изпраща сина си. Фактът, че тя бе изпратила Бентли, би могъл само да означава, че тя е смятала, че той не е заплашван от опасност, за разлика от нея. Ако в заговора участваха непознати на Йези хора, нямаше да е така, или поне тя нямаше да има причина да си го мисли. От друга страна, ако е участничка в заговор, тя ще знае, наистина ще

знае, Илия, че ще я следят и ще я разпознаят, докато Бентли може да се промъкне незабелязано.

— Почакай — прекъсна го Бейли, на който му причерня пред очите, — това са тънко обосновани доводи, но...

Не се наложи да чакат. Сигналната лампа на бюрото на комисаря започна наистина да припламва. Р. Данийл чакаше Бейли да се обади, но той само я гледаше безпомощно. Роботът натисна копчето.

— Какво има?

Чу се провлеченият глас на Р. Сами:

— Тук има една дама, която иска да види Ли. Предадох ѝ, че е зает, но тя не си отива. Казва, че името ѝ е Йези.

— Пусни я да влезе — спокойно нареди Р. Данийл и като вдигна безизразните си кафяви очи, срещна пълния с паника поглед на Бейли.

14. СИЛАТА НА ЕДНО ИМЕ

Бейли стоеше замръзнал като в тетаничен гърч, докато Йези се затича насреща му, сграбчи го за рамената и се сгуши в него. Обезкървените му устни можаха само да изрекат:

— Бентли?

Тя го погледна и поклати отрицателно глава, а кестенявата ѝ коса следваше посоката на движението.

— Добре е.

— Тогава?...

Йези изведнъж избухна в неудържим плач и с глас, който едва се чуваше, каза:

— Не мога повече така, Ли. Не мога. Не мога нито да спя, нито да се храня. Трябва да ти го кажа.

— Не казвай нищо! — уплашено я прекъсна Бейли. — За бога, Йези, не сега.

— Трябва. Извърших ужасно нещо. Толкова ужасно нещо. О, Ли... — и думите ѝ станаха нечленоразделни.

Без особена надежда Бейли ѝ каза:

— Не сме сами, Йези.

Тя вдигна глава и втренчено загледа Р. Данийл, сякаш го виждаше за пръв път. Възможно беше сълзите, които изпълваха очите ѝ, да правеха от него едно неясно петно.

— Добър ден, Йези — тихо и монотонно каза Р. Данийл.

Тя се сепна.

— Това... това роботът ли е?

Избърса с опакото на дланта очите си и се измъкна от прегърналия я с дясна ръка Бейли. Пое за миг дълбоко въздух, а на устните ѝ заигра боязлива усмивка.

— Това си ти, нали?

— Да, Йези.

— И не се обиждаш, че те наричам така?

— Не, Йези, та аз наистина съм робот.

— И аз не бих се обидила, ако ме нарекат глупачка и идиотка, и... долна доносничка, защото отговаря на същността ми.

— Йези! — простена Бейли.

— Няма смисъл, Ли — каза тя. — Щом той е твой партньор, най-добре е да го знае. Не мога повече да го пазя в тайна. Така се измъчих от вчера насам. Не ме е грижа, ако ме пратят в затвора и ме оставят на сурови дрожди и вода... Не ме е грижа и ако... Но ти няма да им го позволиш, нали, Ли? Не им позволявай да ми направят нещо. Толкова ме е... страх...

Бейли я погали по рамото и я остави да си поплаче. Каза на Р. Данийл:

— Тя не се чувства добре. Не можем да я оставим тук. Колко е часът?

Р. Данийл, без видимо да се справи с някакво средство за измерване на времето, отвърна:

— Четиринадесет часа и четиридесет и пет минути.

— Комисарят ще се върне всеки миг. Виж какво, поръчай една патрулна кола и ще говорим за това на магистралата.

Йези рязко вдигна глава.

— На магистралата ли? О не, Ли!

Той се опита, доколкото можеше, да я успокои.

— Хайде, Йези, не страдай от предразсъдъци. Не можеш да пътуваш с платформа в този вид. Бъди добра и се стегни, иначе няма да можем да минем и през общата зала. Ще ти донеса вода.

Тя избърса лицето си с влажната кърпичка и уморено възкликна:

— О, виж какво стана с грима ми.

— Не се безпокой за грима си — каза Бейли. — Данийл, дойде ли патрулната кола?

— Вече ни чака, колега Илия.

— Хайде, Йези.

— Почакай. Почакай само миг, Ли. Трябва да си оправя лицето.

— Какво значение има сега?

Но тя се отскубна.

— Моля те. Не мога да мина през общата зала в този вид. Само миг и съм готова.

Човекът и роботът зачакаха — човекът като нервно свиваше юмруци, роботът — невъзмутимо.

Йези изрови от чантичката си необходимите ѝ неща. (Веднъж Бейли бе заявил сериозно, че единственото, което не е претърпяло механична промяна от Средновековността насам, е женската чанта. Дори замяната на металните закопчалки с магнитни претърпя неуспех.) Измъкна малко огледало и инкрустираната със сребро кутийка за грим, която Бейли ѝ бе подарил за рождения ден преди три години. Кутийката имаше няколко отвора, които Йези последователно използвава. Само последният спрей бе видим. Тя си служеше с тях с непосредственост, лекота и умение, които явно са присъщи на жените по рождение, дори когато изпаднат в много тежко положение.

Най-напред сложи фон — гладък равен слой, така че кожата никъде не блестеше и грапавините изчезнаха; получи се леко златисто сияние, което Йези от дългогодишен опит бе разбрала, че подхожда най-добре на естествения цвят на очите и косата ѝ. После сложи едва забележими по-тъмни сенки на челото и брадичката, лек руж на страните, който стигаше до скулите, нежно синьо на клепачите и мекото на ушите и накрая равномерно намаза с червило устните си. За това използва видимия спрей — бледорозова мъглива течност, която блестеше във въздуха, но засъхваше и добиваше плътен цвят при допира с устните ѝ.

— Готово — каза Йези, като с бързи движения оправи косата си и доби много доволен вид. — Смятам, че това стига.

Заниманието ѝ бе продължило повече от обещания миг, но отне все пак само петнадесет секунди. Въпреки това се видя безкрайно дълго на Бейли.

— Да вървим — каза той.

Тя едва успя да прибере кутийката с грим в чантата си, докато Бейли вече я поведе навън.

* * *

Необичайната тишина на магистралата тегнеше и от двете страни. Бейли каза:

— Слушам те, Йези.

Невъзмутимият вид, който бе придобило лицето на Йези откакто излязоха от кабинета на комисаря, започна да се изгубва. Без да каже

дума, тя безпомощно погледна съпруга си и Данийл. Бейли повтори:

— Казвай, Йези. Моля те. Престъпление ли си извършила? Истинско престъпление?

— Престъпление ли? — Тя неуверено поклати глава.

— Хайде, събери мислите си. Без истерии. Просто кажи „да“ или „не“, Йези. Да не си... — той за миг се поколеба — убила някого?

Лицето на Йези веднага придоби възмутен вид.

— Какво говориш, Илия Бейли!

— „Да“ или „не“, Йези?

— Не, разбира се, че не.

Бейли веднага усети, че стомахът му, свит на топка, се отпусна.

— Да си откраднала? Да си подправяла дажби? Да си нападнала някого? Да си унищожила чужда собственост? Говори, Йези.

— Не съм направила нищо... нищо особено. Нямах предвид такива работи. — Тя погледна през рамото му. — Ли, трябва ли да стоим тук долу?

— Точно тук ще стоим, докато свършим. Хайде, разказвай отначало. Какво дойде да ни съобщиш?

И над сведената глава на Йези Бейли се спогледа с Р. Данийл. Йези започна с тих глас, който придобиваше сила и яснота колкото по-дълго говореше.

— Всичко дойде от тези хора, Ли, от средновековниците — ти знаеш това. Те са навсякъде, непрекъснато приказват. Дори едно време, когато работех като помощник-диетолог, беше същото. Спомняш ли си Елизабет Торнбоу? Тя беше средновековничка. Вечно разправяше, че всичките ни беди идвали от Града и колко по-хубаво било, преди да има Градове. Често я питах откъде е сигурна в това, особено след като се срещнах с тебе, Ли (спомни си за какво си говорехме), и тогава тя цитираше откъси от ония филмчета, които попадат на всеки човек. Нали се сещаш, като „Срамът на Градовете“, не помня кой го беше измислил. Как се казваше?

— Огрински — разсеяно отвърна Бейли.

— Да, но останалите бяха далече по-лоши. А после, когато се омъжих за тебе, тя стана съвсем жлъчна. Каза: „Предполагам, че сега ще се превърнеш в истинска градска жена, след като се омъжваш за полицаи“. След това по-малко разговаряше с мене и всичко свърши, когато напуснах работа. Много от нещата, които казваше, бяха с цел

просто да ме шокира — поне така си мисля — или пък защото се опитваше да се прави на загадъчна и интересна. Знаеш, че беше стара мома, умря си неомъжена. Много от средновековниците просто не се приспособяват, в един или друг смисъл. Помниш ли, Ли, ти ми каза веднъж, че хората понякога прехвърлят собствените си недостатъци върху обществото и искат да променят Градовете, защото не знаят как да променят себе си...

Бейли си спомняше, но сега собствените му думи звучаха в ушите му плоско и изкуствено. Каза нежно:

— Не се отвличай, Йези.

Тя продължи:

— Както и да е. Лизи винаги говореше, че ще дойде друго време и че хората трябва да се разбират. Казваше, че за всичко са виновни вселенците, защото искат Земята да остане слаба и назадничава. Това бе една от любимите ѝ думи — „назадничава“. Поглеждаше менюто, което бях подготвила за следващия ден, и казваше: „Назадничаво, назадничаво!“ Джейн Майърс често я имитираше в готварницата и си умирахमे от смях. Тя, Елизабет, казваше, че някой ден ще разрушим Градовете, ще се върнем към почвата и ще си разчистим сметките с вселенците, които непрекъснато се опитват да ни приковават към Градовете, като ни натрапват роботите. Само че тя никога не ги наричаше „роботи“. Казваше „бездушни механизирани чудовища“ — извинявай за израза, Данийл.

Роботът се обади:

— Не съм сигурен какво значи първото прилагателно, което употреби, Йези, но какъвто и да е изразът, не се обиждам. Моля те, продължи.

Бейли неспокойно се размърда. Това беше типично за Йези. В колкото и притеснено и критично положение да се намираше, не можеше да разказва другояче, освен със заобикалки. Тя продължи:

— Елизабет винаги говореше така, сякаш имаше още много хора, които мислят като нея. Казваше: „На последното събрание...“, а после спираше и ме поглеждаше — наполовина горда, наполовина уплашена, сякаш искаше да я разпитвам за него, за да се почувствува тя важна, но същевременно се боеше да не ѝ причиня неприятности. Естествено, никога не я разпитвах. Не исках да ѝ направя това удоволствие. Във всеки случай, Ли, след като се омъжих за тебе, всичко спря, докато...

И тя замълча.

— Продължавай, Йези — каза Бейли.

— Нали си спомняш, Ли, спора ни? По-точно, спора за Йезавел?

— Какво общо има този спор? — На Бейли му трябваша миг-два, за да си спомни, че това бе нейното име и че не става дума за друга жена. И той машинално се обърна към Р. Данийл с извинително обяснение: — Цялото име на Йези е Йезавел. На нея не ѝ харесва, затова не го използва.

Р. Данийл съсредоточено кимна и Бейли си помисли: „Йосафате, защо напразно показвам притеснението си пред него?“

— Това много ме безпокоеше, Ли — каза Йези. — Наистина. Предполагам, че е било глупаво, но непрекъснато мислех върху думите ти — че Йезавел просто имала консервативни възгледи и се борела да запази обичаите на прадедите си от странните обичаи, които донесли пришълците. В крайна сметка, нали се казвах Йезавел, и винаги...

Тя безуспешно търсеше думата. Бейли ѝ помогна:

— Винаги си се идентифицирала с нея?

— Да — съгласи се Йези, но веднага поклати глава и погледна встрани. — Естествено, не наистина. Не буквално. Не бях такава, каквато си мислех, че е тя.

— Зная това, Йези. Глупаво е да се безпокоиш.

— Но все пак по някакви причини много си мислех за нея и стигнах до заключението, че сега е същото, както някога. Имам предвид това — че ние, земните жители, поддържахме старите си обичаи, а ето че се появиха вселенците с много нови обичаи, и като се опитвахме да следваме новите обичаи, ние изменяхме на природата си и значи средновековниците бяха прави. Може би наистина трябваше да се върнем към старите си добри обичаи... Тогава отидох и намерих Елизабет.

— Да... Продължавай нататък.

— Тя каза, че не разбира за какво говоря, пък и съм жена на ченге. Отговорих ѝ, че това няма нищо общо с мене и накрая тя се съгласи, обеща да поговори с някого и месец по-късно дойде при мене — каза, че всичко е наред и аз станах член и оттогава ходя на събрания.

Бейли тъжно я погледна:

— Без изобщо да ми кажеш?

— Извинявай, Ли — гласът на Йези потрепери.

— Е, това няма да помогне. Не друго, а извинението ти. Искам да ми разкажеш за събранията. Най-напред, къде ги провеждаха?

Усещаше как започва да гледа на всичко отстрани, как чувствата му се притъпяват. Това, което не искаше да повярва, излезе истина, нямаше място за съмнения. В известен смисъл изпита облекчение, че приключи с несигурността.

Тя отговори:

— Тук долу.

— Тук долу? Искаш да кажеш, на това място? Какво точно искаш да кажеш?

— Тук на магистралите. Затова не исках да слизаме долу. Но мястото беше чудесно за срещи. Събирахме се...

— Колко души?

— Не зная точно. Шестдесет-седемдесет. Представявахме нещо като квартален клон. Имаше съваеми столове, малко за почерпване и някой държеше реч — главно за прекрасния живот едно време и как ще дойде денят, когато ще си разчистим сметките с чудовищата — тоест, с роботите, както и с вселенците. Речите в същност бяха доста тъпи, защото засягаха все едно и също. Но ги изтърпявахме. Беше най-вече приятно да се събираме заедно и да се чувствуваме значителни. При това, полагахме клетви и имаше тайни начини, по които можехме да се поздравяваме навън.

— Никога ли не прекъсвахте събранията? Не минаваха ли патрулни коли или пожарни машини?

— Не. Никога.

Р. Данийл ги прекъсна:

— Това необичайно ли е, Илия?

— Може би не е — отвърна замислено Бейли. — Има странични шосета, които в същност никога не се използват. Но е доста трудно да ги знаеш кои са. Само това ли правехте на събранията, Йези? Слушахте речи и си играехте на заговорници?

— Горедолу. Понякога пеехме и песни. И, разбира се, се черпехме. Нямаше много — обикновено само сандвичи и сок.

— В такъв случай — грубо я попита той — от какво се притесняваш сега?

Йези премигне.

— Ти се сърдиш.

— Моля те — каза Бейли, въоръжен с желязно търпение, — отговори на въпроса ми. Щом всичко е било толкова безобидно, защо си изпаднала в такава паника от ден и половина насам?

— Мислех, че могат да ти навредят, Ли. За бога, защо се държиш така, сякаш не разбираш? Нали ти го обясних.

— Не, не си ми обяснила. Още не си. Разказа ми за някакво невинно тайно кафене, малък клуб, към който си принадлежала. Правеха ли те някога открити демонстрации? Унищожаваша ли работи? Организираха ли бунтове? Убиваша ли хора?

— Никога! Ли, аз не бих направила такава неща. Нямах да остана в групата, ако ме накараха.

— Е, тогава защо казваш, че си извършила нещо ужасно? Защо очакваш, че ще те пратят в затвора?

— Ами... Те често говореха, че един ден ще окажат натиск върху правителството. Ние трябваше да сме организирани, а после щеше да има големи стачки и спиране на всякакви дейности. Щяхме да принудим правителството да забрани всички работи и да накара вселенците да се върнат там, откъдето са дошли. Мислех си, че просто си приказват, но после започна това — с тебе и Данийл. Тогава те заявиха: „Дойде време да действваме“, и „Този случай ще бъде за назидание и така ще спрем веднага нашествието на роботите“. Казаха го у нас, в Кабините, без да знаят, че говорят за теб. Но аз разбрах. Веднага.

И гласът ѝ заглъхна. На Бейли му дожаля.

— Хайде, Йези. Нищо особено не е било. Просто приказки. Сама виждаш, че нищо не се случи.

— Толкова ме беше с... страх... И си мислех: „И аз съм част от това. Ако започнат да убиват и да разрушават, може да убият и тебе, и Бентли“, и излизаше, че някак всичко е по моя... вина, след като участвувам в него и значи трябва да ме пратят в затвора.

Бейли я остави да се наплаче. Прегърна я, стисна устни и погледна Р. Данийл, който спокойно отвърна на погледа му. Каза:

— А сега искам да си помислиш, Йези. Кой беше начело на вашата група?

Тя вече бе притихнала и попиваше сълзите от ъгълчетата на очите си с кърпичка.

— Начело беше човек на име Джоузеф Клемън, но той всъщност бе най-обикновен. На ръст сигурно беше не повече от пет фута и четири инча и според мене живееше под чехъл. Мисля, че е съвсем безвреден. Няма да го арестуващ, нали? Само защото ти казах името му? — Тя изглеждаше виновна и притеснена.

— Все още не се каня да арестувам никого. А как Клемън получаваше указания?

— Не зная.

— Идваха ли непознати хора на събранията? Разбираш какво имам предвид — шефове от главната квартира например?

— Понякога идваха да държат речи. Но не се случваше често, горе-долу два пъти годишно.

— Знаеш ли имената им?

— Не. Винаги представяха такъв човек като „наш съмишленик“, „приятел от Джаксън Хайтс“ и така нататък.

— Ясно. Данийл!

— Да, Илия?

— Опиши хората, които забеляза. Да видим дали Йези няма да ги познае.

Р. Данийл прехвърли списъка с клинична последователност. Йези слушаше с объркано изражение изброяването на външните белези и клатеше отрицателно глава все по-категорично.

— Няма смисъл. Няма смисъл! — извика тя. — Нима мога да си спомня? Забравила съм как изглеждаха. Не мога...

Тя спря и за миг се замисли. После попита:

— Каза, че един от тях работи във ферментационен завод, така ли?

— Франсис Клусар — повтори Р. Данийл — е служител в „Нюйоркски дрожди“.

— Така... Значи, веднъж един човек държеше реч, а аз седях на първия ред и непрекъснато ме лъхваше, ама съвсем слабо, на сурови дрожди. Разбирате какво искам да кажа. Единствената причина, по която съм го запомнила, е че този ден стомахът ми не беше наред и от миризмата ми се повдигаше. Наложих се да стана и да се преместя назад, при това не можех да обясня защо го правя. Толкова ме досрамя. Може би това е човекът, за когото говорите. В крайна сметка, когато работиш с дрожди, миризмата се просмуква в дрехите ти.

И тя сбърчи нос.

— Но не си спомняш как изглеждаше, така ли? — попита Бейли.

— Не — решително каза тя.

— Добре тогава. Виж какво, Йези, ще те заведе при майка ти. Бентли ще остане при тебе и двамата няма да напускате квартала. Може да спреш Бен от училище, а аз ще уредя да ви докарват храна и полицията да следи всички коридори около апартамента.

— Ами ти? — с неуверен глас попита Йези.

— Няма да ме заплашва опасност.

— Но колко ще продължи това?

— Не зная. Може би само ден-два.

Думите му се видяха празни и на самия него.

Върнаха се на магистралата. Сега Бейли и Р. Данийл вече бяха сами. Лицето на Бейли бе потъмняло от мисли.

— Струва ми се — каза той, — че имаме работа с организация, построена на две равнища. Първото, ниско равнище, е без специфична програма и съществува само за да осигури подкрепа при евентуален преврат. Второто е с един много по-малък от тази група елит, който трябва да открием. Естрадните актьори, за които говореше Йези, не влизат в сметката.

— Всичко това следва — каза Р. Данийл, — ако приемем думите на Йези, за истина.

— Мисля — отвърна Бейли твърдо, — че можем да приемем разказа на Йези за чиста монета.

— Така изглежда — съгласи се Р. Данийл. — В мозъчните й импулси няма нищо, което да сочи патологично пристрастие към лъжата.

Бейли вдигна към Данийл поглед, изпълнен с обида.

— И аз смятам така. Няма нужда да споменаваме името й в докладите. Нали ти е ясно?

— Щом желаяш, колега Илия, добре — спокойно отвърна Данийл, — но докладът ни тогава няма да бъде нито пълен, нито точен.

Бейли каза:

— Е, може и да си прав, но това няма да навреди много. Тя доброволно ни предложи всичко, което знае, и ако споменем името й, само ще я впишат в полицейските досиета. А аз не искам това.

— В такъв случай няма да го правим, стига да сме сигурни, че не е останало нещо скрито.

— Тя не е скрила нищо, гарантирам.

— Можеш ли да ми обясниш защо думата Йезавел, защо самото звучене на едно име я е накарало да се откаже от предишните си убеждения и да промени поведението си? Мотивировката ми се вижда неясна.

Те пътуваха бавно по лъкатушещия тесен тунел. Бейли отвърна:

— Трудно ми е да ти обясня. Йезавел е рядко срещано име. Някога така се е казвала жена с много лоша слава. Йези се радваше на това. Вживяваше се в чуждото чувство за злина и така компенсираше безупречно почтения си живот.

— Защо трябва една зачитаща законите жена да иска да се чувства зла?

Бейли замалко не се усмихна.

— Жените са си жени, Данийл. Както и да е, тогава постъпих много глупаво. В момент на раздражение взех да твърдя, че историческата Йезавел не е била голяма злосторница и преди всичко е обичала съпруга си. Непрекъснато съжалявам, че го казах. Излезе — продължи той, — че думите ми направиха Йези дълбоко нещастна. Развалих нещо нейно, което не можеше да бъде заместено с друго. Предполагам, че последвалото представлява нейният начин да ми отмъсти. Мисля, че е искала да ме накаже, като се е заела с дейност, която е знаела, че няма да одобря. Не твърдя, че съзнателно се е стремела към това.

— Може ли един стремеж да е несъзнателен? Не се ли получава така противоречие в понятията?

Бейли втренчи поглед в Данийл и се уплаши, че ще започне да му обяснява подсъзнанието. Но вместо това каза:

— Пък и Библията винаги е оказвала голямо влияние върху човешките мисли и чувства.

— Какво е „Библия“?

За миг Бейли се изуми, после се изуми на себе си, че се е изумил. Знаеше, че вселенците използват напълно механистична житейска философия по отношение на личността, а Р. Данийл можеше да знае само това, което знаеха те — не повече. И каза накратко:

— Библията се смята за свещена книга от почти половината земно население.

— Не разбирам какво е значението на прилагателното.

— Искам да кажа, че много я почитат. Когато се тълкуват правилно, различни части от нея предлагат начин на поведение, който много хора приемат за най-подходящ в стремежа към пълното щастие на човечеството.

Р. Данийл сякаш се замисли върху казаното.

— А този начин на поведение залегнал ли е във вашите закони?

— Боя се, че не е. Поведението не е подвластно на законни разпореждания. Такава система от правила се следва спонтанно от всеки индивид по собствено желание. В известен смисъл тя стои по-високо от всеки закон.

— По-високо от закона? Не е ли това противоречие в понятията?

Бейли горчиво се усмихна.

— Да ти цитирам ли откъс от Библията? Любопитно ли ти е да чуеш нещо?

— Моля те.

Бейли намали скоростта, докато колата спря и за миг остана със затворени очи, като си припомняше. Искаше му се да използва мелодичния стар език на средновековната Библия, но за Р. Данийл средноанглийският щеше да звучи неразбираемо. И той започна почти небрежно с текста от съвременното преработено издание, сякаш изваждаше на бял свят не приказка от тъмното минало на човечеството, а история от своето време.

— Исус отишъл в Елеонската планина, а на заранта пак дошъл в храма. И всичкият народ дохождал при него, а той седнал и ги поучавал. Тогава книжниците и фарисеите довели при него една жена, уловена в прелюбодеяние, и като я поставили наред, рекли му: „Учителю, тая жена биде хваната в самото прелюбодеяние, а Мойсей ни е заповядал в закона такива с камъни да убиваме. Ти, прочее, какво казваш?“ Казвали това, за да го изкушават, та да имат в какво да го обвиняват. И Исус се навел надолу и пишел с пръст по земята, без да им обръща внимание. Но като продължили да го питат, той се поизправил и им рекъл: „Който от вас е без грях, нека пръв хвърли камък върху нея“. И пак се навел надолу и пишел по земята. А те, като чули това и понеже съвестта ги борела, взели да се разотиват един след

друг, начевайки от по-старите та до последните; и останал Исус сам с жената, която стояла наред. Като се поизправил и не видял никого, освен жената, Исус ѝ рекъл: „Жено, де са твоите обвинители? Никой ли не те осъди?“ А тя отговорила: „Никой, Господи!“ А Исус ѝ рекъл: „И аз не те осъждам. Иди си и недей вече греша.“

Р. Данийл слушаше внимателно. Попита:

— А какво е „прелюбодеяние“?

— Няма значение какво е. Престъпление, за което по това време наказанието било пребиване с камъни — хвърляли камъни по виновницата, докато я убиели.

— А жената виновна ли е била?

— Да.

— Тогава защо не са я пребили с камъни?

— Никой от обвинителите не можел да го направи след думите на Христос. Тази история се използва, за да покаже, че съществува нещо по-висше дори от справедливостта, в която човек е възпитаван. Съществува човешки подтик, известен като милосърдие, и човешко действие, известно като прощаване на греховете.

— Тези думи са непознати за мене, колега Илия.

— Зная — промърмори Бейли, — зная.

Запали рязко мотора и патрулната кола с тласък потегли. Силата го притисна към тапицерията на седалката.

— Къде отиваме? — попита го Р. Данийл.

— Във Ферментационното градче — отвърна Бейли, — за да изтръгнем истината от Франсис Клусар, заговорника.

— Известен ли ти е метод, с който да го постигнеш, Илия?

— На мене лично не. Но ти знаеш такъв метод, Данийл. И той е много прост.

И те се понесоха напред.

15. АРЕСТУВАНЕТО НА ЕДИН КОНСПИРАТОР

Бейли усети, че миризмата, която се носеше от Ферментационното градче, започна да се усилва и да преобладава. За разлика от други — например, от Йези, тя не му беше неприятна. Донякъде дори му харесваше. Напомняше му хубави неща.

Всеки път, когато му замиришеше на сурови дрожди, алхимията на сетивата го връщаше повече от три десетилетия назад в миналото. Отново се чувствуваше десетгодишен, на гости на чичо Борис, който работеше във ферментационен завод. Чичо Борис винаги пазеше малки запаси от лакомства, направени от дрожди: дребни сладки, шоколади, пълни със сироп, твърди бонбони във формата на котки и кучета. Колкото и да беше малък, Бейли знаеше, че чичо му Борис в същност не биваше да ги пази, за да ги раздава, затова винаги ги изяждаше безмълвно, в някой ъгъл с гръб към другите в стаята. Гълташе бързо от страх да не го хванат.

И като че ли поради това те му бяха по-вкусни.

Клетият чичо Борис! Беше загинал при катастрофа. Никога не му казаха как точно бе станало, а той горчиво бе плакал, защото смяташе, че са арестували чичо Борис, понеже е изнасял незаконно дрожди от завода. Самият Бейли бе очаквал да го арестуват и екзекутират. Години по-късно той внимателно прерови полицейските досиета и откри истината. Чичо Борис беше паднал под колелата на един конвейер. Какъв разочароващ край на романтичната легенда!

И все пак винаги, когато го лъхнеше миризмата на дрожди, той макар и за миг си припомняше тази легенда.

Названието „Ферментационно градче“ не беше официално прието в никоя част на Ню Йорк. Не фигурираше в нито един географски справочник, нито на някоя официална карта. Това, което в разговорите наричаха „Ферментационно градче“, беше за пощенската служба просто предградията на Нюарк, Ню Бранзуик и Центъра Трентън. Представляваше широка ивица площ, в Средновековността

известна под името „Ню Джърси“, осеяна с жилищни квартали, особено в Нюаркския Център и Трентънския център, но разпределена главно между многопластовите ферми, в които растяха и се размножаваха хиляди разновидности от дрожди.

Една пета от населението на Града работеше във Ферментационните заводи, още толкова работеха във филиалите им. Като се започне с планините дървен материал и необработена целулоза, довлечани в града от джунглите на Алъгени в цистерни с киселина, разлагаща ги до гликоза, както и с вагоните скална маса, богата на селитра и фосфати, които бяха най-важните добавки, и се стигне до стъкленниците с органични вещества, доставяни от химичните лаборатории, всичко се свеждаше до едно-единствено нещо: повече и повече дрожди.

Без тях осеммилиардното население на Земята само след година щеше да бъде сполетяно от глад.

При тази мисъл Бейли усети как го побиват тръпки. И преди три дни това бе съществувало като възможност не по-слабо, отколкото сега, но преди три дни просто нямаше да си го помисли.

Колата профуча през един изход във от магистралата и навлезе в предградията на Нюарк. От двете страни на почти безлюдните улици се издигаха безличните сгради — „фермите“ — и нямаше почти нищо, което да изисква да карат с по-малка скорост.

— Колко е часът, Данийл? — попита Бейли.

— Шестнайсет часа и пет минути — отвърна Р. Данийл.

— Ако Клусар е дневна смяна, още е на работа.

Бейли паркира патрулната кола на празното място, където докарваха суровините, и изключи мотора.

— И това ли е Ню Йорк, Илиа? — попита роботът.

— Да, част от Града е — отвърна Бейли.

Влязоха в коридор, по чието продължение имаше двоен ред кабинети. Секретарката, застанала на една чупка на коридора, се разтопи от усмивки.

— Кого желаете да видите?

Бейли отвори портфейла си.

— Полиция. Тук ли е Франсис Клусар, служащ в „Нюйоркски дрожди“?

Момичето изглеждаше объркано.

— Мога да проверя.

И включи на таблото пред себе си линията, обозначена само с думата „Персонал“. Устните ѝ замърдаха, но не се чуваше нищо.

Бейли бе запознат с ларингофоните, които превръщаха леките трептения на гласните струни в звук. Помоли:

— Моля ви, говорете. Нека чувам какво казвате.

Тя озвучи разговора, но се чу само краят му: „...той казва, че е полицай, господине“.

От една врата излезе мургав, добре облечен човек. Имаше тънки мустачки и косата му над слепоочията бе започнала да оредява. Усмихна се насила и се представи:

— Аз съм Прескът от отдел „Персонал“. Какво се е случило, господин полицай?

Бейли студено го изгледа и усмивката на Прескът стана съвсем изкуствена. Прескът добави:

— Просто не желая да разстройвам работниците. Те се притесняват от полицията.

Бейли каза:

— Лоша работа, а? Клусар в сградата ли е сега?

— Да, господин полицай.

— Дайте ни тогава пръчка. А ако е изчезнал, когато стигнем там, отново ще си поговоря с вас.

Усмивката замръзна на лицето на Прескът и той едва промълви:

— Ще ви донеса пръчка, господин полицай.

Пръчката-водач бе програмирана за отдел Б-Г, втори сектор. Какво означаваше това според фабричната терминология, Бейли нямаше представа. Не му и трябваше да знае. Пръчката беше най-обикновена на вид и се побираше в дланта. Върхът ѝ леко се нагряваше, когато посоката е вярна и бързо изстиваше, ако човек се отдалечеше. С приближаването към целта топлината се увеличаваше.

За неопитния пръчката-водач бе едва ли не безполезна, защото бързата смяна на температурата бе почти незабележима, но малко градски жители бяха неопитни точно в тази игра. Една от най-разпространените и вечни детски игри в коридорите на училищните етажи ставаше с пръчки-игралки. („Топло... топло... горещо... Студено... топло... пари... Познах!“)

Бейли бе намирал вярната посока през стотици огромни купчини с помощта на пръчка-водач и въоръжен с нея можеше да върви по най-краткия път, сякаш следваше карта.

Когато след десет минути влезе в голямата ярко осветена зала, върхът на пръчката-водач бе съвсем горещ. Бейли се обърна към най-близко стоящия до вратата работник:

— Тук ли е Франсис Клусар?

Работникът рязко завъртя глава. Бейли тръгна в указаната посока. Миризмата на дрожди бе силна и просмукваща независимо от жуженето на пречистващите въздуха помпи, които вдигаха непрестанен шум.

В другия край на стаята един човек стана на крака и започна да сваля престилката си. Беше среден на ръст и макар сравнително млад, лицето му бе набраздено от бръчки, а косата му бе започнала да се прошарва. Бършеше бавно големите си, с възлести стави ръце, в една целтекстова кърпа.

— Аз съм Франсис Клусар — каза той.

Бейли хвърли поглед на Р. Данийл. Роботът кимна.

— Хубаво — каза Бейли. — Има ли тук място, където да поговорим?

— Може и да има — бавно изрече Клусар, — но смяната ми тъкмо свършва. — Няма ли как да го отложим за утре?

— Много часове има до утре. Да свършим сега.

Бейли отвори портфейла си и го поднесе към лицето на работника. Клусар обаче продължи да бърше спокойно ръцете си, без да трепне. Каза хладно:

— Не зная каква е системата в полицейския отдел, но тук има точно определени часове за хранене, без изключения. Ако не вечерям между 17 и 17:45, ще остана гладен.

— Не се безпокойте — каза Бейли. — Ще наредя да ви донесат яденето.

— Виж ти, виж ти — без радост в гласа каза Клусар. — Съвсем като аристократ или ченге с К-3. И какво още ще последва? Самостоятелна баня?

— Просто ще отговорите на въпросите ми, Клусар — каза Бейли. — А остроумието запазете за приятелката си. Къде можем да поговорим?

— Щом настоявате, защо да не отидем при везните? Карайте. Лично аз нямам какво да ви кажа.

Бейли избута Клусар в стаята с везните. Тя бе квадратна и стерилно бяла, с отделна от залата система за пречистване на въздуха (при това по-съвършена), а на стените ѝ се намираха поставените зад стъкло електронни везни, които се задвижват само от силово поле. Докато учеше в колежа, Бейли бе използвал някои по-евтини модели. И сега различи един вид везни, които можеха да измерват с точност една милиардна от атома. Клусар каза:

— Мисля, че известно време никой няма да влиза в стаята.

Бейли изсумтя, после се обърна към Р. Данийл:

— Би ли отишъл да поръчаш да донесат тук яденето му? И ако нямаш нищо против, почакай отвън, докато го донесат.

Проследи с поглед излизация Р. Данийл, после каза на Клусар:

— Химик ли сте?

— С ваше позволение, аз съм цимолог.

— Каква е разликата?

Клусар го изгледа надменно.

— Химикът бърка „супата“, работи с вонята. А цимологът е този, на когото няколко милиарда души дължат живота си. Аз съм специалист по ферментацията.

— Ясно — каза Бейли.

Но Клусар продължи:

— Без тази лаборатория „Нюйоркски дрожди“ нямаше да съществува. Няма нито един ден, нито един проклет час, през който да не сме направили посявка в чайниците си от най-различните дрожди, с които разполага компанията. Проверяваме и уточняваме стандартите за храните. Следим дали дрождите се размножават правилно. Правим генетични промени, залагаме нови разновидности и ги отделяме, след което изследваме качествата им и отново ги моделираме. Когато преди две години нюйоркчани започнаха да получават ягоди извън сезона, това не бяха ягоди, приятелче. Бяха специална ферментационна култура с високо съдържание на захар, с естествен цвят и с лека вкусова добавка. И ги създадохме точно тук, в тази стая. Преди двадесет години *Saccharomyces olei Benedictae* беше само разновидност на храст с отвратителен вкус на лой и не ставаше за нищо. Сега продължава да има вкус на лой, но мастното му

съдържание е скочило от 15 на 87 процента. Ако днес използвате магистралата, припомнете си, че е смазана именно с разновидността на това масло, с А-3 № 7. Създадено точно в тази стая. Така че не ме наричайте химик. Аз съм цимолог.

Без да иска, Бейли усети как отстъпва пред суровата гордост на този човек. Но го попита рязко:

— Къде бяхте снощи между осемнайсет и дваайсет часа?

Клусар сви рамене.

— Разхождах се. Обичам да се разхождам за малко след вечеря.

— Приятели ли посетихте? Или ходихте на етеровизия?

— Не. Просто се разхождах.

Бейли стисна устни. Гледането на етеровизия щеше да означава дупка в картоната на Клусар за дажбите. Срещата с приятели щеше да означава споменаването на мъжко или женско име и кръстосан разпит.

— Значи никой не ви е видял?

— Може и да ме е видял някой. Не зная. Поне не ми е известно.

— А по-предната вечер?

— Същото.

— Значи нямате алиби и за двете вечери?

— Ако бях извършил някакво престъпление, господин полицай, щях да имам. За какво ми е алиби?

Бейли не отговори. Погледна в малкия си бележник.

— Имате вече една присъда. За подбудителство към бунт.

— Е, добре, едно от тия Р-та ме блъсна и аз го спънах. Това подбудителство към бунт ли е?

— Съдът го е окачествил така. Бил сте осъден и глобен.

— Но с това се свърши, нали? Или искате отново да ме глобите?

— По-предната вечер без малко не избухна бунт в един магазин за обувки в Бронкс. Видели са ви там.

— Кой ме е видял?

— Било е по времето, когато тук се храните. Вечеряхте ли онази вечер?

Клусар се поколеба и поклати отрицателно глава.

— Стомахът ми не беше наред. Понякога се получава от дрождите. Дори ако човек е ветеран.

— Снощи без малко не избухна бунт в Уилиамсбърг. Видели са ви и там.

— Кой ме е видял?

— Отричат ли, че сте присъствували и в двата случая?

— Не ме обвиняват в нещо, което да мога да отрека. Кога точно се е случило това и кой ме е видял?

Бейли втренчи поглед в цимолога.

— Смятам, че ви е съвсем ясно за какво говоря. Според мене вие играете важна роля в нелегална организация на средновековниците.

— Не мога да ви попреча да си го мислите, господин полицай, но мислите не са доказателство. Това положително ви е известно. — И Клусар се засмя.

— Възможно е — каза Бейли, а продълговатото му лице бе застинало като маска — да мога да изтръгна малко истина от вас още сега.

След което отиде до вратата на стаята, отвори я и попита Р. Данийл, който търпеливо чакаше отвън:

— Пристигна ли вечерята на Клусар?

— Вече идва, Илия.

— Моля те, внеси я, Данийл.

Миг по-късно Р. Данийл влезе с метален поднос, разделен с прегради.

— Постави го пред господин Клусар, Данийл — каза Бейли.

И седна на една от пейките край стените на стаята, кръстоса крака и започна ритмично да се поклаща. Видя как Клусар се дръпна тромаво, когато Р. Данийл сложи подноса на пейката недалече от него.

— Господин Клусар — каза Бейли, — искам да ви представя на своя колега Данийл Оливо.

Данийл протегна ръка с думите:

— Приятно ми е, Франсис.

Клусар мълчеше. Не понечи да се ръкува с Данийл, който остана с протегнатата ръка, докато Клусар започна да се изчервява. Бейли кротко каза:

— Не се дръжте грубо, господин Клусар. Нима прекалената гордост ви пречи да се ръкувате с един полицай?

Клусар измънка:

— Ако нямате нищо против, аз съм гладен.

Извади от джоба си ножче с виличка, разгъна я и седна с очи, вперени в яденето. Бейли каза:

— Данийл, струва ми се, че нашият приятел се е обидил от хладното ти отношение. Но ти не му се сърдиш, нали?

— Ни най-малко, Илия — отвърна Р. Данийл.

— Тогава докажи, че всичко е забравено. Прегърни го.

— С удоволствие — каза Р. Данийл и пристъпи.

Клусар остави вилицата.

— Какво значи това? Какво става?

Без да се поколебае, Р. Данийл протегна ръка. Клусар рязко го блъсна с опакото на ръката си и ръката на Р. Данийл се отметна.

— По дяволите, не ме докосвай! — извика Клусар и скочи встрани, подносът се преобърна, падна с трясък на пода, а храната се изсипа.

Бейли с неподвижен поглед даде знак на Р. Данийл, който продължи търпеливо да се приближава към отстъпващия назад цимолог. Бейли застана пред вратата. Клусар закрещя:

— Махнете това нещо от мене!

— Така не се говори — невъзмутимо каза Бейли. — Този човек е мой колега.

— Искате да кажете, този мръсен робот! — изпищя Клусар.

— Остави го, Данийл — мигновено нареди Бейли.

Р. Данийл отстъпи и кротко застана на вратата точно зад Бейли. Клусар, силно задъхан, със стиснати юмруци, се изправи пред Бейли. Бейли каза:

— Е добре, умнико. Кое те кара да смяташ, че Данийл е робот?

— Веднага си личи!

— Ще оставим на съда да реши това. А междувременно мисля, че имаме нужда от тебе в полицията, Клусар. Ще трябва да ни обясниш как точно разбра, че Данийл е робот. И още много, много неща, господине. Данийл, излез и се свържи с комисаря. Той вече трябва да си е у дома. Кажи му да дойде в службата. Кажи му, че водя един приятел, който трябва да бъде разпитан веднага.

Р. Данийл излезе. Бейли каза:

— А какво смазва твоя механизъм, Клусар?

— Имам нужда от адвокат.

— Ще получиш. А междувременно няма ли да ми кажеш кое ви кара вас, средновековниците, да тиктакате?

Клусар отвърна поглед с явното намерение да мълчи. Бейли каза:

— Йосафате! Човече, та ние знаем всичко за тебе и организацията. Не те провокирам. Само ми кажи заради собственото ми любопитство: какво искате вие, средновековниците?

— Да се върнем към почвата — каза задавено Клусар. — Просто звучи, нали?

— Лесно е да се каже — отвърна Бейли. — Но не е лесно да се направи. Как ще нахрани почвата осем милиарда?

— Да не би да твърдя, че ще се завърнем към почвата още утре? Или след година? Или след сто години? Ще стане крачка по крачка, господин полицай. Няма значение колко време ще трае, но нека започнем да се измъкваме от пещерите, в които живеем. Да излезем на чист въздух.

— Ти някога излизал ли си на чист въздух?

Клусар се сви.

— Е добре, и с мене е свършено. Но с децата още не е свършено. Непрекъснато се раждат нови. Извадете ги навън, за бога! Нека да се радват на простор, чист въздух и слънце! Ако се налага, можем и ние малко по малко да намаляваме прираста!

— С други думи, назад към невъзможното минало. — Бейли не знаеше точно защо спори, освен защото усещаше, че кръвта и в собствените му вени бушува. — Назад към семето, яйцето, утробата. А защо да не се движим напред? Не да намаляваме земното население, а да го използваме за преселване. Назад към почвата, но — към почвата на други планети. Да колонизираме!

Клусар дрезгаво се изсмя.

— И да създаваме нови Звездни светове? Нови вселенци?

— Не, не. Звездните светове са били заселени от земни жители, хора от планета, която не е имала Градове — хора, които са били индивидуалисти и материалисти. Тези две качества са били засилени до нездрава крайност. А сега ние ще колонизираме на базата на общество, което ако не друго, е развило доста принципа на съвместното сътрудничество. Околната среда и традицията биха могли да си взаимодействуват и да се стигне до нов, среден път, различен както от старата Земя, така и от Звездните светове. Един по-нов и по-добър път.

Бейли знаеше, че като папагал повтаря думите на доктор Фастълф, но те излизаха от устата му, сякаш самият той бе мислил това

от години.

Клусар каза:

— Приказки! Да колонизираме пустинни светове, след като ни се изплъзва собственият ни свят? Кои глупаци биха го направили?

— Много ще са. И то не глупаци. Ще има работи, които да помагат.

— Не! — каза вбесен Клусар — Никога! Без работи!

— Защо не, за бога! И аз не ги обичам, но нямам намерение да се самоубивам заради един предразсъдък. Какво ни плаши в роботите? Ако искаш да чуеш мнението ми, плаши ни чувството за непълноценност. Ние — всички ние — се чувствуваме по-долу от вселенците и мразим това. А трябва някак, някъде, да се почувствуваме по-висши, да компенсирате това, обаче се спираме още при мисълта, че не стоим над роботите. Те изглеждат по-добри от нас, но не са. Цялата проклета ирония се крие точно в това. — Докато говореше, Бейли усети как кръвта му закипя. — Та погледни тоя Данийл, с когото съм повече от два дни. Той е по-висок от мене, по-силен, по-красив. В същност, изглежда като вселенец. Има по-добра памет и знае повече факти. Няма нужда да спи или да яде. Не го тревожат болести, не изпада в паника, не изпитва любов или вина. Но въпреки това е машина. Мога да направя с него каквото си поискам, както бих могъл да постъпя с микровезните тук. Ако ударя микровезните, те няма да ми го върнат. Не би върнал удара и Данийл. Мога да му заповядам да насочи към себе си бластер и той ще го направи. Никога няма да успеем да направим робот, който да е равен на едно човешко същество, или дори да го превъзхожда. Не е възможно да създадем у него чувство за красота, за етичност или за религия. Няма начин, по който да издигнем позитронния мозък един инч над равнището на съвършения материализъм. По дяволите, не можем, просто не можем! И няма да успеем, докато не разберем механизма на собствените си мозъци. Докато все още съществуват неща, които не могат да бъдат измерени от науката. Какво представляват красотата, добротата, изкуството, любовта или вярата? Непрекъснато стоим на ръба на неизвестността и се мъчим да разберем неразбираемото. Това е, което ни прави хора. А мозъкът на работа трябва да бъде с предел, иначе няма да е възможно изграждането му. Трябва да бъде изчислен до последното деление, за да бъде завършен. Йосафате, та от какво се

боите? Един робот може да изглежда като Данийл, може да изглежда като бог, но не е по-близък до човека, отколкото парчето дърво. Не ви ли е ясно това?

Клусар на няколко пъти безуспешно се бе опитвал да прекъсне сърдитите думи, които изригнаха от Бейли. Сега, когато Бейли спря, защото усети емоционално изтощение, той с тих глас каза:

— Дрънканици на ченге. Нищо не разбираш ти.

Р. Данийл се върна.

Бейли го погледна и се намръщи — отчасти защото все още бе ядосан, отчасти защото към това се прибави и ново чувство — на досада.

— Защо се забави? — попита той Р. Данийл.

— Трудно се свързах с комисаря Ендърби, Илия. Оказа се, че все още е на работа.

Бейли погледна часовника си.

— По това време? Защо?

— Положението в момента е доста объркано. В отдела са намерили труп.

— Какво?! За бога, кой е убит?

— Куриерът, Р. Сами.

Бейли онемя. Зяпна робота и извика разярен:

— Стори ми се, че каза „труп“!

Р. Данийл с готовност се поправи:

— Робот с напълно разрушен мозък, щом предпочиташ друго определение.

Внезапно Клусар избухна в смях и Бейли му каза с дрезгав глас:

— Млък! Ясно ли е? — И нарочно разкопча бластера си. Клусар мигновено притихна. Бейли каза:

— И какво от това? На Р. Сами му е гръмнала някоя схема. Голяма работа.

— Комисарят Ендърби не обясни подробно, Илия, но макар да не го каза направо, останах с впечатлението, че според него Р. Сами е бил умишлено повреден. — И докато Бейли безмълвно вникваше в думите му, той добави: — Или, ако предпочиташ друго определение, Р. Сами е бил убит.

16. ВЪПРОСИ, ЗАСЯГАЩИ ЕДНА МОТИВИРОВКА

Бейли прибра бластера си, но ръката му остана на дулото. Каза:
— Клусар, тръгвай пред нас. Посока — улица седемнадесета,
изход Б.

— Не съм се нахранил — възпротиви се Клусар.

— Лошо — с нетърпение в гласа каза Бейли. — Яденето ти е на пода, където го изсипа.

— Имам право да се нахраня.

— Или ще се нахраниш в ареста, или ще изпуснеш това ядене.
Няма да умреш от глад. Тръгвай.

Тримата мълчаливо преминаха през лабиринта на „Нюйоркски дрожди“ — Клусар най-отпред, Бейли зад гърба му, а най-отзад — Р. Данийл.

Едва след като Бейли и Р. Данийл се обадиха на секретарката, че си отиват, след като Клусар бе съобщил, че ще отсъства от работа и бе помолил да изпратят човек, който да изчисти стаята с везните, едва след като излязоха извън сградата и стигнаха до патрулната кола, Клусар каза:

— Почакайте.

Изостана, обърна се към Р. Данийл и преди Бейли да понечи да му попречи, пристъпи напред, замахна с все сила и залепи плесница на работа.

— По дяволите, какво правиш?! — извика Бейли и грубо го сграбчи.

Клусар не се съпротивлява на детектива. Каза ухилено:

— Не бой се, ще дойда. Просто исках сам да се уверя.

Р. Данийл, който се бе отдръпнал, но все пак не бе успял да избегне удара, спокойно гледаше Клусар. На страната му не остана никакъв белег — кожата дори не се бе зачервила. Каза:

— Постъпката ти беше опасна за тебе, Франсис. Ако не бях отстъпил назад, можеше да нараниш ръката си. Както и да е —

съжалявам, че ти причиних болка.

Клусар избухна в смях. Бейли каза:

— Влизай, Клусар. Влизай и ти, Данийл. Седни отзад с него. И гледай да не се движи, дори ако заради това се сдобие със счупена ръка. Смятай го за заповед.

— Ами Първият закон? — подигравателно попита Клусар.

— Мисля, че Данийл е достатъчно силен и бърз, за да те спре, без да те нарани, но може и да ти е от полза, ако без да иска, ти счупи ръцете.

Бейли седна зад кормилото и патрулната кола набра скорост. Въздушният поток рошеше косата и на него, и на Клусар, но косата на Р. Данийл оставаше пригладена. Р. Данийл каза тихо на Клусар:

— Защо се боите от роботите, господин Клусар? За да не ви изместят от работа ли?

Бейли не можеше да се обърне, за да види израза върху лицето на Клусар, но бе сигурен, че то отразява твърдо и непоколебимо отвращение и че цимологът е седнал колкото се може по-далече от Р. Данийл.

Чу се гласът на Клусар:

— И заради мене, и заради децата ми. И заради всички деца.

— Положително е възможно да се промени нещо. Например, ако вашите деца приемат да бъдат подготвяни за преселване...

— И ти ли? — прекъсна го Клусар. — Полицаят вече ми говори за преселването. Обучен е като истински робот. Може в същност и да е робот.

Бейли изръмжа:

— Стига, престани!

Р. Данийл каза с равен глас:

— Курсът за обучение на бъдещи емигранти ще означава сигурност, ще гарантира класификация и ще позволи правенето на кариера. Ако мислите за развитието на децата си, това не е за пренебрегване.

— Няма да слушам нищо от някакъв си робот, от вселенец или от която и да е хиена, подучена от правителството — каза Клусар.

И толкова. Тишината на магистралата ги обгърна, чуваше се само тихото жужене на патрулната кола и свистенето на гумите върху настилката.

Когато стигнаха в Полицията, Бейли подписа заповед за задържането на Клусар и го предаде на когото трябва. След това двамата с Р. Данийл се качиха на мотоспиралата и слязоха горе, на етажа на Главната квартира.

Р. Данийл, както предполагаше Бейли, не показва да е изненадан, че не взеха асансьор. Бейли започваше да привиква към странната смесица на индивидуалност и подчиняемост у робота, затова престана да се съобразява с него. За да прескочат вертикалната празнота между ареста и Главната квартира, беше най-логично да се качат на асансьора. Мотоспиралата, която представлява дълга движеща се стълба, бе удобна само за кратки разстояния нагоре или надолу — най-много за два-три етажа. Хора с различни служебни задължения се качваха и слизаха от нея всеки миг. Само Бейли и Р. Данийл останаха да се возят дълго нагоре, бавно и неотстъпно.

Бейли усещаше, че има нужда от време. В най-добрия случай това щяха да бъдат някакви си минути, но горе в Главната квартира щеше да бъде въввлечен бурно в друга фаза на проблема, а той искаше да си почине. Искаше да може да си помисли и да се ориентира. Но колкото и бавно да се движеше, мотоспиралата бе прекалено бърза, за да го задоволи.

Р. Данийл каза:

— Изглежда, че няма да разпитваме Клусар веднага.

— Ще почака — с раздражение отвърна Бейли. — Първо да разберем каква е тая работа с Р. Сами. — И добави, мърморейки, повече на себе си, отколкото на Р. Данийл: — Не е възможно да бъде изолирано, сигурно има някаква връзка.

Р. Данийл продължи:

— Жалко. Мозъчните способности на Клусар...

— Има ли им нещо?

— Променили са се по странен начин. Какво се случи между двама ви в стаята с везните, когато ме нямаше?

Бейли отговори разсеяно:

— Нищо, само му държах проповед. Предадох му евангелието според тълкуванието на доктор Фастълф.

— Не те разбирам, Илия.

Бейли въздъхна и каза:

— Ами... Опитвах се да му внуша, че няма нищо лошо в това Земята да използва работи и да прати излишъка от населението си на други планети. Опитвах се да му избия от главата някои от дрънканиците на средновековниците. Един господ знае защо го направих. Никога не съм смятал, че имам качества на мисионер. Както и да е, нищо друго не е ставало.

— Ясно. Е, това обяснява нещата донякъде. Може да се вмести в общата картина. Кажете ми, Илия, а какво му разправи за роботите?

— Наистина ли те интересува? Казах му, че роботите са просто едни машини. Това пък беше евангелието според доктор Геригъл. Струва ми се, че има безброй много евангелиста.

— Кажал ли си му случайно, че човек може да удари робот, без да се опасява роботът да му върне — така, както се удря неодушевен предмет?

— Освен крушата за бокс, струва ми се. Да, казах му. Но ти как се досети? — И Бейли с любопитство загледа робота.

— Това отговаря на измененията в мозъчните импулси — отвърна Р. Данийл. — И обяснява защо ме удари по лицето, когато излязохме от завода. Сигурно си е мислил за думите ти и едновременно с това е искал да провери твърдението ти, да се освободи от агресивните си чувства и с удоволствие да изпита своето превъзходство. За да бъде с такава мотивировка и като се имат предвид делта променливите в неговата петостепенна... — Данийл спря, дълго мълча и продължи:

— Да, твърде интересно. Струва ми се, че вече мога да съставя пълна и цялостна картина на данните.

Наближаваха етажа на Главната квартира. Бейли каза:

— Колко е часът? — И веднага си помисли: „Що за глупост? По-малко време ще ми отнеме, ако си погледна часовника“.

Но независимо от това знаеше защо беше задал този въпрос. Мотивът му не беше много по-различен от мотива на Клусар да цапардоса Р. Данийл. Даваше на робота някаква заповед, която да подчертае същността му на робот, а същевременно и човешката същност на Бейли. Отново си помисли: „Всички ние сме братя. Под кожата, над кожата, навсякъде. Йосафате!“ Р. Данийл отговори:

— Двадесет часът и десет минути.

Слязоха от мотоспиралата и няколко мига както винаги Бейли изпитваше странно чувство, докато се приспособи към липсата на движение след дългите минути, в които непрестанно пътуваха. Каза:

— И аз не съм ял. Дявол да я вземе тая служба!

През отворената врата на кабинета Бейли и видя, и чу комисаря Ендърби. Общата зала бе празна, сякаш хората ги бе издухал вятър, и гласът на Ендърби отекваше необичайно гръмко в нея. Лицето му без очила изглеждаше голо и безпомощно — държеше ги в ръка, докато попиваше потта от гладкото си чело със смачкана книжна салфетка. Когато Бейли стигна до вратата, комисарят го забеляза и гласът му се извиси до звучен тенор.

— За бога, Бейли, къде по дяволите беше?

Бейли, без да обръща внимание на забележката, каза:

— Какво става? Къде е нощната смяна? — И чак тогава съзря, че в кабинета на Ендърби има още един човек. — Доктор Геригъл! — възкликна неволно Бейли.

Побелелият роботолог отвърна на спонтанния поздрав, като леко кимна.

— Радвам се отново да ви видя, господин Бейли.

Комисарят си сложи отново очилата и погледна през тях Бейли.

— Всички служители са на разпит долу. Подписват декларации. Полудях да те търся. Изглеждаше странно, че те няма.

— Че ме няма точно мене ли? — ядоса се Бейли.

— Всички трябваше да са налице. Направил го е някой от отдела и скъпо ще си платим за това. Такава каша стана! Такава противна, страхотна каша!

И той вдигна ръце, сякаш разгневен на небесата, и в същия миг погледът му се спря на Р. Данийл.

Бейли злорадо си помисли: „За първи път поглеждаш Р. Данийл в лицето. Добре го виж, Джулиъс!“

Комисарят добави с притихнал глас:

— И той ще трябва да подпише декларация. Дори аз бях принуден да подпиша. Аз!

Бейли каза:

— Виж какво, комисарю, откъде си сигурен, че на Р. Сами просто не му е изгорял бушонът? Кое те кара да смяташ, че е нарочно повреден?

Комисарят се отпусна тежко на стола.

— Него попитай — отвърна той и посочи доктор Геригъл.

Доктор Геригъл се изкашля.

— Съвсем не знам как да ви го обясня, господин Бейли. По лицето ви си личи, че сте изненадан да ме видите тук.

— Донякъде — промърмори Бейли.

— Е, аз не бързах особено да се върна във Вашингтон, а до Ню Йорк пътувам толкова рядко, че ми се искаше да се помотая. Нещо повече — изпитвах чувството, че ще е направо престъпление да си замина от Града, без да сторя поне едно усилие и да получа разрешение за анализиране на вашия изумителен робот, който, между другото (докторът изглеждаше много развълнуван) виждам, че водите с вас.

Бейли неспокойно се размърда.

— Абсолютно невъзможно е.

Роботологът изглеждаше разочарован.

— Сега, да, но може би по-късно?

Продълговатото лице на Бейли остана непроницаемо и безответно. Доктор Геригъл продължи:

— Обадих ви се, но бяхте излезли и никой не знаеше къде се намирате. Потърсих комисаря и той ме покани да дойда в щаба и да ви почакам.

Комисарят побърза да се намеси:

— Реших, че може да е важно. Зная колко искаше да се срещнеш с него.

— Благодаря ти — кимна Бейли. Доктор Геригъл каза:

— За съжаление пръчката-водач не беше нещо в ред, или поради вълнението си не прецених вярно температурата. Във всеки случай, завих погрешно и се озовах в една стаичка...

Комисарят отново го прекъсна:

— В една от стаите за фотоматериали, Ли.

— Да — каза доктор Геригъл. — И там лежеше тяло, което очевидно бе на робот. След кратък оглед ми стана съвсем ясно, че е непоправимо повреден. Направо мъртъв, както бихме казали. Не ми беше и особено трудно да определя причината за повреждането му.

— Каква е тя? — попита Бейли.

— В полустиснатия десен юмрук на робота — каза доктор Геригъл, — имаше лъскав овален предмет, около два инча^[1] дълъг и половин инч широк. Юмрукът докосваше черепа, сякаш с последното си движение роботът е искал да допре ръка до главата си. Предметът, който стискаше, беше алфа-пръскачка. Предполагам, че терминът ви е познат?

Бейли кимна. Нямаше нужда нито от речник, нито от справочник, за да научи какво е алфа-пръскачката. По време на лабораторния курс по физика беше държал в ръце такива пръскачки. Представляваха кутия от оловна сплав с прорязан по дължина тесен улей, на чието дъно има късче плутониева сол. Улеят бе покрит със слюдена пластинка, която пропуска алфа-частиците. И насочената радиация излизаше навън точно оттам.

Алфа-пръскачката се употребяваше за много неща, но между тях не се числеше „убиването“ на работи — поне не бе прието за законно. Бейли каза:

— Приближил я е до главата си със слюдата нагоре, предполагам.

— Да, и връзките в позитронния му мозък мигновено са се преплели. Така да се каже, смъртта е настъпила мигновено — поясни доктор Геригъл.

Бейли се обърна към пребледнелия комисар:

— Сигурен ли си? Наистина ли е било алфа-пръскачка?

Комисарят кимна и издаде напред пълните си устни.

— Няма съмнение. Броячите я засякоха още от десет стъпки. Фотофилмите в склада бяха осветени. Нагърчени и прогорени. — Комисарят за миг сякаш се замисли върху това, после рязко каза:

— Доктор Геригъл, боя се, че ще се наложи да останете ден-два в града, докато запишем показанията ви върху електролента. Ще наредя да ви придружат до една стая. Надявам се, че нямате нищо против да имате охрана?

— Смятате ли, че е нужно? — нервно попита доктор Геригъл.

— По-сигурно е.

Доктор Геригъл изглеждаше съвсем унесен. Ръкува се с всички наред, включително и с Р. Данийл, и излезе. Комисарят дълбоко въздъхна.

— Някой от нас го е направил, Ли. Тъкмо това ме тревожи. Няма външен човек, който би влязъл в отдела само за да очисти един робот. Достатъчно ги има навън и там би го свършил без такъв риск. И това е човек, който е можел да си набави алфа-пръскачката, което не е толкова лесно.

Безизразният, равен глас на Р. Данийл прекъсна възбуденото слово на комисаря:

— Но какъв е мотивът за убийството?

Комисарят погледна Р. Данийл с явно отвращение, после отмести очи.

— И ние сме хора. Предполагам, че полицаите, като всички други, не могат да свикнат да харесват роботите. Сега Р. Сами го няма и сигурно някой изпитва облекчение от това. Нали си спомняш, Ли, колко много ти досаждаше?

— Това едва ли е мотив за убийство — каза Р. Данийл.

— Прав си — решително се съгласи Бейли.

— Това не е убийство — каза комисарят, — а повреждане на собствеността. Нека не смесваме понятията. Само дето е станало в отдела. Навсякъде другаде щеше да се приеме за нещо обикновено. Обикновено! А сега може да избухне първокласен скандал, Ли!

— Да?

— Кога за последен път видя Р. Сами?

— Р. Данийл разговаря с Р. Сами веднага след обета — каза Бейли. — Предполагам, че е било около 13:30 часът. Уговаряше да ни бъде даден кабинетът ти.

— Кабинетът ми? За какво?

— Искях да поприказваме с Р. Данийл върху случая сравнително необезпокоявани. Тебе те нямаше, следователно кабинетът ти беше подходящо място.

— Ясно. — Комисарят изглежда се съмняваше, но остави нещата така. — А ти самият не го ли видя?

— Не, но чух гласа му около час по-късно.

— Сигурен ли си, че е бил той?

— Напълно.

— И е било около 14:30?

— Или малко по-рано.

— Е, това обяснява поне едно нещо — каза комисарят и замислено прехапа пълната си долна устна.

— Наистина ли?

— Да. Днес тук е било момчето, Винсънт Барет. Известно ли ти е?

— Да. Но, комисарю, той не би извършил подобно нещо.

Комисарят вдигна очи към лицето на Бейли.

— Защо не! Р. Сами зае службата му. Мога да си представя какво му е. Чувството му за справедливост е било неимоверно засегнато. Поискал е да си отмъсти някак. Ти не би ли поискал? Но факт е, че е напуснал сградата в 14:00, а ти си чул живия Р. Сами в 14:30. Естествено, той може да му е дал пръскачката с указания да я използва до един час, но откъде тогава е намерил алфа-пръскачка? Предположенията са несигурни. Но да се върнем към Р. Сами. Когато разговаряхте в 14:30, какво ти каза той?

Бейли видимо се поколеба, после предпазливо каза:

— Не помня. Малко след това излязохме.

— Къде отидохте?

— Стигнахме чак до Ферментационното градче. Между другото, искам да поговорим по въпроса.

— После. После! — Комисарят потърка брадичката си. — Забелязах, че днес е идвала Йези. Искам да кажа, проверявахме кои са били посетителите днес и аз просто видях името й.

— Да, тя идва днес — хладно отвърна Бейли.

— За какво?

— По семейни въпроси.

— Ще трябва да бъде разпитана. Чиста формалност.

— Редът в полицията ми е известен, комисарю. Между другото, има ли данни за алфа-пръскачката? Откъде е била взета?

— О, да. Взета е била от една атомна централа.

— Как обясняват изчезването й?

— Не го обясняват. Няма представя. Виж какво, Ли, освен обичайните декларации, това не бива да те занимава. Ти си гледай своя случай. Просто някак... Е, ти продължавай разследването във Вселенското селище.

Бейли каза:

— Мога ли да дам необходимите сведения по-късно, комисарю? Защото още не съм ял.

Очите на комисаря Ендърби блеснаха зад стъклата на очилата.

— Разбира се, нахрани се. Но недей да напускаш отдела, моля те. Партньорът ти обаче е прав, Ли... — той сякаш се поколеба дали да се обърне към Р. Данийл, или да използва името му — ние трябва да си изясним мотива. Това ни е нужно!

Бейли изведнъж усети, че се вцепенява.

Нещо въвн от него, напълно чуждо на съзнанието му, сякаш обмисляше събитията от този и от предишния ден и магически го привличаше. Отново късчетата почнаха да се събират, оформяше се някаква картина. Попита:

— От коя атомна централа е била взета алфа-пръскачката, комисарю?

— От Уилиамсбърг. Защо?

— Просто питам.

Последните думи, които Бейли чу комисарят да промърмори, когато излизаше от кабинета, а Р. Данийл го следваше по петите, бяха: „Мотив, мотив!“

Бейли получи оскъдна дажба в малкия и рядко използван бюфет на отдела. Изяде бързо пълнения домати със салатата, без докрай да усети вкуса му, и миг-два, след като преглътна последната хапка, вилицата му безцелно продължи да се плъзга по гладкия картон на чинията, като машинално търсеше храната, която вече я нямаше. Накрая се усети и остави вилицата, като възкликна: „Йосафате!“ После извика:

— Данийл!

Р. Данийл седеше на друга маса, сякаш искаше да остави явно заетия Бейли на мира, или пък също изпитваше нужда от усамотение. На Бейли му беше все едно кое от двете е вярно. Данийл се изправи, дойде до неговата маса и отново седна.

— Да, колега Илия?

Бейли каза, без да го погледне:

— Данийл, имам нужда от помощта ти.

— В какъв смисъл?

— Те ще разпитат и Йези, и мене.

— Няма съмнение.

— Остави ме да отговарям на въпросите както намеря за добре. Нали разбираш?

— Разбирам какво казваш, естествено. Въпреки това, ако ме попитат направо, нима е възможно да кажа нещо друго, освен което е било?

— Ако на теб зададат направо въпрос, това е друго. Моля те просто да не даваш доброволно сведения. Можеш да го направиш, нали?

— Вярвам, че мога, Илия, стига да не излезе, че навреждам на човешко същество, като си мълча.

Бейли каза мрачно.

— Иначе ще навредиш на мене, уверявам те в това.

— Не ми е ясна напълно гледната ти точка, колега Илия. Положително случаят с Р. Сами не може да те засяга.

— Така ли? Но нали всичко се свежда до мотива? Ти си зададе въпрос за мотива. Комисарят — също. Дори и аз си го задавам. Защо някой би поискал да убие Р. Сами? При това, обърни внимание, не става дума кой по принцип иска да унищожава роботите. На практика всеки земен жител би искал да го направи. Въпросът е кой е избрал именно Р. Сами. Би могло това да е Винсънт Барет, но комисарят каза, че той нямал начин да намери алфа-пръскачка, и е прав. Трябва другаде да търсим — излиза, че някой друг човек има мотив. Крепящо очевидно е. Мирише на измяна отгоре.

— И кой е този човек, Илия?

На което Бейли тихо отвърна:

— Аз, Данийл.

Това съкрушително изявление не промени безизразното лице на Р. Данийл. Той само поклати глава.

— Значи не си съгласен — каза Бейли. — Но днес жена ми беше в службата. Това вече им е известно. Комисарят дори прояви любопитство. Ако не му бях личен приятел, нямаше да спре да ме разпитва толкова бързо. А сега те ще открият причината. Това е сигурно. Йези е участвувала в заговор — глупав и безвреден заговор, но е участвувала. А един полицаи не може да си позволи жена му да е забъркана в нещо такова. Явно от мой интерес е да гледам да потуля всичко. Така... И на кого бе известно това? На мене, естествено, на тебе, на Йези и... на Р. Сами. Той беше видял в каква паника е

изпаднала. Когато ѝ е обяснил, че нарежданията ни са да не ни тревожат, тя сигурно е престанала да се владее. Видя я как изглеждаше, когато дойде.

— Не е вероятно тя да му е казала нещо, с което да се е издала.

— Може и така да е. Но аз възстановявам случилото се така, както ще го направят те. Те ще твърдят обратното. И така ще излезе, че имам мотив. Убил съм го, за да не проговори.

— Няма да си помислят подобно нещо.

— Ще си го помислят. Убийството е било извършено умишлено, за да се хвърли подозрение върху мене. Защо е използвана алфа-пръскачка? Та това е доста рисковано. Трудно е да се сдобиеш с нея и винаги могат да открият откъде е взета. Смятам, че е била използвана именно по тези причини. Убиецът дори е наредил на Р. Сами да влезе в стаята с фотоматериали и да се самоубие там. Изглежда ми очевидно, че причината за това е била да се установи веднага начинът на убийството. Дори ако всички са достатъчно неуки и не са разпознали алфа-пръскачката, нямало е как някой да не забележи твърде скоро повредените фотоматериали.

— А това какво отношение има към тебе, Илия?

Бейли пресилено се усмихна, но удълженото му лице не беше весело.

— Много пряко. Алфа-пръскачката е била взета от Уилиамсбъргската атомна централа. Ние с тебе минахме вчера оттам. Видяха ни и този факт няма да остане тайна. Това ми е дало възможност да се сдобия с оръжието, както и обяснява мотива ми да извърша престъплението. А може да излезе, че ние с тебе сме били последните, които са видели и чули живия Р. Сами — като се изключи, разбира се, истинският убиец.

— Аз бях заедно с тебе в атомната централа и мога да свидетелствувам, че не си имал възможност да откраднеш алфа-пръскачката.

— Благодаря — тъжно каза Бейли, — но ти си робот и показанията ти нямат законна сила.

— Комисарят е твой приятел. Ще обърне внимание.

— Комисарят трябва да си пази службата и вече се чувства малко неловко по отношение на мене. В това отвратително положение има само един начин да се отърва.

— Да?

— Задавам си въпроса, защо ме злепоставят? Явно за да се избавят от мене. Но защо? И пак си отговарям — аз представлявам опасност за някого. Полагам всички усилия, за да застраша този, който е убил доктор Сартън във Вселенското селище. Това може да са, разбира се, средновековниците, или поне някаква тяхна вътрешна групичка. На тази групичка ѝ е известно, че съм минал през атомната централа — поне един от тях ме е следвал по лентите дотам, макар ти да си мислеше, че са изостанали. Излиза, че ако успея да открия убиеца на доктор Сартън, ще открия и човека, или хората, които се опитват да ме премахнат. Ако успея да проумея случая, ако го разгадая, веднага като следствие ще бъда в безопасност. Йези също. Няма да го понеса, ако тя... Но не разполагам с толкова време. — Юмруците на Бейли конвулсивно се свиваха и отпускаха. — Не разполагам с толкова време.

Бейли погледна с внезапна надежда изрязаното като с длето лице на Р. Данийл. Каквото и създание да беше, роботът притежаваше сила и преданост и не го вълнуваха егоистични подбуди. Можеше ли човек да иска нещо повече от един приятел? Бейли се нуждаеше от приятел и нямаше намерение да се вглежда придирчиво във факта, че точно този приятел има вместо кръвоносни съдове разни механизми.

Но Р. Данийл клатеше отрицателно глава. Каза:

— Съжалявам, Илия... — макар на лицето му, естествено, да нямаше и следа от жалост, — но не съм схванал нищо от това. Може би действията ми са били в твоя вреда. Съжалявам, ако според общоприетите понятия за доброта това е било необходимо.

— Какви общоприети понятия? — заекна Бейли.

— Свързах се с доктор Фастълф.

— Йосафате! Кога?

— Докато се хранеше.

Бейли стисна зъби.

— Е? — успя да изрече той. — И какво?

— Ще трябва да отхвърлиш обвиненията, че си убил Р. Сами по някакъв друг начин, а не защото разследваш убийството на моя създател Сартън. Като следствие от сведенията, които дадох, нашите хора във Вселенското селище са решили да сложат край на

разследването още днес и да започнат да съставят планове за напускането на Вселенското селище и Земята.

---

[1] 1 инч = 2.54 см. ↑

17. КРАЯТ НА ЕДИН ПРОЕКТ

Бейли погледна часовника си почти несъзнателно. Беше 21:45. След два часа и петнадесет минути щеше да настъпи полунощ. Той бе станал преди шест сутринта и живееше под напрежение вече от два и половина дни. Усещаше, че всичко е пропито от някакво чувство за нереалност.

Посегна да вземе лулата си и торбичката, където бяха скъпоценните трошици тютюн, и като запази с мъка гласа си непроменен, каза:

— За какво става дума, Данийл?

— Нима не разбираш? — отвърна Р. Данийл. — Толкова е очевидно.

Бейли търпеливо каза:

— Не разбирам. Не е очевидно.

— Ние сме тук — каза роботът, — а под „ние“ аз имам предвид нашите хора във Вселенското селище, за да разрушим обвивката, покрила Земята, и да принудим жителите ѝ отново да се преселят и да се заемат с колонизация.

— Това ми е известно. Моля те, не се задълбочавай в този въпрос.

— Нужно е, защото той е същественият. Ясно ти е, че се стремяхме да накажем убиеца на доктор Сартън не защото с това очаквахме да го съживим, а само защото ако не успеехме, това щеше да укрепи становището на нашите политици от Звездните светове, които са против самото съществуване на Вселенското селище.

— Но сега — изведнъж избухна Бейли, — казваш, че се готвите да си отидете у дома доброволно. Защо? Защо, за бога? Ключът към убийството на доктор Сартън е почти намерен. Трябва да е почти намерен, иначе нямаше толкова да се мъчат да ме изхвърлят от разследването. Имам чувството, че съм събрал всички данни, необходими, за да стигна до отговора. Той е някъде тук! — И Бейли

заудря с юмрук главата си. — И може да изскочи навън от едно изречение, от една дума!

Той силно, до болка стисна очи, сякаш подвижното мътно желе на последните шестдесет часа наистина всеки миг щеше да се избистри и да стане прозрачно. Но не ставаше. Не ставаше!

Бейли пое шумно въздух и се почувствува засрамен. Демонстрираше своята слабост пред една хладнокръвна и безразлична машина, която в отговор само безмълвно го гледаше. Каза с дрезгав глас:

— Е, не ми обръщай внимание. Защо вселенците се измъкват?

— Замисълът ни е изпълнен. Доволни сме, че Земята ще предприеме колонизация — отвърна роботът.

— Значи сте превключили на оптимизъм? — Детективът пое първата глътка успокоителен тютюнев дим и усети, че хваща по-здраво собствените си чувства в ръцете си.

— Аз лично, да. От дълго време ние от Вселенското селище се опитвахме да променим Земята, като променяме икономиката ѝ. Опитвахме се да внедрим собствената си C/Fe култура. Вашето планетно правителство и правителствата на различните Градове ни сътрудничиха, защото им беше изгодно. И въпреки това в продължение на двадесет и пет години претърпявахме неуспех. Колкото повече усилия правехме, толкова по-силна бе съпротивата на средновековниците.

— Всичко това ми е известно — каза Бейли. И си помисли: „Безполезно. Той трябва да си каже всичко по собствен начин, като запис от анализ на опит“. И наум изкрещя на Р. Данийл: „Машина!“

Р. Данийл продължи:

— Пръв доктор Сартън защити теорията, че трябва да сменим подхода си. Най-напред трябваше да намерим прослойка от населението, която има желанието като нашите, или поне може да бъде убедена в това. Ако ги окуражавахме и им помагахме, можехме да превърнем тази тенденция в произлязла от тях, а не внесена отвън. Трудността се криеше в откриването на земна група, най-подходяща за нашата цел. Самият ти, Илия, представляваше любопитен експеримент.

— Аз ли? Аз?! Какво искаш да кажеш? — настойчиво попита Бейли.

— Радвахме се, че комисарят препоръча тебе. От психологичния ти профил съдехме, че си подходящ обект. Цереброанализата, на която те подложих веднага след срещата ни, потвърди предположението ни. Ти си практичен човек, Илия. Не изпадаш в романтични блянове по миналото на Земята, независимо че имаш нормален интерес към него, нито се вкопчваш упорито в Градската култура на Земята днес. Почувствувахме, че точно хора като тебе могат да поведат земните жители отново към звездите. Това бе една от причините, поради която доктор Фастълф настояваше да те види вчера сутринта. Без съмнение, практически насочената ти природа беше смущаващо силна. Ти отказваше да се съгласиш, че фанатичната вяра в един идеал — дори погрешен идеал — може да накара човек да извърши неща свръх обичайните си възможности — като например да прекоси голото поле през нощта, за да унищожи някого, когото смята за върховен враг на своята кауза. Затова не бяхме прекалено удивени, че прояви достатъчно упорство и храброст, за да се опиташ да докажеш, че убийството е скалъпено. В известен смисъл това потвърждаваше, че ти си човекът, нужен за нашия експеримент.

— За бога, какъв експеримент? — и Бейли удари с юмрук по масата.

— Експеримент, с който да те убедим, че колонизацията ще разреши земните въпроси.

— Е, мене убедихте. Не мога да не ви го призная.

— Да, но под влиянието на определен наркотик.

Силата, с която Бейли бе захапал лулата си, намалая. Той успя да я улови, когато падаше. И отново пред очите му изплува картината под куполата във Вселенското селище. Как съзнанието му бавно се завръщаше след като изпадна в шок, когато научи, в крайна сметка, че Р. Данийл е робот; как гладките пръсти на Р. Данийл щипеха ръката му; как капсулата тъмнееше под кожата му, докато изчезна. И изрече на пресекулки:

— Какво имаше в капсулата?

— Нищо, от което да се плашиш, Илия. Слаб наркотик, който трябваше да направи разума ти по-податлив.

— Затова съм повярвал на думите ви. Така ли?

— Не съвсем. Ти не би повярвал в нищо, което е чуждо на основната нагласа на мислите ти. В същност резултатът от

експеримента ни разочарова. Доктор Фастълф предполагаше, че ще се привържеш фанатично и целенасочено към идеята. Вместо това, ти доста вяло я одобри и толкова. По-нататък не стигна поради практическата си природа. Това ни накара да проумеем, че единствената ни надежда са романтиците, а за съжаление всички романтици са фактически или потенциални средновековници.

Бейли усети някакво нелепо чувство на гордост — радваше се, че се бе съпротивлявал и ги бе разочаровал. Нека си правят експериментите с друг. Злобно се усмихна:

— След което сте се отказали и сега си заминавате?

— Не, не това е причината. Преди малко ти казах, че сме доволни, че земните жители ще започнат колонизацията. И точно от тебе получихме този отговор.

— От мене ли?! Как?

— Ти говори на Франсис Клусар за предимствата на колонизацията. По мое мнение говори твърде разпалено. Нашият експеримент с теб доведе поне до това. И цереброаналитичните данни на Клусар се промениха. Естествено, твърде неуловимо, но все пак се промениха.

— Според тебе съм го убедил, че съм прав? Не ми се вярва.

— Не, убеждаването не става толкова лесно. Но цереброаналитичните промени решително показваха, че мозъка на средновековника е податлив на подобно убеждаване. По-нататък аз експериментирах сам. Когато напуснахме Ферментационното градче, тези церебрални промени ме накараха да предположа какво се е случило между двама ви, затова споменах за емигрантското училище, което би осигурило бъдещето на децата на Клусар. Той се противопостави, но отново излъчванията му се промениха и ми стана съвсем ясно, че това е верният метод срещу съпротивлението. — Р. Данийл поспря, после продължи: — Явлението, наричано „средновековност“, се характеризира със силен стремеж към пионерска дейност. Естествено, посоката, в която се развива този стремеж, е самата Земя — тя е налице и има за precedent голямо минало. Но образът на далечните светове е нещо подобно и един романтик може лесно да се обърне към него — по същия механизъм, по който Клусар бе привлечен от идеята само след една твоя лекция. Ето, виждаш — излезе, че ние от Вселенското селище сме успели, без

да разберем. Не нещата, които се опитвахме да въведем, а най-вече самото ни присъствие се оказа вреден фактор. Заради нас кристализираха романтичните мечти да се върне Земята към Средновековността, заради нас е била създадена организация. В крайна сметка, именно средновековниците искат да счупят схемата на обичайното, а не управата на Града, която най-много би спечелила от това да се запази статуквото. Ако напуснем Вселенското селище сега, ако спрем да дразним средновековниците с непрестанното си присъствие, за да се посветят те на Земята и на нейното спасение, ако тайно оставим след себе си няколко души или роботи, като мене например, заедно със симпатизиращи ни като тебе земни жители, може да се сложи началото на емигрантските училища, за които говорих. Така средновековниците най-после ще отвърнат поглед от Земята. Ще им потрябват роботи, които или ще вземат от нас, или сами ще направят. И ще си създадат собствена, подходяща за тях С/Fe култура.

Тази реч бе твърде дълга за Р. Данийл. Сигурно и той самият го съзнаваше, защото след като помълча, добави:

— Казвам ти всичко това, за да ти обясня защо се налага да извърша нещо, с което мога да ти навредя.

Бейли горчиво си помисли: „Роботът не бива да наврежда на човешко същество, освен ако не може да измисли начин, по който да докаже, че в крайна сметка това е за доброто на човека.“ А на глас каза:

— Почакай. Нека да внесе практическа нотка. Вие ще се завърнете в световите си и ще разправяте, че един земен жител е убил вселенец и е останал ненаказан. Звездните светове ще поискат обезщетение от Земята, а аз те уверявам, че Земята вече не е склонна да търпи подобно отношение. Ще стане лошо.

— Сигурен съм, че това няма да се случи, Илия. Групировките от нашите планети, които имат най-голям интерес да оказват натиск за получаване на обезщетение, ще бъдат и най-заинтересувани да прекратят съществуването на Вселенското селище. Няма да ни е трудно да предложим последното като намек да се откажат от първото. Поне това се готвим да направим. Земята ще бъде оставена на мира.

Бейли не издържа и се обади с глас, изпълнен с внезапно отчаяние:

— А къде е моето място във всичко това? Ако Вселенското селище поиска, комисарят веднага ще спре разследването, но случаят с Р. Сами ще продължи да се изяснява, тъй като говори за корупция в самия отдел. Всеки миг той може да се върне с куп доказателства против мене. Това ми е известно. Така са си наумили. Ще ме декласифицират Данийл. А трябва да мисля и за Йези. Ще ѝ лепнат етикета „престъпница“. А Бентли...

Р. Данийл го прекъсна:

— Илия, не бива да смяташ, че не разбирам положението, в което си се озовал. Но в името на доброто на човечеството трябва да понасяме дребните злини. Доктор Сартън остави вдовица, две деца сираци, родители, сестра, много приятели. Всички те положително оплакват смъртта му и страдат от мисълта, че убиецът му не е бил открит и наказан.

— Тогава защо не останете, докато бъде открит?

— Вече не е необходимо.

В гласа на Бейли имаше горчивина:

— Защо не си признаете, че цялото разследване е било извинение, за да ни проучват при естествени условия? Пет пари не дават кой е убил доктор Сартън.

— Бихме искали да знаем това — хладно отвърна Р. Данийл, — но никога не сме изпадали в заблуждение кое е по-важното — индивидът или човечеството. Да продължим сега разследването би означавало да се намесим в положение, което ни изглежда задоволително. Не сме в състояние да предвидим каква вреда бихме нанесли.

— Мисълта ти е, че убиецът може да се окаже някой известен средновековник, а точно сега вселенците не искат нищо да разваля отношенията им с новите приятели.

— Не бих го казал точно така, но в думите ти има нещо вярно.

— А къде остана схемата ти за справедливост, Данийл? Това справедливост ли е?

— Има различни степени на справедливост, Илия. Когато пониската степен е несравнима с по-високата, първата отстъпва на втората.

Бейли имаше чувството, че разумът му се лута и търси някаква пролука, някакво слабо място в непробиваемата логика на Данийловия

позитронен мозък. Каза:

— А лично ти не си ли любопитен, Данийл? Наричаше се детектив. Знаеш ли какво включва това понятие? Ясно ли ти е, че едно разследване е нещо повече от служебно задължение? То е предизвикателство. Твоят ум се изправя срещу ума на престъпника. Получава се сблъсък на интелекти. Способен ли си да напуснеш битката и да се признаеш за победен?

— Ако по-нататъшното ѝ продължаване няма да доведе до достоен край — разбира се!

— И няма да изпитваш чувството за загуба? Няма да ти е чудно? Ни най-малко ли няма да си недоволен? Нито да те мъчи любопитство?

Надеждите на Бейли, които поначало не бяха големи, отслабнаха, щом изрече това. Повторена, думата „любопитство“ му припомни собствените му забележки към Франсис Клусар преди четири часа. Тогава добре бе изтъкнал качествата, които различават човека от машината. Едно от тях непременно е любопитство. Шестседмичното коте също е любопитно, но може ли да бъде любопитна машината, дори да е толкова хуманоидна?

Данийл сякаш откликна на тези думи, като каза:

— Какво разбираш под „любопитство“?

Бейли го описа възможно най-представително:

— Любопитство наричаме желанието на човек да увеличи познанията си.

— В мен има такова желание тогава, когато увеличаването на знанията е необходимо, за да се изпълни възложената задача.

— Да — язвително каза Бейли, — както например когато разпитваше за лещите на Бентли, за да научиш нещо повече за типичните земни обичаи.

— Точно така — отвърна Р. Данийл без какъвто и да е признак, че е усетил язвителността. — Безцелното увеличаване на знанията обаче, което според мене е именно това, което ти разбираш под „любопитство“, представлява просто неефективност. А аз съм конструиран така, че да избягвам неефективността.

Това бе начинът, по който „изречението“, което чакаше да чуе Илия Бейли, се яви, мътното желе се разклати и стана бистро и прозрачно.

Докато Р. Данийл говореше, Бейли зяпна и не си затвори устата.

Не беше възможно то изведнъж да се яви завършено в главата му. Такива работи не стават. Някъде дълбоко в подсъзнанието си той беше изградил случая — внимателно и подробно, но го бе възпряло едно-единствено несъответствие. Несъответствие, което не можеше да бъде нито прескочено, нито да остане заровено под мислите му — далече извън обсега на съзнателните му догадки. Но изречението бе налице, несъответствието изчезна; решението бе намерено.

Прозрението, което озари Бейли, едновременно с това силно го въодушеви. Най-после той изведнъж проумя къде е слабото място на Р. Данийл — а значи, слабото място и на всяка мислеща машина. И обнадежден, прецени трескаво: „Те положително разсъждават буквално“. Тогава каза:

— При това положение, проектът на Вселенското селище е отменен днес, а с него и разследването на случая Сартън. Така ли е?

— Така решиха нашите във Вселенското селище — спокойно се съгласи Р. Данийл.

— Но днешният ден още не е приключил — каза Бейли и погледна часовника си. Беше 22:30 часът. — До полунощ има още час и половина.

Р. Данийл не отговори. Явно размишляваше. Бейли бързо продължи:

— Следователно проектът остава в сила до полунощ. Ти си моят партньор и разследването продължава. — В припряността си речта му бе станала почти телеграфическа. — Нека да продължим както преди. Нека аз поработя. Това няма да навреди на вашите. Ще им бъде от голяма полза. Кълна се. Ако по твоя преценка аз им навреждам, ще ме спреш. Моля само за този час и половина.

Р. Данийл отвърна:

— Имаш право. Днешният ден още не е свършил. Не бях помислил за това, колега Илия.

Бейли отново бе станал „колега“. Засмя се и каза:

— Когато бях във Вселенското селище, не спомена ли доктор Фастълф, че е направен филм на местопрестъплението?

— Спомена — отвърна Р. Данийл.

— Можеш ли да получиш копие от филма?

— Мога, колега Илия.

— Имам предвид, сега. Веднага!

— Ако мога да използвам преподавателя в отдела, ще го имаме след десет минути.

На практика стана за по-кратко време. Бейли гледаше втренчено алуминиевото блокче, което държеше в треперещите си ръце. Хитроумните приспособления от Вселенското селище бяха запечатали здраво в него определен атомен модел. Точно в този миг на прага застана комисарят Джулиъс Ендърби. Съзря Бейли и вместо тревога, на лицето му се появи израз, вещаещ буря. Каза с несигурен глас:

— Виж какво, Ли, ужасно много време ти отне това ядене.

— Бях съсипан от умора, комисарю. Прощавай, че те забавих.

— Нямахше да имам нищо против, обаче... По-добре ела в кабинета ми.

Бейли стрелна с поглед Р. Данийл, но не срещна разбиране. И те заедно излязоха от бюфета.

Джулиъс Ендърби крачеше пред бюрото си — напред-назад, напред-назад. Бейли го наблюдаваше, но се чувствуваше неспокоен. От време на време поглеждаше часовника си. Комисарят вдигна очилата на челото си и разтърка очите с палеца и показалеца. Кожата наоколо стана на червени петна. После сложи очилата на мястото им и запримига зад тях, загледан в Бейли. Изведнъж каза:

— Ли, кога за последен път си бил в Уилиамсбъргската атомна централа?

— Вчера, след като излязох от службата — отвърна Бейли. — Според мен около осемнадесет часа или малко по-късно.

Комисарят поклати глава:

— А защо не ми каза направо?

— Канех се. Не съм дал все още официални показания.

— И какво правеше там?

— Просто минавах на път към временната ни квартира.

Комисарят се спря, застана пред Бейли и каза:

— Не е добре това, Ли. Никой не минава през атомна централа на път за другаде.

Бейли сви рамене. Нямахше смисъл да разказва историята как ги бяха преследвали средновековниците и как бяха хвърчали по лентите. Поне не сега. Каза:

— Ако намекваш, че съм имал възможност да дигна алфа-пръскачката, която е унищожила Р. Сами, ще ти припомня, че с мен

беше Р. Данийл, а той ще потвърди, че без да спра минах през централата, и че когато излязохме, не носех алфа-пръскачка.

Комисарят бавно седна. Не погледна към Р. Данийл, нито му предложи да говори. Опря пухкавите си бели ръце на бюрото пред себе си и ги загледа, а лицето му доби дълбоко нещастен израз. Каза:

— Ли, не зная какво да ти говоря или какво да си мисля. При това не е от значение, че партньорът ти... е послужил като алиби. Той не може да дава показания.

— Все пак отричам да съм вземал алфа-пръскачка.

Комисарят чупеше и извиваше пръстите си. Каза:

— Ли, а защо Йези е идвала при теб следобед?

— Вече ме попита, комисарю. Отговорът е същият. По семейни въпроси.

— Разполагам със сведения от Франсис Клусар, Ли.

— Какви сведения?

— Той твърди, че Йезавел Бейли членува в организация на средновековници, която си е поставила за цел да свали правителството със сила.

— Сигурен ли си, че говори за същото лице? Бейли е разпространена фамилия.

— Но Йезавел Бейли е една.

— Той каза името й, така ли?

— Каза „Йезавел“. Чух го с ушите си, Илия. Не ти говоря по чужди приказки.

— Е добре. Йези е членувала в безобидна налудничава организация. Не е правила друго, освен да посещава събрания, което много й е тежало.

— Това няма да изглежда така на съдебните следователи, Ли.

— Искаш да кажеш, че ще ме задържите по обвинението, че съм повредил държавна собственост в лицето на Р. Сами, така ли?

— Надявам се, че няма, Ли, но нещата изглеждат много зле. Всички знаят, че не обичаше Р. Сами. Видели са, че жена ти разговаря с него днес следобед. Плачела е, чули са отчасти и какво е казала. Думите й сами по себе си са били невинни, но две и две прави четири, Ли. Може да си решил, че е било опасно, ако дадеш възможност на Р. Сами да говори. А именно ти си можел да си набавиш оръжието.

Бейли го прекъсна:

— Ако се опитвах да сваля от Йези всякакви обвинения, щях ли да доведа Франсис Клусар? Той явно знае за нея много повече, отколкото Р. Сами. И още нещо. Минах през атомната централа осемнадесет часа преди Р. Сами да разговаря с Йези. Дали съм знаел толкова време предварително, че ще трябва да го унищожа, за да взема благодарение на ясновидството си алфа-пръскачката?

Комисарят каза:

— Доводите ти са убедителни. Ще направя всичко, което е по силите ми. Съжалявам за станалото, Ли.

— Така ли? Значи наистина вярваш, че не съм го направил комисарю?

Ендърби бавно каза:

— Не зная какво да мисля, Ли. Ще бъда откровен с тебе.

— Тогава нека аз ти кажа какво да мислиш, комисарю. Това е един старателно подготвен капан.

Комисарят се сепна.

— Е, почакай, Ли. Не действуй пипнешком. С такова поведение на защита няма да спечелиш никакво съчувствие. Прекалено много негодници са го използвали.

— Не търся съчувствие. Казвам истината. Изваждат ме от обращение, за да ми попречат да науча подробностите около убийството на Сартън. Много жалко за замислите на противника ми, но е прекалено късно за това.

— Какво?

Бейли погледна часовника си. Беше точно 23 часът. Каза:

— Зная кой ми слага капан, зная как и от кого е бил убит доктор Сартън и имам цял час, в който да ти разкажа това, да заловя убиеца и да приключи разследването.

18. КРАЯТ НА РАЗСЛЕДВАНЕТО

С присвити очи комисарят Ендърби гледаше ядосано Бейли.

— Какво се каниш да правиш? Опита нещо подобно вчера сутринта под куполата на Фастълф. Да го повтаряш е ненужно. Моля те.

Бейли кимна.

— Зная. Първия път сбърках.

И си помисли, освирепял: „Сбърках и втория път. Но не и сега, този път — не, не...“

Мисълта се изгуби, разпадна се като микробатерия под действието на позитронен амортизатор. Бейли каза:

— Съди сам, комисарю. Да допуснем, че доказателствата против мене са били подхвърлени. Поне в това ме следвай и виж къде стигаш. Запитай се кой би могъл да преиначава доказателства. Явно само човек, който знае, че вчера съм бил в Уилиамбъргската централа.

— Добре. И кой е той?

Бейли отвърна:

— На излизане от столовата ме преследваше група средновековници. Изплъзнах им се, или поне така си мислех, но явно поне един от тях е видял, че минавам през централата. Ясно ти е, че единствената ми цел при това беше да ги заблудя още повече.

Комисарят се замисли.

— А Клусар? С тях ли беше?

Бейли кимна.

Ендърби каза.

— Добре, ще го разпитаме. Ако знае нещо, ще го измъкнем от него. Какво повече мога да направя, Ли?

— Почакай. Не ме прекъсвай. Разбираш ли гледната ми точка?

— Е, да речем, че я разбирам... — Комисарят скръсти ръце. — Клусар те е видял, че влизаш в Уилиамсбъргската централа, ако те е видял друг от групата му, предал му го е. Той е решил да използва

този факт, за да ти направи мръсно и да те извади от разследването. Това ли ми казваш?

— Приблизително.

— Добре. — На комисаря явно взе да му харесва. — Той, естествено, знае, че жена ти е член на организацията, затова е бил сигурен, че ти не би допуснал да надничат отблизо в личния ти живот. Смятал е, че ще предпочетеш да си подадеш оставката, вместо да се противопоставяш на косвени улики. Между другото, Ли, мислиш ли да си подадеш оставката? Искам да кажа, ако нещата наистина тръгнат зле. Можем да потулим всичко...

— Няма да го направя и след милион години, комисарю.

Ендърби сви рамене.

— Докъде бях стигнал? А, да, значи той е взел алфа-пръскачката вероятно посредством свой съмишленик в централата и е накарал друг съмишленик да се заеме с унищожаването на Р. Сами. — Пръстите на комисаря леко забарабаниха по бюрото. — Не става, Ли.

— Защо да не става?

— Прекалено пресилено е. Твърде много са съмишлениците. А между другото, Клусар има непохватно алиби за нощта и сутринта на убийството във Вселенското селище. Проверихме това почти веднага, макар че аз бях единственият, който знаеше защо проверяваме точно това време.

Бейли каза:

— Не съм твърдял, че това е Клусар, комисарю. Ти го твърдиш. Може да е бил който и да е от средновековническата организация. Клусар просто е притежателят на лице, което Данийл разпозна. Аз дори не мисля, че заема особено важно място в организацията. Макар че в него има едно странно нещо.

— Какво? — попита Ендърби, с подозрение в гласа.

— Той знае, че Йези е член на организацията. Мислиш ли, че познава всеки член?

— Нямам представа. Но за Йези поне знае. Може би тя е била известна, защото е жена на полицаи. Може затова да я е запомнил.

— Ти каза, че той веднага съобщил, че Йезавел Бейли е член на организацията. Така ли го каза? Йезавел Бейли?

Ендърби кимна:

— Знаеш вече, с ушите си го чух.

— Точно там е странното, комисарю. Йези престана да използва цялото си име още преди Бентли да се роди. Нито веднъж не го е използвала. Зная това със сигурност. Тя се е присъединила към средновековниците именно след като се отказа от пълното си име. Зная това със сигурност. Как е станало така, че Клусар да я познава като Йезавел?

Комисарят се изчерви и побърза да каже:

— О, ако става въпрос само за това, той може и да е казал Йези. Аз просто машинално съм го заменил с пълното й име. В същност, сигурен съм в това. Той каза „Йези“.

— До преди малко бе съвсем сигурен, че е казал „Йезавел“. Попитах те няколко пъти.

Комисарят повиши глас:

— Може би искаш да кажеш, че съм лъжец, а?

— Просто се чудя дали Клусар изобщо е казал нещо. Чудя се дали не си измисляш. Познаваш Йези от двадесет години и знаеш, че истинското й име е Йезавел.

— Човече, ти си се побъркал.

— Дали? Къде беше днес, след като обядва? Поне два часа отсъствува от кабинета си.

— Мене ли разпитваш?

— Ще отговоря вместо тебе. Бил си в Уилиамбъргската атомна централа.

Комисарят стана от мястото си. Челото му блестеше, а в ъгълчетата на устните му имаше сухи бели петна.

— Какво по дяволите се опитваш да кажеш?

— Не си ли бил?

— Бейли, ти си задържан. Предай ми документите си.

— Не още. Изслушай ме.

— Нямам намерение. Ти си виновен. Дяволски си виновен, а най-много ме е яд от евтината ти уловка да изкараш че аз, аз заговорнича против тебе. — От възмущение гласът му мигновено се промени и стана писклив. Едва успя да изрече: — В същност, ти си арестуван.

— Не — твърдо каза Бейли. — Не още. Комисарю, насочил съм към тебе бластера си. Насочил съм го точно и съм вдигнал предпазителя. Не си прави шеги, моля те, защото съм отчаян и държа

да изкажа съображенията си. След това можеш да правиш с мене каквото си поискаш.

С широко отворени очи Джулиъс Ендърби гледаше зловещото дуло в ръцете на Бейли. Каза, като заекваше:

— За това, Бейли, ще получиш двадесет години в най-дълбокия затвор на Града.

Изведнъж Р. Данийл пристъпи напред. Ръката му се склочи върху китката на Бейли. Тихо каза:

— Не мога да допусна това, колега Илия. Не бива да навреждаш на комисаря.

За пръв път, откакто Р. Данийл бе влязъл в Града, комисарят се обърна направо към него:

— Ей, ти, дръж го! Първият закон!

Бейли бързо изрече:

— Нямам намерение да го наранявам, Данийл, ако ти му попречиш да ме арестува. Ти каза, че ще ми помогнеш да изясня нещата. Остават ми четиридесет и пет минути.

Р. Данийл, без да пусне китката на Бейли, каза:

— Комисарю, смятам, че Илия има право да говори. В момента се намирам във връзка с доктор Фастълф и...

— Как? Как? — невъздържано извика комисарят.

— Разполагам с вграден етеровизионен предавател — отвърна Р. Данийл. Комисарят зяпна. — Намирам се във връзка с доктор Фастълф — продължи невъзмутимо роботът — и ако откажете да изслушате Илия, това ще направи лошо впечатление. Могат да стигнат до пагубни заключения.

Комисарят се строполи безмълвно на стола си. Бейли каза:

— Аз твърдя, комисарю, че днес си бил в Уилиамбъргската централа, че си взел алфа-пръскачката и си я дал на Р. Сами. Нарочно си избрал тази атомна централа, за да хвърлиш върху ми подозрения. Възползувал си се дори от повторното появяване на доктор Геригъл, за да го поканиш в отдела, да му дадеш погрешно нагласена пръчка-водач, която да го заведе до склада на фотоматериали и така да открие останките на Р. Сами. Разчитал си той да сложи веднага диагнозата. — Бейли прибра бластера си. — Ако искаш сега да ме арестуващ, направи го, но Вселенското селище няма да приеме това за отговор.

— А мотив?! — изфъфли без дъх Ендърби. Очилата му бяха замъглени и той ги свали, а от липсата им лицето му отново придоби странно разсеян и безпомощен вид. — Какъв мотив бих могъл да имам за това?

— Ти ми докара неприятности, нали? Които ще сложат прът в колелото на разследваното убийство, нали? А като оставим всичко това настрана, Р. Сами е знаел прекалено много.

— За какво, за бога?

— За начина, по който е бил убит един вселенец преди пет и половина дни. Знаеш, комисарю, че ти си убил доктор Сартън във Вселенското селище.

Този път се обади Р. Данийл. Ендърби само скубеше нервно косата си и клатеше глава. Роботът каза:

— Колега Илия, боя се, че тази теория е съвсем неиздържана. Както ти е известно, не е възможно комисарят Ендърби да е убил доктор Сартън.

— Чуй тогава. Чуй ме. Ендърби ме помоли да се заема със случая — мене, а не някого от по-висшите по ранг. Направи го по няколко причини. На първо място, защото сме приятели от колежа и е смятал, че никога няма да ми хрумне, че стар другар и уважаван началник би могъл да е престъпник. Нали разбираш — разчитал е на известната ми преданост. На второ място, той е знаел, че Йези членува в нелегална организация и е очаквал да ме отстрани от следствието или да ме изнуди да мълча, ако стигна прекалено близко до истината. А в същност не се е безпокоял особено за това. Още от самото начало той положи всички усилия да събуди недоверието ми в тебе, Данийл, за да бъде сигурен, че двамата ще работим в различни насоки. Знаеше за декласификацията на баща ми. Беше предположил как ще реагирам. Нали ти е ясно — предимство за убиеца е, ако оглавява разследването на убийството.

Комисарят отново си върна гласа. Каза едва-едва:

— Откъде съм можел да зная за Йези? — И се обърна към работа: — Ей, ти! Ако предаваш това във Вселенското селище, кажи им, че е лъжа! Всичко е лъжа!

Бейли се намеси, за миг повиши глас и после го понижи, докато стана необикновено спокоен, макар и напрегнат.

— Положително си знаел за Йези. Ти си средновековник, член на организацията. С тия старомодни очила! С тия прозорци! Явно е, че нагласата ти е в тази посока. Но има и по-добри доказателства от това. Как Йези откри, че Данийл е робот? Това непрекъснато ме озадачаваше. Естествено, сега знаем, че го е научила от организацията на средновековниците, но това само връща въпроса стъпка назад. А те откъде са знаели? Ти, комисарю, отхвърли предположението ми с теорията си, че са разпознали Данийл при произшествието в магазина за обувки. Но на мене не ми се вярваше. Не можех да ти повярвам. Когато видях Данийл за пръв път, взех го за човешко същество, а зрението ми е напълно нормално. Вчера помолих доктор Геригъл да дойде от Вашингтон. По-късно реших, че ми е нужен по няколко причини, но когато го повиках първоначално, единствената ми цел беше да разбере дали ще познае какво в същност е Р. Данийл, без да му го подсказва. Комисарю, той не позна! Представих го на Р. Данийл, докторът се ръкува с него, разговаряхме заедно и едва след като темата се завъртя около хуманоидните роботи, той изведнъж се усети. Е, а това е доктор Геригъл, най-големият земен специалист по роботика. Нима искаш да кажеш, че няколко разбунтувани средновековници са се справили по-успешно от него при една объркана и напрегната обстановка, и са били толкова убедени, че са хвърлили цялата си организация в бурна дейност само защото са почувствували, че Данийл е робот? Очевидно, средновековниците от самото начало са знаели, че той е робот. Произшествието в магазина за обувки е било нарочно организирано, за да покаже на Данийл, а чрез него и на Вселенското селище колко силна е ненавистта към роботите в Града. Имало е за цел да обърка заключенията, да отвлече вниманието от някои индивиди към населението като цяло. Така, а щом поначало са знаели истината за Р. Данийл, кой им я е казал? Не аз. По едно време си помислих, че го е сторил самият Р. Данийл, но го отхвърлих. Единственият друг земен жител, на когото това бе известно, комисарю, си ти.

Неочаквано енергично Ендърби изведнъж рече:

— Не е изключено и в отдела да има шпиони. Може средновековниците да са го напълнили с тях. Жена ти е била шпионка, а след като това не ти се вижда невероятно и за мене, защо оставяш настрана другите в отдела?

Устните на Бейли леко се дръпнаха назад и той каза сурово:

— Нека не въвеждаме загадъчни шпиони, докато не стигнем до решението по най-прекия път. Казвам само, че ти си очевидният доносник и че това е истина. Сега, като премислям станалото, комисарю, е много интересно да си припомням как изпадаше в добро или лошо настроение съответно с това дали изглеждаше, че съм близко или далече от решението. Преди всичко ти беше нервен. Когато вчера сутринта казах, че искам да посетя Вселенското селище, но не ти обясних причината, ти едва не припадна. Сигурно си беше помислил, че съм те уличил. Че ти слагам капан, за да те предам в ръцете им. Ти ги мразиш — каза ми го. Едва не се разплака. За миг реших, че това е причинено от спомена ти за унижението, което си преживял във Вселенското селище, когато самият ти си бил заподозрян, но после Данийл ми обясни, че са внимавали да не наранят чувствата ти. Изобщо не си знаел, че те подозират. Паниката ти се дължеше на страх, а не на унижение. После, когато се уверих, че намереното от мене решение е напълно погрешно, докато ти слушаше разговора по триизмерния предавател и видя колко неимоверно далече съм от истината, ти отново доби увереност. Дори спореше с мене и защитаваше вселенците. След това известно време напълно се владееше, стана съвсем уверен. Тогава се изумих, че толкова лесно прости неоснователните ми обвинения срещу вселенците, докато малко преди това ми бе изнесъл лекция колко чувствителни са те. Изпитваше радост, че съм направил грешка. Когато се свързах с доктор Геригъл и ти поиска да узнаеш причината, а аз не ти я казах, ти отново падна в бездната, защото се боеше, че...

Изведнъж Р. Данийл вдигна ръка.

— Колега Илия!

Бейли погледна часовника си. Показваше 23:42.

— Какво има?

Р. Данийл каза:

— Той може би се е притеснявал, че ще откриеш връзката му със средновековниците, ако ние узнаем за съществуването им. Обаче няма нищо, което да го свързва с убийството. Не може да е имал нищо общо с него.

— Изцяло бъркаш, Данийл — каза Бейли. — Той не е знаел за какво викам доктор Геригъл, но е било съвсем логично да сметне, че е във връзка с данни за роботите. Това е изплашило комисаря, защото в

онова по-голямо престъпление е имало замесен робот. Не е ли така, комисарю?

Ендърби поклати глава:

— Когато това приключи... — започна той, но завърши с нещо нечленоразделно.

— А как е било извършено престъплението? — настойчиво попита Бейли, като подтискаше яда си. — По дяволите, с С/Fe! С С/Fe! Използвам твоя термин, Данийл. Толкова сте погълнати от преимуществата на С/Fe културата, че не сте в състояние да видите кога един земен жител може да я използва поне за временно облагодетелствуване. Нека да ви опиша какво е станало. Няма нищо неприемливо в представата един робот да прекоси голото поле. Дори нощем. Дори сам. Комисарят е сложил бластер в ръката на Р. Сами и му е казал къде и кога да отиде. Самият той е влязъл във Вселенското селище през бариерата и е оставил собствения си бластер. Получил е другия от ръцете на Р. Сами, убил е доктор Сартън, върнал е бластера на Р. Сами, който го е пренесъл отново през полето до Ню Йорк. А днес е унищожил Р. Сами, защото се е чувствувал застрашен от тайната, която роботът знае. Ето това е обяснението, че комисарят е бил там, а оръжието е липсвало. Така излиза ненужно да се предполага, че някой нюйоркчанин е пропълзлял цяла миля под открито небе.

Но накрая на речта на Бейли Р. Данийл каза:

— Съжалявам, колега Илия, макар да се радвам за комисаря, защото твоята история не обяснява нищо. Казах ти, че според данните от цереброанализата комисарят не е способен да извърши предумишлено убийство. Не зная с коя дума следва да се окачестви този психологически факт: страх, съзнателност или състрадание. Зная как речникът обяснява всяко от тези понятия, но не мога да преценя. Обаче в крайна сметка комисарят не е извършил убийство.

— Благодаря ти — промърмори Ендърби. Гласът му отново си бе възвърнал силата и увереността. — Не зная какви са мотивите ти, Бейли, или защо се опитваш да ме съсипеш по такъв начин, но ще се докопам до истината...

— Почакай — каза Бейли. — Не съм свършил. Ето още нещо.

И той с трясък остави алуминиевото кубче върху бюрото на Ендърби и се опита да почерпи от него увереността, която то според

него излъчваше. Вече от половин час криеше от себе си един дребен факт, че нямаше представа какво ще покаже филмът. Залагаше смело, но и не му оставаше нещо повече.

Ендърби се дръпна от малкия предмет.

— Какво е това?

— Не е бомба — язвително отвърна Бейли. — Това е един обикновен микропредавател.

— Е, и какво ще докаже?

— Да речем, че ще видим доказателства. — И с нокътя си Бейли натисна улей в кубчето, един от ъглите в кабинета на комисаря се затъмни, след това светна и показа непознато триобемно изображение.

Екранът се издигаше от пода до тавана, а на ширина надхвърляше стените на стаята. От него бликаше сива светлина, каквато нямаше в съоръженията на Града. Бейли си помисли с болка, в която се смесваше неодобрение и необяснима привлекателност: „Това сигурно е зазоряването, за което говореха“.

Картината показваше куполообразния дом, където бе живял доктор Сартън. В центъра ѝ беше трупът на доктора — ужасни овъглени останки.

Ендърби гледаше, а очите му щяха да изскочат от орбитите. Бейли каза:

— Зная, че комисарят не е убиец. Не беше нужно да го чувам и от тебе, Данийл. Ако по-рано бях преценил вярно този факт, щях да стигна и до решението по-рано. В същност, не виждах изход допреди час, когато ти подхвърлих неволно, че веднъж беше проявил любопитство към контактните лещи на Бентли. Това ме насочи, комисарю. Тогава се сетих, че си късоглед и че ключът към всичко са твоите очила. Предполагам, че в Звездните светове не страдат от късогледство, иначе щяха да стигнат до вярното решение за убийството почти веднага. Комисарю, кога си счупи очилата?

— Какво искаш да кажеш? — отвърна му с въпрос комисарят.

— Когато за пръв път обсъждахме убийството, ти спомена, че си счупил очилата си във Вселенското селище. Сметнах, че си ги счупил от вълнение, когато са ти съобщили за убийството, но ти изобщо не си ми казал подобно нещо, затова не съм имал причини за такова предположение. В същност ти си влязъл във Вселенското селище, намислил вече престъплението, затова си бил достатъчно развълнуван,

за да изпуснеш и счупиш очилата си преди убийството. Не е ли така, не се ли е случило точно това?

Р. Данийл се обади:

— Не виждам смисъла във въпроса ти, колега Илия.

Бейли си помисли: „Ще бъда «колега Илия» още само десет минути. Бързо! Говори бързо! И мисли бързо!“ — каза си той.

Докато говореше, боравеше с изображението на сцената в дома на доктор Сартън. Неумело го увеличи, а пръстите му бяха несигурни, защото се чувствуваше много напрегнат. Бавно, на тласъци, тялото уголеми размерите си, стана по-широко, по-обемно, по високо и се приближи. Бейли почти подушваше миризмата на изгоряла плът. Главата, раменете и част от едната му ръка бяха неестествено извити и свързани с таза и краката само посредством овъгления остатък от гръбнака, от който стърчаха начупени изгорени ребра.

Бейли крадешком погледна комисаря. Ендърби беше затворил очи, сякаш му прилошаваше. И на Бейли му прилошаваше, но трябваше да гледа. Бавно завъртя триизмерното изображение, като натискаше разни копчета на предавателя — то закръжи и подът около трупа се доближи, за да може да бъде разглеждан квадрат по квадрат. Пръстът му се плъзна и заснетият под изведнъж се наклони и до такава степен се уголеми, че трупът и всичко наоколо се смесиха в една неяснота, извън решаващата сила на предавателя. Бейли намали увеличението и трупът излезе вън от картината.

Продължаваше да говори. Нямаше как. Не можеше да спре, преди да намери това, което търсеше. А не го ли намереше, всичките му приказки щяха да бъдат напразни. Дори по-лошо. Сърцето му туптеше силно, усещаше пулсирането чак в главата си. Каза:

— Комисарят не може да извърши умишлено убийство. Вярно! Но — умишлено. А всеки човек може да убие по невнимание. Комисарят не е влязъл във Вселенското селище, за да убие доктор Сартън. Той е влязъл, за да убие тебе, Данийл, тебе! Има ли нещо в тази cerebroанализа, което да сочи, че той е неспособен да разруши една машина? А това не е убийство, то е просто саботаж. Комисарят е средновековник, и то ревностен. Работил е с доктор Сартън и е знаел какво е предназначението на създаването ти, Данийл. Боял се е, че целта може да бъде постигната, че земните жители в крайна сметка ще бъдат откъснати от Земята. Затова е решил да те унищожи, Данийл. Ти

си бил тогава единственият продукт от този тип и той е имал пълното основание да си мисли, че като демонстрира колко настойчиви са земните средновековници, ще обезкуражи вселенците. Знаел е колко силно е в Звездните светове преобладаващото мнение, че трябва изобщо да се сложи край на Вселенския проект. Доктор Сартън сигурно го е споделил с него. И той е смятал, че с това ще даде последния тласък в нужната посока. Не твърдя, че мисълта дори да убие тебе, Данийл, му е била приятна. Щял е да накара Р. Сами да свърши това, предполагам, ако ти не изглеждаше толкова много като човек, защото един примитивен робот като Р. Сами не би могъл нито да направи разлика, нито да го проумее. Първият закон би го спрял. Или пък комисарят е щял да накара друг човек да го извърши, ако той самият не е бил единственият със свободен достъп до Вселенското селище по всяко време. Нека ви опиша какъв може да е бил планът на комисаря според моите предположения. Признавам, че правя догадки, но мисля, че не греша. Комисарят се уговаря за среща с доктор Сартън, но нарочно отива по-рано — в същност, рано призори. Предполагам, че по това време доктор Сартън е спял, но ти, Данийл, си бил буден. Допускам, между другото, че ти си живял при доктор Сартън, Данийл.

Роботът кимна:

— Правилно смяташ, колега Илия.

Бейли каза:

— Тогава нека продължа. Ти би трябвало да отвориш вратата на куполата, Данийл, да бъдеш застрелян с бластера в главата или гърдите и с това да се свърши. Комисарят е щял веднага да тръгне и да прекоси в ранното утро безлюдните улици на Вселенското селище до там, където го е чакал Р. Сами. Щял е да му даде бластера, а после бавно да се върне у доктор Сартън. При нужда, щял е сам „да открие“ тялото, макар че е предпочитал да го направи някой друг. Ако го бяха разпитали за ранното му посещение, предполагам, щеше да каже, че е отишъл да съобщи на доктор Сартън слуховете, че средновековниците се готвят да нападнат Вселенското селище, че настоява да бъдат взети тайни мерки, за да се избегне откритият сблъсък между вселенците и земните жители. Мъртвият робот е трябвало да се яви като една подкрепа на думите му. А ако те бяха попитали, комисарю, защо е минало толкова време между влизането ти във Вселенското селище и пристигането ти в куполата на доктор Сартън, ти би могъл да кажеш

— чакай да видя какво... да, че си видял някой да се измъква по улиците към полето. Че известно време си го преследвал. Това също щеше да ги прати за зелен хайвер. Колкото до Р. Сами, никой не би го забелязал. Няма нищо необикновено да видиш робот край фермите извън града. Близко ли съм до истината, комисарю?

Ендърби се сви:

— Аз не съм...

— Не — каза Бейли. — Ти не си убил Данийл. Той е тук, но през цялото време, докато беше при нас в Града, ти не можа да го погледнеш в лицето или да се обърнеш към него по име. Погледни го сега, комисарю!

Ендърби не можа да го погледне. Покри очи с разтрепераните си ръце.

Разтрепераните ръце на Бейли едва не изпуснаха предавателя. Беше открил доказателството.

В центъра на изображението сега стоеше главната врата към куполата на доктор Сартън. Вратата беше отворена: беше плъзната в нишата си в стената по лъскавите метални улеи. Там някъде, долу. Там! Там!

Блясъкът не можеше да се сбърка с друго.

— Ще ти кажа какво се е случило — продължи Бейли. — Бил си на прага, когато си изпуснал очилата си. Сигурно си се чувствувал нервен, а аз съм те виждал в такова състояние. Сваляш си очилата, за да ги избършеш. И тогава си направил така. Но ръцете ти са треперели и си ги изпуснал, може и да си ги настъпил. Както и да е — очилата ти са се счупили, а тъкмо тогава на вратата се е появила фигура, която ти е заприличала на Р. Данийл. Стрелял си, събрал си парченцата от очилата и си побягнал. Тялото са открили те, а не ти, и когато са те намерили, разбрал си, че си убил не Данийл, а ранобудния доктор Сартън. За свое голямо нещастие ученият направил работа по свое подобие, а без очила в такъв напрегнат миг ти не си успял да ги различиш. А ако ти трябва неопровержимо доказателство, ето го!

Изображението на екрана се залюля и Бейли внимателно опря предавателя на бюрото, като продължаваше здраво да го стиска с ръка. Лицето на комисаря Ендърби бе изкривено от ужас, а на Бейли — от напрежение. Р. Данийл сякаш бе безразличен. Бейли посочи с пръст:

— Какво, според теб, Данийл, блести в улеите на вратата?

— Две парченца стъкло — хладно каза роботът. — Те не ни говореха нищо.

— Но сега ви говорят. Те са част от изпъкнали лещи. Измерете оптическите им характеристики и ги сравнете с тези на очилата, които носи сега Ендърби. Не ги чупи, комисарю!

Той се спусна към Ендърби и измъкна очилата от ръцете му. Подаде ги задъхан на Р. Данийл.

— Според мене това е достатъчно доказателство, че е бил в куполата по-рано, отколкото сте си мислили.

Р. Данийл каза:

— Аз съм напълно убеден. Сега виждам, че съм тръгнал в съвсем погрешна посока, заблуден от цереброанализата на комисаря. Поздравявам те, колега Илия!

Часовникът на Бейли показваше 24:00. Започваше нов ден.

Комисарят бавно захлупи глава на ръцете си. Думите му бяха като приглушени стенания.

— Това беше грешка, грешка! Никога не съм имал намерение да го убивам.

Той неусетно се свлече от стола и остана да лежи сгърчен на пода. Р. Данийл скочи към него.

— Ти го нарани, Илия. Това е много лошо.

— Не е мъртъв, нали?

— Не. Но е в безсъзнание.

— Ще се свести. Предполагам, че му дойде твърде много. Не можех да не го направя, Данийл, не можех. Нямах доказателство, което да издържи в един съд, а само предположения. Трябваше да го притискам, да го притискам и да му го съобщавам малко по малко с надеждата, че няма да издържи. И сполучих, Данийл. Чу го, че си призна, нали?

— Да.

— Е, аз ти бях обещал, че това ще бъде от полза за Вселенския проект, затова... Почакай, той идва на себе си.

Комисарят простена. Клепачите му затрепкаха и отвори очи. Загледа безмълвно двамата. Бейли каза:

— Комисарю, чуваш ли ме?

Комисарят едва доловимо кимна.

— Добре. Виж какво, вселенците имат повече грижи от това да те съдят. Ако им окажеш съдействие...

— Как? Как? — В очите на комисаря проблесна искрица надежда.

— Ти сигурно си голяма клечка в организацията на нийоркските средновековници, може би дори и в планетен мащаб. Ще ги насочиш към колонизация на Вселената. Ясна ти е линията на убеждаването, нали? Можем да се върнем към почвата, да — но на други планети.

— Не разбирам — измънка комисарят.

— Това е целта на вселенците. И, господ да ми е на помощ, това е вече и моята цел след един кратък разговор, който имах с доктор Фастълф. Те искат това повече от всичко друго. Всеки път, когато идват и остават на Земята, те рискуват живота си заради тази цел. Ако убийството на доктор Сартън ще направи възможно да обърнеш средновековниците към мисълта да се възобнови колонизирането на Галактиката, вселенците вероятно ще го приемат за жертва, която си е струвала. Сега разбра ли?

Р. Данийл каза:

— Илия е съвсем прав. Помогнете ни, комисарю, и ние ще забравим миналото. Говоря това от името на доктор Фастълф и на всичките ни поддръжници. Естествено, ако сега се съгласите да ни помогнете, а после ни измените, веднага ще извадим доказателствата за вината ви, които винаги ще бъдат на разположение. Надявам се, че и това разбирате. Мъчно ми е, че трябва да ви го напомня.

— И няма да ме съдите? — попита комисарят.

— Ако ни помогнете, няма.

Очите на комисаря се наляха със сълзи.

— Ще го направя. Убийството стана случайно. Обяснете им това. Беше случайно. Направих каквото смятах за правилно.

Бейли каза:

— Ако им помогнеш, наистина ще постъпиш правилно. Единственото спасение за Земята е в колонизирането на Космоса. Ще го проумееш, ако размислиш непредубедено. Но ако чувствуваш, че не можеш да го направиш, поговори си малко с доктор Фастълф. А сега, можеш да започнеш да ни помагаш, като приключиш историята с Р. Сами. Наречи го нещастен случай или каквото и да е. Сложи край.

Бейли се изправи на крака.

— И не забравяй: аз не съм единственият, който знае истината, комисарю. Отървеш ли се от мене, ти си свършен. Цялото Вселенско селище знае. Ясно ти е, нали?

Р. Данийл каза:

— Няма какво повече да говорим, Илия. Той е искрен и ще ни помогне. Това поне е ясно от cerebroанализата му.

— Добре. Тогава си отивам у дома. Искам да видя Йези и Бентли, искам отново да живея нормално. Искам и да се наспя... Данийл, ти ще останеш ли на Земята след заминаването на вселенците?

— Не са ме уведомили — каза Р. Данийл. — Защо питаш?

Бейли прехапа устни.

— Не мислех, че някога ще кажа подобно нещо на такъв като тебе, Данийл, но аз ти имам вяра. Дори ти се... възхищавам. Аз самият съм прекалено стар, за да напусна изобщо Земята, но когато най-последно направят училища за емигранти, ще бъде добре за Бентли. Ако някога, да речем, вие двамата с Бентли...

— Възможно е — с безизразен глас каза Р. Данийл.

Роботът се обърна към Джулиъс Ендърби, който ги наблюдаваше апатично отпуснат, но сега лицето му започна да се оживява:

— Аз се опитвах, приятелю Джулиъс, да разбера някои от мислите, които по-рано изказа пред мене Илия. Може би започвам да ги проумявам, защото изведнъж ми се стори, че унищожаването на нередностите, тоест на това, което вие хората наричате злина, е по-малко справедливо и по-недостойно от това една злина да бъде превърната в това, което наричате добрина. — Роботът се поколеба, и после добави, като сякаш сам се изненадваше на думите си: — Върви и не греша повече!

Бейли изведнъж се усмихна, хвана за лакътя Р. Данийл и уловени така, те рамо до рамо излязоха навън.

Източник: <http://bezmonitor.com> (през <http://sfbg.us>)

Заб: Вероятно липсват сюжетни разделители между параграфите и наклонен текст.

Издание:

СТОМАНЕНИТЕ ПЕЩЕРИ. 1983. Изд. Отечество, София. Биб. Фантастика, No.27. Научно-фантастичен роман. Превод: Огняна ИВАНОВА [The Caves of Steel / Isaak ASIMOV (1954)]. Предговор: Първородството на фантастиката — Огняна ИВАНОВА — с.5–8. Художник: Петър БРАЙКОВ. С ил. Печат: ДП Балкан, София. Формат: 70×100/32 (1/32 70/100. Печатни коли: 19,50. Страници: 312. Цена: 0.83 лв.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.